

áva rohatṃ avikā ná sūryaḥ
IZBOR IZ RGVEDSKE HIMNIKE:
PREVODI IN ŠTUDIJE

UREDIL LUKA REPANŠEK

Univerza v Ljubljani
FILOZOFSKA
FAKULTETA

áva rohat,y aviká ná sŕryah

IZBOR IZ RGVEDSKE HIMNIKE: PREVODI IN ŠTUDIJE

Zbirka: Florilegium Indogermanicum; 1

Prevodi iz vedske stare indijščine: Luka Brenko (VII.103, VIII.29, X.127), Nina Petek (VII.88, X.34), Lara Potočnik (X.127, X.129), Luka Repanšek (I.32, III.33, X.10, X.95, X.127), Maja Rotter (X.108, X.119, X.127), Zmago Švajncar Vrečko (II.42, II.43)

Komentarji: Luka Repanšek (I.32, II.42, II.43, III.33, VII.103, VIII.29, X.10, X.95, X.108, X.119, X.127, X.129), Luka Repanšek in Nina Petek (VII.88, X.34)

Uredil: Luka Repanšek

Ilustracije: Uršula Jašovec, Nina Petek

Jezikovni pregled besedila: Rok Dovjak, Ignac Fock, Matej Šekli

Tehnično urejanje in prelom: Jure Preglau

Založila: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Izdal: Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje

Za založbo: Roman Kuhar, dekan Filozofske fakultete

Ljubljana 2019.

Prva izdaja.

Naklada: 100 izvodov.

Cena: 19,90 EUR

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca. / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Besedilo je pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (ZRCola.zrc-sazu.si), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (www.zrc.sazu.si) razvil Peter Weiss.

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/>

DOI: 10.4312/9789610603450

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

Tiskana knjiga
COBISS.SI-ID=19574531
ISBN 978-961-06-0343-6

E-knjiga
COBISS.SI-ID=19523331
ISBN 978-961-06-0345-0 (pdf)

Kazalo

Uvod.....	7
RV X.129 – <i>Nāsadīyasūkta</i> /Stvarjenje	14
RV I.32 – <i>Indrasūkta</i> /Indra in Vrtra	26
RV VII.88 – <i>Varuṇasūkta</i> /Vásiṣtha in Váruna	42
RV VIII.29 – <i>Pravahlikāsūkta</i> /Uganka	58
RV VII.103 – <i>Maṇḍūkasūkta</i> /Žabe.....	68
RV X.127 – <i>Rātrīsūkta</i> /Nôči.....	80
RV X.119 – <i>Labasūkta</i> /Opitež.....	90
RV X.34 – <i>Kitavasūkta</i> /Kockar	102
RV II.42 – <i>Śakunisūkta</i> I/Ptičku I.....	124
RV II.43 – <i>Śakunisūkta</i> II/Ptičku II	126
RV X.108 Sarāma in Paníji.....	136
RV III.33 Viśvámitra in reki	154
RV X.10 Jama in Jami	168
RV X.95 Pururávas in Urváši	188
Viri in literatura.....	213

Uvod

Rgveda (*ṛg-vedá-* ‘znanje, (zbrano) v (obliki) kitic < *(iz verzov sestavljenih) enot, ki imajo funkcijo opevanja’) je zbirka tisoč osemindvajsetih v večjem delu po svoji funkciji primarno liturgičnih besedil, ki so nastajala v obdobju med poznim 15. in poznim 12. stoletjem pr. n. št. (pri čemer zbirka trdno korelini v tradiciji, ki podstat njenih besedil vertikalno povezuje s praindoiranskim in v končni fazi praindoevropskim kulturnim in duhovnim izročilom) na območju, ki se je skozi obdobje dobrih treh stoletij pomikalo in širilo od vzhodnega vznožja Hindukuša do (proti izteku starovedskega obdobja) pričetka Gangeškega nižavja. Liturgična narava rgvedske himnike se seveda zrcali tako v njeni povsem pragmatični vlogi, tj. delovati kot *bistvena* sestavina obrednega darovanja božanskim silam, kot posledično na vsebinskem nivoju, a so besedila ravno v izpolnjevanju tega svojega poslanstva presegla vse meje gole namenskosti: da bi rgvedski poklicni pesniki (*ṛṣi-*, *kāru-*) namreč uspeli v pesem ujeti iskreno čudenje nad skrivnostmi stvarstva, ki so ga bili za dosego vzdržnosti svoje eksistencialne situacije prisiljeni nenehno osmišljati, in da bi z Besedo, tj. iz božjega navdih v popolni in mojstrsko skovani obliki stkanim izrazom, uspeli v jasnem zanikanju človekove nemočnosti v odnosu do obkrožajočega (meta)fizičnega sveta bistveno vplivati na delovanje kozmosa in božanskih sil, ki ga usmerjajo ali ga kot personificirani/deificirani inherentni deli tvorijo, so se v sklopu rgvedske pesniške tradicije izoblikovale presunljive literarne mojstrovine, ki se jim ob bok po stilistični dovršenosti in občutljivosti izraza, zlasti pa po izraznih sredstvih, ki so v iskanju poetološke artikulacije resnice uzrtega mnogokrat prignana do skrajnih meja jezikovnih, lahko postavi šele sanskrska književnost zlatega ali klasičnega obdobja.

Rgvedska himnika tako upravičeno velja za najkompleksnejša besedila predklasičnega obdobja staroindijske književnosti. Taka jih seveda dela že njihova starost, kar v filološkem smislu s seboj konkretno prinese starejše besedje in slovnične elemente oz. strukture, ki se iz poznejših, tj. srednjevedskih besedil umikajo

in sta zato njihov pomen oz. funkcija težje ali celo samo teoretično jezikoslovno napovedljiva. Zlasti pri nepoznanem besedju si je v filologiji tam, kjer jezikovni material obremenjujeta prekinjena kontinuiteta in zamejenost korpusa, mogoče pomagati z Andreasovim principom, po katerem so za približno oz. načelno zasidranje pomena dane besede potrebne vsaj tri njene med seboj kontekstualno neodvisne pojavitve. Če tovrstnega koordinatnega sistema ni, kar na primer velja za v rgvedskih besedilih relativno pogosta *hapax legomena*, filološki pristop potrebuje podporo zgodovinskoprimerjalne jezikoslovne metode, s katero se je prvotnemu pomenu mogoče približati etimološko. Ker so smeri nadaljnjih pomenskih razvojev v sklopu diahrone semantike napovedljive, pa je mogoče glede na besedilni kontekst točneje predvideti tudi dejanski pomen, če se ta zdi različen od rekonstruiranega prvotnega. Tako je npr. hapaks *jáguri-* v himni o Saráminem potovanju h kravjim tatovom v prvi kitici stoosme himne desete knjige Rgvede mogoče interpretirati le s pomočjo eksterne in interne primerjalne metode, ki narekuje podvojeno (reduplicirano) tvorbo $*g^u\acute{e}-g^u\gamma H_3-i-$ k praindoevropskemu glagolskemu korenu $*g^u\epsilon rH_3-$ 'požirati', torej pridevniški nomen agentis (ime za vršilca dejanja) s prvotnim pomenom $*ki$ 'požira, požirajoč' (prim. *já-gm-i-* 'hiteč' iz prajezičnega $*g^u\acute{e}-g^u m-i-$ h $*g^u em-$ > stind. *gam-* 'iti, hoditi'). Glede na kontekst, kjer se s tem pridevnikom označi samostalniki *ádhvan-* 'pot', besedno zvezo pa spremljata še dva prislova *dūrē* 'v dalji, daleč' in *parācáis* 'daleč stran, tam onkraj', je vedsko *jáguri-* mogoče pomensko zasidrati natanko z istim pomenom, ki ga narekuje etimološka interpretacija, torej 'požirajoč', vendar v prenesenem pomenu: *dūrē hy ádhvā jáguriḥ parācáiḥ* "kajti daleč leži (ta) pot, ki v neskončnih daljavah požira (popotnika)".

Drugi aspekt, ki branje in interpretacijo rgvedske himnike dela za velik filološki in posledično prevajalski oziroma interpretacijski izziv, pa je stilistika. Sama struktura verza je v starejši vedski himniki poslušalcu sicer izjemno prijazna, saj stavčna skladnja praviloma ostaja povsem naravna (tudi v smislu besednega reda), primerljiva s svojo oblikovanostjo v sklopu srednjevedske prozne književnosti, in ne pozna oz. se načeloma brani kakršnekoli stilistično pogojene stavčnoskladenjske razbitosti (kakršno kasneje neredko pozna klasična staroindijska književnost in je primerljiva s stilistično virtuoznostjo številnih del latinske in grške književnosti). Ker je sam ustroj metričnih danosti, ki jim podlega celotna staroindijska verzna književnost, izrazito kompleksen, je tovrstno upovedovanje v naravnem narativnem toku pravzaprav dokaj neposreden dokaz pesniške mojstrskosti. A se ta nima namena ponašati z obvladovanjem pretoka misli v sorazmerno rigidno verzno obliko – staroindijska književnost je namreč že zgodaj razvila povsem drugačen tip poetološke virtuoznosti, ki neguje skrajno občutljivost za prikriti pomen in simboličnost. Tu se ima v mislih zlasti številne besedne igre in namenska

odstopanja od ustaljenih metričnih vzorcev. Kršenje pravilne metrične strukture (položaj cezure ali odstopanja pri zapovedanem številu oz. zaporedju metričnih dolžin in kračin) namreč z eksternimi jezikovnimi sredstvi ikonično *uprizarja* dramatičnost upovedanega. Ob zapletenosti jezika, ki izvira iz njegove staroindijski književnosti skoraj da inherentne večplastnosti, in vsem kompleksnostim filoloških danosti, ki pogosto niso rešljive brez podpore zgodovinskojezikoslovnega uvida v materijo, velja, da strokovna razprava o rgvedski himniki, kaj šele njena interpretacija, enostavno nista mogoči brez suverenega, filološko in etimološko celostno informiranega samostojnega vpogleda v tekste. Načelno pravilo filološke obravnave pa je obenem, naj se rgvedska besedila vedno interpretira iz Rgvede same (ob upoštevanju vseh spoznanj o kulturno-zgodovinskih danostih, ob katerih so besedila nastajala), če je le gradivo, ki ga ponuja, zadostno za solidno razlago.

V pričujoči monografski publikaciji je zbranih štirinajst rgvedskih himen v literarnih prevodih članov Krožka študentov in ljubiteljev stare indoiranistike, ki pod vodstvom dr. Luke Repanška deluje na Katedri za indoevropsko primerjalno jezikoslovje Oddelka za primerjalno in splošno jezikoslovje Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, in so plod dveinpolletnega poglobljenega filološkega in etimološkega dela na izbranem materialu, ki se ga sežeto podaja v zaporednih študijah. Med tu izbranimi himnami so tudi skoraj vse tematsko in stilistično najosupljivejše stvaritve starovedske književnosti, kot so na primer redke dialoške himne (Sarāma in Paníji, Pururávas in Urváši, Višvámitra in reki ter Jama in Jami). Prevodi in interpretacije so povsem samostojni in so nastajali v popolni neodvisnosti od že obstoječih, to pa z namenom, da se izogne že tradicionalnim prevajalskim rešitvam nekaterih težjih in večumnih mest, ki so se kot *communis opinio* izoblikovala skozi sedaj že dvestoletno filološko in etimološko ukvarjanje Zahoda s tem biserom človekove kulturne zgodovine. Pri izbiri tehnike izdelave prepesnitev je bila prevajalcem prepuščena prosta pot, a z zahtevo, da so v slovenske verze kar se da dobro ujete vse pomenske nianse izvirnika.

Ker staroindijski metrum temelji na določenem sosledju nekega števila kratkih in dolgih zlogov (v sanskrtu je namreč samoglasniška kolikost glasoslovno relevantna nadsegmentna prvina), je seveda tako strukturiran verz v slovenščino neulovljiv in ga je treba ritmično podomačiti. Ponujajo se nam torej štiri teoretične možnosti pristopa k prepričljivi prepesnitvi: 1) prepesnitev upošteva in ohranja število zlogov izvirnega verza (lahko tudi ob poskusu ohranitve mesta cezure); 2) prepesnitev prestrukturira ritmični vtis izvirnika v sistem rime; 3) podomačeni verz se ne ozira na število zlogov in ritmični vtis, pač pa sorazmerno prosto podaja vsebino izvirnika v ustrezno menjajoči se stopiški obliki; 4) pri prepesnitvi se ne ozira na število zlogov v izvirniku, pač pa se kot standardni metrični vzorec pri prevodu uporablja jambski enajsterec, ki ima dovolj metričnih enot, da praviloma

uspe prepesniti tudi vsebinsko zelo zgoščene verze, in hkrati ustreza najpogostejšemu metričnemu vzorcu rgvedske himnike, tj. tistemu, značilnemu za *trištubh*. Verzni obliki himen, ki so izbrane za pričujočo publikacijo, sta ravno in večinsko *trištubh* (*trištubh*), dobesedno 'ki opeva s tremi (zlogi več kot anuštubh)' ali 'ki opeva s tri(delno strukturo posameznega verza)' – s povsem regularno občasno menjavo na dvanajstzložno *džagati* (*jagatī*), dobesedno 'gibka' –, in osemzložna *gajatri* (*gāyatrī*), dobesedno 'pevka'. Imena verzov samih so z imenom za obliko kitične strukture, ki jim tipično pritiče, žargonsko zamenljiva, a obratno velja le v nezaznamovanih kombinacijah, tj. sosledju štirih verzov, z indijsko terminologijo *pāda*-, dobesedno '(ena) noga (od /običajno/ štirih)', ki razpadejo na dve vsebinsko praviloma zaključeni dvostišji, v primeru enajst in dvanajstzložnih verzov ter osemzložnega anuštubhskega vzorca in pa sosledju treh verzov z načeloma dokaj umetno prekinitvijo (ki pa je seveda lahko izrabljena v prid refrena ipd.) med prvim dvostišjem in izhodnim verzom. Trištubh (tj. enajstzložni verz, ki se tipično pojavlja v *kitični* obliki z imenom *trištubh*) ima tridelno strukturo $\times - \times - , ' \cup \cup - , - \cup - \times$ s cezuro po četrtem zlogu (tip a) oz. $\times - \times - \times , ' \cup \cup , - \cup - \times$ s cezuro po petem zlogu (tip b), vsakokrat s premorom po sedmem zlogu, ki je ustrezno različno dolg (tri zloge v tipu a in dva v tipu b), in značilno trohejsko kadenco. Dvanajstzložna *džagati* (tj. dvanajstzložni verz, ki se tipično pojavlja v *kitični* obliki z imenom *džagati*) s prav tako tridelnim zaporedjem $\times - \times - , ' \cup \cup - , - \cup - \cup \times$ oz. $\times - \times - \times , ' \cup \cup , - \cup - \cup \times$ se od prvega razlikuje le z eno trohejsko stopico več v kadenci, ki pa je dejansko posledica prestrukturacije prej odločno trohejske kadence v kadenco z jamskim značajem, kakršen je značilen za glavni tip *gajatri* (pod njenim vplivom namreč do prestrukturacije *trištubha* v bolj »gibko« *džagati* tudi pride). Osemzložna *gajatri* (tj. osemzložni verz, ki se tipično pojavlja v *kitični* obliki z imenom *gajatri*) je v odnosu do enajstzložnega trištubhskega vzorca krajša za zadnji trohej kadence in jo sestavljata dve praviloma uravnoteženi polstišji: v primeru *gajatri* z jamsko kadenco (z izjemo kadence refrena $- - \cup \cup$ v X.119 obe tu izbrani himni sodita v ta podtip) torej $\times \times \times \times , ' \cup \cup \cup \times$, kakršna se tipično pojavlja tudi pri zgodnji obliki *anuštubha* (osemzložnega verza, *strogo* vezanega na kitično obliko, sestavljeno iz štirih verzov), pri t. i. "trohejski" *gajatri* pa $\times \times \times \times , ' - \cup \cup - \times$. Pri podomačitveni tehniki upoštevanja števila zlogov prvemu vzorcu torej v idealnih razmerah ustreza enajsterec z dvo- ali trizložnimi stopicami, pri drugem osmerec, npr. *etád váco jaritar māpi mṛṣṭhā* ($\cup - \cup - , ' \cup \cup - , - \cup - \cup$) → *Besed teh, pesnik, nikdar ne pozabi* ($\cup \cup \cup \cup \cup \cup \cup \cup$) oz. *kuvít sómasyāpām iti* ($\cup - - - , ' - - \cup \cup$) → *Kako, kako? Sem some pil?* ($\cup \cup \cup \cup \cup \cup \cup$). Poleg opisanih verzni oblik v okviru izbrane himnike nastopa le še kombinacija *gajatri* z *džagati*, tj. *satobhrati* (*satobhratī*), dobesedno 'privzdignjena (tj. zaradi akustičnega vtisa narastka, ki nastane ob menjavi osemzložnega z za štiri zloge daljšim verzom) na enakomeren način (tj. v primeru normalne *satobhrati*

z enakomerno menjavo viška in padca z 12 na 8)', v sicer neobičajni dvoverzni strukturi (*dvipāda-*), ki pa seveda ni naključna: edinstveni vzorec z manjkajočim delom še enega dvostišja v VIII.29 namreč na simbolni ravni deluje kot zrcalo žanrski funkciji himne, ki je koncipirana kot uganka, ki upoveduje le *polovico* pričakovane celote.

V publikaciji so vzporedno z literarnimi prevodi natisnjena tudi besedila v izvirniku, ob katerih je treba bralca opozoriti na naslednje redakcijske lastnosti:

- vse kontrakcije besed, do katerih je prišlo ob delovanju zakonitosti samoglasniškega sandhija (naravne danosti jezika, po kateri med samoglasniškim izglasjem ene in vzglasjem naslednje pride do zlitja), so v razvezani (predkontrakcijski) obliki podane v sprotnih opombah pod črto;
- v vseh zloženkah (kompozita), tako imenskih (samostalniške, pridevniške) kot glagolskih, so sestavni členi vsled boljše transparentnosti med seboj ločeni z vezajem (če je izglasje zloženske kontrahirano z vzglasjem naslednje besede po sandhiju, je njena sestava prikazana hkrati z razvezom s sandhijem pogojene kontrakcije v opombi pod črto);
- restituirane so vse prvine, ki jih narekuje metrična shema: ker tovrstne prvine zaradi poznejših glasovnih sprememb niso del besedila, kakršno se nam je ohranilo, so pa bile nedvomno prisotne ob nastanku posameznih himen, se jih v besedilo vnaša podpisano, npr. *v* in *y* ter *r* za nekdanje *u*, *i* in *ir* pred sledečim samoglasnikom pred izgubo zložnosti (zaporedje *y* + samoglasnik za nekdanji *i* + samoglasnik je v primeru, da gre etimološko za dolgi *ī*, po uzusu restituirano kot *y*, čeprav je bil tak **ī* pred sledečim samoglasnikom pravzaprav skrajšan in je tako dejansko sovpadel s starim zaporedjem *i* + samoglasnik), *a* za nekdanji *a* pred kontrakcijo v *e* oz. *o* z izglasnim zlogom predhodne besede (tj. kadar ni v primeru *-o* ' - in *-e* ' - restitucija v polumetni *-o a-* oz. *-e a-* že del Šakaljeve redakcije), *ā* za nekdanje zaporedje dveh samoglasnikov *a·a* v hiatu pred njuno kontrakcijo, *samoglasnik₁*] [*samoglasnik₂*, kadar ju je treba brati predkontrakcijsko; kontrahirani zaporedji **ayi* in **aya* sta po uzusu zabeleženi kot distrahirani *ē*, hiatno zaporedje *ā·u* za dejansko izpričani *o* pa kot distrahirani *ō*. Primer:
 - dejansko besedilo Šakaljeve (*Śākalya*) redakcije, kot velja od zadnje kodifikacije: *trīḥ sma māḥnaḥ śnathayo vaitasénotā sma me'vyatyai prṇāsi* (X.95.5ab)
 - besedilo z restituiranimi prvinami *trīḥ sma māḥnaḥ śnathayo vaitasén[āu]tā sma me āvyatyai prṇāsi*.

Druge arhaične glasovne poteze, ki jih je za čas nastanka besedil sicer treba predvideti, a nimajo vpliva na njihovo metrično strukturo, v natisnjenem besedilu niso

izpostavljene, npr. dejanska *dvoglasniška* vrednost *e* [ai] in *o* [au] ter *ai* [āi] in *au* [āu], ohranitev *z* in *ž* v tipu *īle* za dejansko **ižḍai* ipd. (v primeru navedenega verza bi to na primer konkretno pomenilo restituirano branje v smislu *trīḥ sma māhnaḥ śnathayaṁ vaitaséna utá sma mai áv yatyai prṇāsi*). V zvezi s slednjim procesom je treba posebej izpostaviti le ničto prevojno stopnjo korenov tipa *mṛḷ-* ~ *mṛḍ-*, ki kljub zapisu (ta je seveda skladen z glasovno vrednostjo zaporedja ob redakciji) brez izjeme kaže na metrično dolžino, tj. odgovarja dejanskemu **mṛžḍ-* (zapis **mṛḷ-* ~ **mṛḍ-* v tem primeru ne bi bil primeren, saj je popolnoma anahron in nejezikosloven ter tako tudi filološko neustrezen).

RV X.129 – *Nāsadīyasūkta*

I. nāsad¹ āsīn nó² sád āsīt tadānīm
 nāsīd³ rájo nó⁴ v_iyomā paró yát /
 kím āvarīvaḥ⁵ kúha kásya sárman
 ámbhaḥ kím āsīd gáhanam gabhīrám

II. ná mṛtyúr āsīd a-mṛtam ná tárhi
 ná rátr_iyā áhna āsīt pra-ketáḥ /
 ānīd⁶ a-vātáñ sva-dháya tád ékam
 tásmād dhānyán⁷ ná paráḥ kím canāsa

III. táma āsīt támasā gūlhám ágre
 a_a-pra-ketám salilám sárvam ā idám /
 tuchyénābh_uv_u⁸ ápi-hitam yád āsīt
 tápasas tán mahinājāyataíkam⁹

IV. kāmas tád ágre sám avartatādhi¹⁰
 mánaso rétaḥ prathamám yád āsīt /
 sató bándhum á-sati nír avindan
 hṛdí pratiṣyā¹¹ kaváyo manīṣā

1 ná_āsāt ali ná_āsāt

2 ná_u

3 ná_āsīt

4 ná_u

5 ā_avarīvart

6 ā_anīt

7 ha_anyád

8 tuchyéna_ābhú

9 mahinā_ajāyata_ékam

10 avartata_ádhi

11 prati-īṣya

Stvarjenje

I. Ko ni bilo Nebiti niti Biti,
ozračja ne, ne čez nebes,
kaj gibalo se je in kje? V čigavem varstvu?
Kaj voda je bila? Pustinja le neskončna!

II. Ko ni bilo nesmrtnih niti smrtnih,
razlike ne med dnevom in nočjo,
v brezvetrju zavzdihnilo je Eno,
drugega pa ni bilo.

III. Tèma sprva je bila v tèmo skrita,
kamor segel je pogled, pa morje brezoblično.
V lupini kal čakala je pokrita,
ko Žar in Moč spočela sta jo v Eno.

IV. Porodilo se na njem je Hrepenenje
in to je bilo prvo seme Misli.
S pogledom Modri v srce uprti
izvor so Biti v Nebiti uzrli.

V. tiraścīno ví-tato raśmír eṣām
 adhāḥ svid āsī́3d upári svid āsī́3t /
 reto-dhā āsan mahimāna āsan
 sva-dhā avástāt prá-yatiḥ parástāt

VI. kó addhā veda ká ihá prá vocat
 kúta á-jātā kúta iyám ví-sṛṣṭiḥ /
 arvāg devā asyá vi-sárjanen[a
 á]thā kó veda yáta ā-babhūva

VII. iyám ví-sṛṣṭir yáta ā-babhūva
 yádi vā dadhé yádi vā ná ——— /
 yó asyādhyakṣaḥ¹² paramé v_iyoman
 só aṅgá veda yádi vā ná véda

12 *asya_ádhy-akṣaḥ*

V. Poprek razpeta njih vez je bila.
Kaj spodaj? Kaj zgoraj bilo je?
Bili so sejalcji in sile božanske,
Voljnost nad Voljo slednji predana.

VI. Zares, le kdo je uzrl, le kdo naj oznanja,
od kod vzšlo nam je Stvarstvo?
Bogovi bili so gotovo *tostran* Stvarjenja,
kdo torej bi vedel, od kod je prišlo?

VII. Kdo ve, od kod se je vzelo,
kdo ve, če postavil ga kdo je, če ne ...
Čigar oko zre z nebeške višine,
ta najbrž ve – ali pa tudi ne.

LARA POTOČNIK

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *triṣṭubh*

Ic *kím āvarīvaḥ kúha kásya śárman*

Formalno je v glagolski obliki *āvarīvaḥ* mogoče prepoznati intenziv h glagolu *var-/vṛ-* ‘pokrivati, skrivati, ščititi’ ali *vart-/vṛt-* ‘vrteti, obračati se’, v drugem primeru z redkim sandhijem, ki se kaže kot izglasno obrušenje sicer dovoljenega sklopa *-rt*, pogojeno s siceršnjo trokonzonanco (sosledja treh soglasnikov), do katere bi prišlo na stiku glagolske oblike *āvarīvaḥ* s *k-* sledeče besede, torej *-rt k-* > *-r k-* in nato po regularnem stavčnem sandhiju *-ḥ k-*. Pomensko se zdi slednja možnost ustrenejša zlasti glede na sledeči vprašnji *kúha kásya śárman*, torej “Kaj se je vrtelo oz. gibalo sem ter tja (distributivnost glagolskega dejanja je v skladu z njegovo formalno obliko kot intenzivom) (sc. najverjetneje v smislu vetra)?”, “Kje (in) pod čigavim varstvom/pod zaščito česa?”. Sledeči samostalni *śárman-* ‘pokriválo, zaščita’ bi bil načeloma manj smiseln ob predhodnem vprašanju “Kaj je pokrivalo/ščitilo/varovalo?”, vendar tudi taka interpretacija ni povsem neprepričljiva, če se dejansko sprašuje po tem, kaj je v tistem času, torej pred nastankom vsega, ščitilo (pred)stvarstvo. NB Interpretacija v smislu ‘v zavetju pred čim/kom’ ni mogoča, saj bi v tem primeru pričakovali ablativ vprašalnega zaimka, torej **kásmāc chárman*.

Prve tri verze prve kitice, ki so tudi vsebinsko povezani v tesnejšo celoto, združuje iktično pogojeni ritmični vzorec, 1a na 1b z epiforo, 1b na 1c z anaforo:

× × × × × × × × × × / × × × × × × × × × × // × × × × × × × × × × ×.

Id *āmbhaḥ kím āsīd gáhanam gabhīrām*

gáhana- se v samostalniški rabi v staroindijskem rgvedskem korpusu pojavi le še v I.132.6d, kjer kontekst ne omogoča, da bi se njegov pomen dalo trdno zasidrati. Vsekakor je impliciran kraj, kamor si pod drugačnimi razmerami (če torej ne bi šlo za skrajno življenjsko ogroženost) nihče ne bi želel niti drzniti, s čimer je poudarjena veličastnost in strašnost Indrove podobe kot bojvnika proti sovragom:

I.132.6a-d

yuvám tám indrāparvatā puro-yúdhā
yó naḥ pṛtanyā́d ápa tám-tam id dhatam
vājreṇa tám-tam id dhatam /
dūrē cattāya chantsad
gáhanam yád inakṣat

Indra, gora, ki spredaj se bojujeta,
pobijta vsakogar, ki z nami se bo bil,
pobijta vsakogar s sekiro!
Da skril bi se v daljavi, zdi
se ??? mu dobro skrivališče.

Glede na pridevnik **gahaná-* (akcentsko mesto rekonstruirano), ki pomeni ‘nedostopen, težko prehoden’ (prim. BĀUp. (M) IV.4.17b *gahane praviṣṭaḥ* “vstopil je na nedostopen kraj”), se zdi za njegovo posamostaljeno rabo upravičeno sklepati na osnovni pomen ‘težko dostopen kraj’, od koder ‘goščava’, morda ‘globel’. Etimološko *gahana-* sodi v isto besedno družino kot *gabhīrá-* ‘globok’ (iz prajezičnega **g^{uh}mb^hH₁-ró-*) in *gáhman-* (sr.) ~ *gahmán-* (m.) ‘globočina, globina’ (z dvema kontekstualno neodvisnima zabeležbama: TB II.7.7.6 *samudrá ivāsi gahmánā* “v svoji globini si kakor ocean” in MS II.7.16: 100.3 *apām gáhman sādāyāmi* “položim te v globočino vodá”) in se glede na besedotvorje zanj torej kot prvotni, etimološki pomen ponuja ‘tak, ki ima *gáhman-*’, torej ‘tak, ki ima globino’, od koder klasičnosanskrtski pomenski razvoj posamostaljenega *gahana-* v smeri ‘nedostopen kraj; goščava; jama’. Da je pomenski premik ‘globok’ → ‘težko prehoden’ obstajal tudi že v rgvedski stari indijščini, je razvidno iz zloženke *dur-gáha-* (karmadharaja) ‘nevaren, težko prehoden kraj’ < **težka* (sc. težko prehodna) globina (v smislu globeli) in njene adjektivizacije *dur-gáha-* (bahuvrihi) ‘težko prehoden’ < **čigar globina je težko (prehodna)*, prim. VIII.43.30c *tárantaḥ syāma durgáhā* “naj varno prečkamo nevarna (< **težko prehodna*) mesta” in IV.18.1-2b:

1. *ayám pánthā ánuvittaḥ purāṇó*
yáto devā udājāyanta víśve
átas cid ā janiṣṭa právrddho ...

2. *nāhám áto nír ayā durgáhaitát*

tiraścátā pārś́ṇ nír gamāṇi

“Tu je obstoječa pot prastara,
 od koder vsi bogovi so bili poviti,
 odrasel (sc. Indra v maternici) prav po tej
 naj bo rojen ...”

“Sam ne bom od tam prišel – težko prehodno je,
 poprek se bom spod reber ti rodil.”

V slučaju X.129.1č sta torej interpretativno teoretično enako verjetni možnosti (ob dodatnem upoštevanju skladenjsko dvoumnega predhodnega *ámbhaḥ kím āsīt*): “Kot kaj je obstajala voda?” oz. “Ali je voda obstajala?”, na kar je podan odgovor “(Kot/Ne, bilo je le) globoko, tj. težko prehodno ločje/rastje/goščava”, če privzamemo podobo divjih strug med sušnim obdobjem, oz. “(Kot/Ne, bila je le) globoka globel”.

IIa ná mṛtyúr āsīd a-mṛtaṃ ná tárhi

Dobesedno: “takrat ni bilo niti smrti niti nesmrtnosti”. Posamostaljeni pridevnik *a-mṛta-* ‘ki nima smrti’ mora v skladu s svojo pridevniško rabo ‘nesmrten, neumrljiv’ pomeniti ‘neumrljivost, nesmrtnost’ (kot lastnost božanskega). Kot nasprotje smrti tu torej ni izpostavljeno življenje (ki seveda vsebuje smrt kot svoj konec), pač pa ‘odsotnost umrljivosti’.

IIc *ānīd a-vātām sva-dháyā tād ékam*

Imperfekt *ānīt* skupaj s preverbom *ā* izraža punktualnost glagolskega dejanja, torej '(na lepem) je zavzdihnilo', in s tem efektivno pririše podobo vzgonske sile, ki je Nič potisnila v akt stvarjenja. Da je Eno (*ékam*), ki je proti koncu druge kitice omenjeno prvič, pričelo dihati v popolni neodvisnosti (*svadháyā* 'z môčno lastno, tj. neodvisno voljo'), je poudarjeno z adverbialno zloženko *a-vātām* 'v stanju brezvetrja'.

IIc je po epifori z iktičnim vzorcem $\underline{\times} \times \underline{\times} \times$ povezan s prvim verzom prvega dvostišja.

IIč *tásmād dhānyán ná paráh kīm canāsa*

Raba perfekta *āsa* skupaj s členkom (*g*)*ha* je tu ali konkluzivna (sklepalna): "razen tega (*tásmād ... parás*) (sc. Enega) pa torej ni bilo (*ná ha ... āsa*) ničesar (*kīm caná*) drugega (*anyád*)" ali pa, kar je verjetneje (o funkciji členka (*g*)*ha* gl. dalje komentar k X.10), izraža rahlo distanco do izjave oziroma negotovost: "razen tega (Enega) pa menda (*gha*) ni bilo ničesar drugega".

IIIc *tuchyénābh_u v ápi-hitam yád āsīt*

tuchyá- je srednjem spolu ednine posamostaljeni pridevnik s funkcijo nomena abstractum in v skladu s svojim pridevniškim pomenom 'votel' (ne zgolj 'prazen'), preneseno tudi 'piškav, brez haska' (prim. RV V.42.10cč *yó vaḥ śámīñ śaśamānāsya nīndāt / tuchyān kāmān karate siṣvidānāḥ* "Kdor zaničeval bo trudoljubnost tistega, ki se za vas napreza, /naj/ ne hasnejo mu lastne muje kljub znojenju /ob naporu/"), pomeni toliko kot 'votlost'. Prevod 'lupina' implicira idejo o klici počela (*ā-bhú-*) kot zarodku, zaprtem v jajcu, ki jo odseva tisti del vedske tradicije, ki izvor stvarstva prepoznava v biomorfem rojstvu materije.

IVa *kāmas tād ágre sám avartata ádhi*

Zloženo glagolsko obliko *sám-vart-* 'obrniti se okrog (v celoti)' je treba razumeti kot 'razviti se, nastati, poroditi se', torej "na (*ádhi*) tem (*tád*)/na vrhu tega se je porodilo poželenje (*kāma-*)". Verz se nanaša na klico spočetja (*ā-bhú-*, dobesečno 'kar nastaja'), ko je ta z močjo toplote prebila lupino, ki jo je pokrivala, in se kot prva in edina (*tád ... ékam*) rodila v stvarstvo (gl. IIIcč).

IVb *mānaso rétaḥ prathamám yád āsīt*

Dobesečno: "kar (sc. *kāmas* 'poželenje') je bilo prvo (*prathamám*) seme (*rétas*), (ki ga je) misel (zasejala)". Skozi tretjo in četrto kitico kot pojmi, povezani s samim stvarjenjem, nastopajo skoraj izključno samostalniki srednjega spola, ki se tako tudi slovnično in po referenčnem spolu prapočela ujemajo z *ékam*. To

so *tāmas* ‘tema’ (IIIa), *tāpas* ‘toplota/vročina’ (IIIč), *mānas* ‘misel, razum’ (IVb) in *rétas* ‘seme’ (IVb). Edini koncept, ki je v tem sklopu moškega spola, namreč *kāma*- ‘poželenje’, je hkrati tudi prvo v celoti neinertno, agresivno dinamično gonilo, ki je vzniknilo v procesu rojevanja stvarstva.

IVcč *sató bāndhum á-sati nír avindan / hṛdí pratīṣyā ... manīṣā*

Dobesedno: “Odkrili so (*nír avindan*) izvor (*bāndhu*- ‘kar povezuje; popkovi-na’) tistega, kar obstaja (*satás*), v tistem, kar ne obstaja (*á-sati*), ko so šli iskat (*pratīṣyā*) (odgovor) v srce (*hṛdí*) s pomočjo misli, sposobne uvida (*manīṣā*)”.

IVc je po epifori z iktičnim vzorcem $\dot{x} \times \times \times \dot{x} \times$ povezan s prvim verzom prvega dvostišja.

Vb *adháh svid āsī3d upári svid āsī3t*

Antitetični vprašanji sta skladenjsko dvoumni in ju je mogoče prevesti kot “Je obstajalo spodaj? Je obstajalo zgoraj?”, torej s ‘spodaj’ in ‘zgoraj’ kot prostorskima konceptoma, oz. “Je obstajalo (kaj) spodaj? Je obstajalo (kaj) zgoraj? (sc. pod to poprek napeto vezjo)”. Členica *svid* bi imela v prvem primeru poudarjalno funkcijo (kakršna je pogosta ob vprašalnih zaimkih oz. adverbih), torej “Je sploh (*svid*) obstajalo spodaj/zgoraj?”, v drugem (redkejšo) nedoločno “Je (kaj) kakorkoli (*svid*) obstajalo spodaj/zgoraj?”. Pluti, za eno moro podaljšan zlog (dobesedno ‘preplavljanje’) na obeh glagolskih oblikah *āsī3t* (prvikrat s pričakovano akcentuacijo osebne glagolske oblike v prvem delu antiteze) je metrična posledica stavčne intonacije pri vprašanjih, ki jih ne uvaja vprašalni odvisnik. V okviru rgvedskega korpusa se (s spremljajočo neobvezno nazalizacijo vokala) pojavi le še na enem mestu, in sicer v himni, posvečeni boginji gozda Aranjani: X.146.1č *ná tvā bhīr iva vindatī3m*, parafrazirano “Te ni nič strah?”.

Vcč *reto-dhā āsan mahimāna āsan / sva-dhā avástāt prá-yatiḥ parástāt*

Samostalnik *mahimán*- (m.) dobesedno pomeni ‘veličino’, vendar bi bilo v kontekstu predhodnega *reto-dhā*- (m.) ‘osemenjevalec’ mogoče pomisliti na nakazani pomen ‘nosečnost’ oz. podobno ali morda ‘sile’. Tako dobljena podoba moškega in ženskega principa pri stvarjenju (slovnični spol sopostavljenih parov se sicer s tem ne ujema) se ponovi v zadnjem verzu, kjer je *sva-dhā*- (ž.) ‘lastna volja, samovolja’ sopostavljena s samostalnikom *prá-yati*- (ž.), kar dobesedno pomeni ‘dajanje, ponujanje’, torej “volja (osemenjevalca) je bila spodaj, dajanje (v tem kontekstu pravzaprav prejemanje) pa onkraj”.

VIa *kó addhā veda ká ihá prá vocat*

Injunktiv v drugem retoričnem vprašanju *ká ihá prá vocat* “Kdo (le) (nas) ima tu (*ihá*) (o tem) učiti?”, parafrazirano “Kdo (le) bi (nam to) tu lahko predočil?”,

je pričakovan glede na isti naklon impliciranega odgovora, ki bi bil seveda splošnoveljavna trditev brez časovne komponente. Prim. X.10.6ab *kó asyá veda prathamásy[a á]hnaḥ / ká īm dadarśa ká ihá prá vocat* “Kdo ve (kaj) o tem prvem dnevu? Kdo ga je videl (da bi zdaj posledično namreč vedel kaj o njem)? Kdo nas ima o njem (karkoli) učiti?”.

Prvi verz prvega dvostišja in drugi verz drugega dvostišja sta po anafori povezana z iktičnim metričnim vzorcem $\underline{\times \times \times \times \times}$, ki učinkuje kot intonacijski opomin na v začetku zastavljeno vprašanje, emfatično retorično ponovljeno v izhodnem verzu.

VIIb *yádi vā dadhé yádi vā ná* — — —

Zadnji dve metrični enoti verzne kadence sta tu zamolčani. Logični nameravani samostalni na tem mestu utegne biti *dhātrā*, orodnik ednine (kot vršilec trpnega glagolskega dejanja, izraženega s perfektovo mediopasivno obliko *dadhé* ‘bil je postavljen/ustvarjen’) k *dhātár-* ‘stvarnik’, torej “če ga je ustvaril ali če ga (morda) ni ustvaril (stvarnik) ...”. Zamolčan bi seveda lahko bil tudi le ponovljeni glagol (elipsa z namerno posledico oblikovanja katalektičnega verza), torej *dadhé*: “če je bil ustvarjen ali če (morda) ni (bil ustvarjen) ...”. V obeh slučajih ritmična in metrična tišina tu na simbolni ravni zagotovo upovedujeta negotovost pesnika o samem vprašanju (ali je namreč pri kozmogoniji sploh mogoče govoriti o stvarniku in si kaj takega drzniti implicirati), v primeru, da je pravilna prva interpretacijska domneva o manjkajočem vršilcu dejanja *dhātrā*, pa zamolk hkrati ikonično odraža drugo polovico ločnega priredja, ki izraža odsotnost (stvarjenja izpod rok *kakršnegakoli* stvarnika).

VIIa-č *só aṅgá veda yádi vā ná véda*

Kitica je namerno skladenjsko zapletena in tako učinkuje kot niz nedokončanih misli. Verza VIIa in VIIb je treba razumeti kot podredna oziralna odvisnika k VIIč: “Kdor (*yá(s)*) na najvišjem nebu (*paramé vṛyoman*) bdi z očesom nad (*ádhy-akṣa-*) (vsem) tem (*asyá*) (tj. sonce), tisti (*sá(s)*) verjetno že (*aṅgá*) ve, od kod (*yátas*) se je pojavilo (*ā-babhūva*) to stvarstvo (*īyam ví-sṛṣṭiṣ*) (in) če je bilo (morda sploh) ustvarjeno (*yádi vā dadhé*) ali (*vā*) ne (*ná*) ... ali (*vā*) če (*yádi*) (morda) (niti ta) ne ve (*ná veda*)”.

RV I.32 – *Indrasūkta*

I. índrasya nú vīryāṇi prá vocaṃ
yāni cakāra prathamāni vajrī /
áhann áhim ánuv_ apás tatarda
prá vakṣāṇā abhinat párvatānām

II. áhann áhim párvate śísriyāṇām
tvāṣṭāsmāi vājraṃ svar_ yaṃ tatakṣa /
vāśrā iva dhenávaḥ syándamānā
āñjaḥ samudrām áva jagmur āpaḥ

III. vṛṣāyámāṇo_a'vṛṇīta sómaṃ
trí-kadrukeṣ_v_ apibat sutásya /
á sáyakam maghávā-datta vājram
áhann enam prathama-jām áhīnām

IV. yád indráhan¹³ prathama-jām áhīnām
ān māyínām ámināḥ prótá¹⁴ māyāḥ /
át súryaṃ janáyan dyām uṣásam
tādītīnā sátruṃ ná kílā vivitse

V. áhan vṛtrám vṛtratáram v_y-aṃsam
índro vājreṇa mahatā vadhéna /
skándhāṃsīva¹⁵ kúliśenā ví-vṛkṇ[ā
á]hiḥ śayata upa-pṛk pṛthivyāḥ

13 *indra_áhan*

14 *prá_utá*

15 *skándhāṃsi_iva*

Indra in Vrtra

I. Naznanil zdaj bom Indrova dejanja,
kaj najprej je naredil z vādžro v roki:
ubil je zmaja in odprl pot je vōdam,
ko prebil trebuhe je gorovjem.

II. Ubil je zmaja, spečega ob vznožju gore,
Tvāštar je izgotovil mu sekiro svetlo,
kot krave mukajoče v dir so stekle
reke vse takoj do oceana.

III. Kot bik požrešni si izbral je some,
pil iztisnjene je iz treh posod presvetih,
zgrabil dobrotljivi je za orožje svoje
in zmaja pokončal, ki prvi svet je uzrl.

IV. Ko, Indra, prvobitnega ubil si zmaja,
uničil zlobno moč si prevarljivih,
spočel nato si sonce, zoro in nebo,
sovražnika si od tedaj nikdar več našel.

V. Pokončal širokoplečega je zmaja
Indra s svojo vadžro smrtonosno,
nasekal ga kot drva je s sekiro,
kot kup leži zdaj tam pošast na zemlji.

VI. ayoddhéva¹⁶ dur-máda á hí juhvé
mahā-vīraṃ tuvi-bādhām ṛjīśám /
nātārīd¹⁷ asya sám-ṛtiṃ vadhānām
sām rujānāḥ pipiṣa índra-śatruḥ

VII. a-pād a-hastó apṛtanyad índram
áśya¹⁸ vájram ádhi śānu jaghāna /
vīṣṇo vādhrīḥ prati-mānam búbhūṣan
purutrā vṛtró aśayad vṛy-astah

VIII. nadāṃ ná bhinnām amuyā śáyānam
māno rúhānā áti yantṛy_āpah /
yās cid vṛtró mahinā pary-átīṣṭhat
tāsām áhiḥ patsutaḥ-śīr babhūva

IX. nīcā-vayā abhavad vṛtrá-putr[a
i]ndro asyā áva vādhar jabhāra /
úttarā sūr ádharah putrá āsīd
dānuḥ śaye sahā-vatsā ná dhenúḥ

X. á-tiṣṭhantīnām a-ni-veśanānām
kāṣṭhānām mādhye ní-hitam śārīram /
vṛtrasya niṇyām ví carantṛy_āpo
dīrghām táma áśayad índra-śatruḥ

16 a-yoddhā_iva

17 ná_atārīt

18 ā_asya

VI. Nevešč v bitko ga poklical je, pijan od srda,
junaškega bojevnika, ki boja se ne brani,
prestal pa trka ni z orožjem težkim,
raztreščil se sovrag je Indrov, zlomljenih čeljusti!

VII. Brez nog, brez rok se šel je bitke z Indro,
doklèr po hrbtu ni ga udarila sekira,
kot da junec bi se meril z bikom –
na vse strani leži raztreščen zdaj širokopleči.

VIII. Kot trs razklan leži prek zemlje,
vôde se pogumno stekajo čez novo strugo,
te iste, ki jih prej ujete objemal s svojim je telesom,
sedaj so mu neusmiljene gospodarice.

IX. In moč je vso izgubila še njegova mati,
ko Indra jo z orožjem je napadel.
Porodnica zdaj leži pri svojem sinu,
kot krava z detetom bi svojim – Dánu.

X. Drvijo brez postanka, brez odmora
po telesu padlem kakor sredi steze,
Vrtravo drobovje služi rekam za igrišče –
ležal tam pogreznjen bo v globoko temo.

XI. dāsá-patnīr áhi-gopā atiṣṭhan
 ní-ruddhā ápaḥ paṇíneva¹⁹ gāvaḥ /
 apām bílam ápi-hitam yád áśīd
 vṛtrám jaghanvām āpa tát vavāra

XII. áśvayo vāro abhavas tát indra
 sṛké yát tvā praty-áhan devá ékaḥ /
 ájaya gā ájayaḥ śūra sómam
 ávāsṛjaḥ²⁰ sártave saptá síndhūn

XIII. nāsmāi²¹ vidyún ná tanyatúḥ siṣedha
 ná yām míham ákirad dhrādúniṃ ca /
 índraś ca yád yuyudháte áhiś c[a
 u]tāparībhyo²² maghāvā ví jigye

XIV. áher yātāram kám apaśya indra
 hṛdí yát te jaghnúšo bhīr ágachat /
 náva ca yán navatīm ca srávantīḥ
 syenó ná bhītó átaró rájāṃsi

XV. índro yātó^á-vasitasya rájā
 sámasya ca śṛṅgíṇo vājra-bāhuḥ /
 séd u rájā kṣayati carṣaṇīnām
 arān ná nemíḥ pári tá babhūva

19 *paṇínā_iva*

20 *áva_asṛjas*

21 *ná_asmāi*

22 *utá_aparībhyas*

XI. Kot družice vôle stale so pri kačjem gospodarju,
ki branil jim prostost je kot Paníji božjim kravam;
luknjo, ki zaprt ji bil izhod je,
po padcu Vrtrovem so reke zopet odprle.

XII. Kot konjski rep tenak postaneš, Indra,
ko s svojima čekanoma po tebi plane,
v bitki si govedo osvojil in priboril si si sóme,
tokov si sedem osvobódil in v tek pognal jih.

XIII. Ne strela ne grmenje prestrašila te nista,
ne mègla niti toča, ki jo je nad tebe spustil.
Indra, ko premagal kačjega si zmaja,
zmagal si za vse prihodnje dneve!

XIV. Si koga uzrl, ki kačo maščeval bi,
da strah se ti je v srce naselil,
da prebrodil si devetdeset in še devet tokov,
kot orel preletél nebo prestrašen?!

XV. Indra, kralj nad vsem, kar gre in kar počiva,
nad krotkim in nad divjim, ki rogove nosi!
In le on vlada nam plemenom –
kot venec je kolesni nam obdal napére.

LUKA REPANŠEK

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *triṣṭubh*

Ia *índrasya nú vīryāṇi prā vocam*

Injunktiv aorista *prā vocam* '(s tem) oznanjam' tu in tudi splošneje nastopa v vlogi performativa, ki ne le naznanja sledečo vsebino pesmi, ampak v svojem poslanstvu kot začetnem verz uovedane višje resnice o naravi stvari tudi *zago-tavlja* večno veljavo posledic Indrovih dejanj (ugonobitev Vrtr in osvoboditev vodá), torej stalno premoč nad vsem, kar ovira (*vṛtrá-*). Kot odraz njenega izra-zito epskega značaja je vhodna kitica strukturirana po principu aliteracijskega vzorca *a(a)a(a) – ba*: *índrasya nú vīryāṇi prā vocam / yāni cakāra prathamāni vajrī // áhann áhim ān_u v apās tatarḍa prā vakṣāṇā abhinat párvatānām*. Kompleksnejše aliteracijske vzorce izkazujejo tudi četrta kitica (gl. spodaj), pēta (*áhan vṛtrām vṛtratāram v_y-aṁsam / índro vājreṇa mahatā vadhēna*) in sedma (*a-pād a-hastó aprṭanyad índram / āsya vājram ādhi sánau jaghāna*).

Icē-IIa *áhann áhim ān_u v apās tatarḍa prā vakṣāṇā abhinat párvatānām // áhann áhim párvate śisriyāṇām*

Drugo dvostišje prve kitice je po anafori povezano s prvim verzom sledeče kitice, kot vezno tkivo pa učinkuje tudi ponovljeni samostalnik *párvata-*. Iz danih podob sledi, da je kačji zmaj Vrtra vode držal zaprte v gori, okrog katere se je ovil in jih stražil: *ān_u v apās tatarḍa* "prevrtal je (pot) do vodá", *prā vakṣāṇā abhinat párvatānām* "preklal je trebuhe gorá". Četudi je mit o osvoboditvi vodá diahrono gledano dejansko sekundarno izdvojen iz mita o uničenju skalnate gmote, ki je vsebovala vse potrebno za nastanek novega sveta druge generacije bogov (in ljudi), je (osamosvojen) v logičnem sosledju z drugim: po razkosanju Vale in nastanku dnevnega neba (preko osvoboditve luči) ter zemlje je bila Indrova naloga na zemljo pripeljati še vodo, ki je omogočila dejansko življenje, gl. I.130.3-5:

III. *ávindad divó ní-hitaṁ gúhā ni-dhīm*

*vēr ná gárbham pári-vītam áśman_y
an-anté antár áśmani /
vrajām vajrī gávām iva
śiśāsann āngirastamaḥ /
ápāvṛṇod iṣa índraḥ párvīrtā
dvāra iṣaḥ párvīrtāḥ*

Našel v skrivališče zakopano zakladnico
neba je,
kot ptice zarodek v kamen ovito,
v gmoto kamnito neskončno.
S sekiro opasan, kot goveda obor
najboljši svečenik je osvojiti poskušal –
Indra odprl do ujetega krepčila
je vrata, do ujetega krepčila.

IV. *dāḍṛhāṇō vājram indro gābhastyoḥ
kṣāḍmeva tigmām āsanāya sām śyad
ahi-hātyāya sām śyat /
saṃ-vivṛyānā ōjasā
śāvobhir indra majmānā /
tāṣṭeva vṛkṣaṃ vanīno nī vṛścasi
parśvéva nī vṛścasi*

V. *t_u vām vjthā nadya indra sártave
chā samudrām asṛjo ráthām iva
vāja-yatō ráthām iva /*

*itá ūtír ayuñjata
samānām ártham ákṣitam /
dhenūr iva mánave viśvá-dohaso
jánāya viśvá-dohasaḥ*

Vádžro trdno držal je v svojih rokah,
kot nož jo je naostril za metanje,
naostril, da ubil bi kačo.
Tesno obdal si se z močjo,
s silami (in) veličino, Indra! –
Kot tesar drevo poseka v gozdu,
kot da s sekiro ga posečeš.

Da tekle, Indra, bi, kot jih je volja,
proti morju kot vozovi vprežni,
kot vozovi vprežni, ki si (v dirki) zmagati
želijo.
Združene, da nudile takojšnjo bi pomoč,
(združene) v istem neuničljivem cilju –
kot krave, ki vse mleko Mánuju (so dale),
ljudem so mleko svoje dale.

IVb ān māyínām ámināḥ prótá māyāḥ

V dobesednem prevodu: “Nato (*ád*) si *okrnil = zmanjšal/izničil (*áminās*) še (*utá*) čudodelno moč (*māyās*) tistih, ki takšno moč posedujejo (*māyínām*)”. Izraz *māyā*- se nanaša na starodavno skrivno znanje in iz njega izhajajočo čudodelno moč, ki jo primarno poseduje starejši rod bogov, tj. Ásure, vendar je v vedskem korpusu izraz v rabi tudi pri opevanju zlasti pretkanih (a za splošno dobro) podvigov mlajšega rodu, v prvi vrsti Indre, hkrati pa kot negativna lastnost Dásjujev (*dásyu*-), ki jih Rgveda slika kot nasprotnike (človeškega rodu) indoarijskim plemenom, in v mlajšem obdobju demonov oz. nasprotnikov bogov, v katere Ásure sčasoma prerastejo. Glede na skupek kontekstov, v katerih se beseda pojavi v starejšem vedskem korpusu, in njegovo sekundarno (?) pridobljeno konotativno vrednost ‘zvižaja, trik’ < *‘zlonamerno uporabljena čarobna moč’, ji utegne biti najprimernejši slovenski ustreznik ‘čar’ (prim. I.119.1ab *ā vām rátham puru-māyám mano-júvam / jīrāś_u vām yajñīyam ... huve* “semkaj kličem vajino / sc. obeh Ašvínov/ kočijo, polno čarov, hitrih misli, brzonogih konj, daritve vredno ...”). V primeru I.32.4b je izraza *māyā*- in *māyín*- mogoče interpretirati na oba načina, a vsekakor na tem mestu ta s širokim razponom pomenskih nians obloženi termin ni mišljen nevtrarno.

Četrta kitica je s prejšnjo povezana preko epistrofe *prathamajām áhīnām*. Prva dva verza obenem izkazujeta navzkrižno aliteracijo: *yád indráhan prathama-jām áhīnām / ān māyínām ámināḥ prótá māyāḥ* ~ *yád indráhan prathama-jām áhīnām / ān māyínām ámināḥ prótá māyāḥ* ~ *yád indráhan prathama-jām áhīnām / ān māyínām ámināḥ prótá māyāḥ*.

IVč *tādītā sātrunā ná kilā vivitse*

Adverb *tādītā* ‘od tedaj dalje’ v kombinaciji s perfektovo obliko *ná vivitse* ‘nisi si našel’ upoveduje dejstvo, da si je Indra s svojim junaškim dejanjem (od tod tudi njegov epitet *hāntā vrtrām* ‘Vrtrin klavec’ oz. v dobesednem prevodu ‘Lomilec ovir(e)’) zagotovil večno premoč nad zlom, prim. XIIIč *utāparībhyo maghāvā ví jigye* “tudi za (vse) prihodnje čase si zmagal (s tem), o darežljivi”.

Vč *áhiḥ śáyata upa-pṛc prthivyāḥ*

Hapaks legomenon *upa-pṛc-* (v I.32.5č formalno pridevnik ali adverb) spada v svojem drugem delu h glagolu *parc-/pṛc-* ‘spojiti, združiti, preplesti, zmešati skupaj’ in s preverbom *úpa* ‘do’ vred pomeni ‘tesno spojen (s čim)’ (prim. *upa-párcana-* ‘primēs’). Pričakovani sledeči genitiv se potrjuje v X.89.14 *mitra-krívo yác chásane ná gāvaḥ prthivyā ā-pṛc amuyā śáyante* “ko tisti, ki zavezništva okrvavijo, tam tako ležali bodo, kakor krave po pokolu, z zemljo (*prthivyās*, rod. ed.) združeni”, kjer homonimni *ā-pṛc-* nastopa kot adverb.

VIa *ayoddhéva dur-máda ā hí juhvé*

Ker členica *hí* ‘kajti, saj’ tu zavzema sekundarni Wackernaglov položaj (za preverbom *ā*), je treba besedno zvezo *ayoddhéva dur-mádaḥ* razumeti kot poudarjeno (aktualizirano), torej “ravno zato, ker ga je k sebi poklical kot nekdo, ki se grdo opit (*dur-máda-*) poskuša iti bojevnika, pa to ni (*a-yoddhár-*) ...”.

VIč *sám rujānāḥ pipiṣa indra-śatruḥ*

Hapaks *rujā-nās-* < *-*HneH₂s-* (z dolžino na izglasju prvega člena zaradi vzglasnega laringala pri *-*HneH₂s-* > *nās-* ‘nos’; prim. *urū-ṇasá-* ‘širokonos’) je mogoče interpretirati kot glagolsko nominalno zloženko tipa *śikṣā-nará-* ‘ki poskuša (narediti vse, kar je v njegovi moči) za ljudi’ (tudi tu z dolžino fonetičnega nastanka < *-*H₂ner-o-*; prim. *sū-nára-* ‘mladosten, lep, čil’) in *trasá-dasyu-* ‘ki spravlja Dásjuje (> sovražnike) v strah’, ‘pred komer se Dásjuji (> sovražniki) tresejo’. Logično se pridevnik sicer nanaša na Vrtro, ki je subjekt stavka, vendar teoretično in v danem kontekstu smiselneje kot epiteton lahko dejansko spada k Indri (prim. I.52.15č *vrtrasya yád bhṛṣṭimātā vadhéna / ní tvām indra prát y ānām jaghántha* “ko si z bodičastim orožjem, Indra, zamahnil proti Vrtrovim ustom”), torej “dokončno (*sám*) je bil zdrobljen (*pipiṣe*) ta (sc. Vrtra), čigar sovražnik (*śatru-*) je Indra *rujānās-* (tj. Indra, ki lomi nosove)”.

VIIIab *nadām ná bhinnám amuyā śáyānam máno rúhānā áti yant y āpaḥ*

Dvostišje slika podoba Vrtre, ki leži z na več mestih razklanim trebuchom, pri čemer se njegovo truplo primerja z razklano cevjo oz. trsom (*nadá-*), čezenj (*āti*) pa kot po kanalu tečejo vode (*yant y āpas*), ki so bile osvobojene iz drobovja gora, ki jih

je čvrsto oklepal Vrtra. Besedna zveza *māno rūhāṇās* ‘bodreč si srce’, dobesedno ‘povzpevši se do svojega duha/razuma’, se nanaša na dejstvo, da so prej ujete in prestrašene vode sedaj pridobile na moči in pogumu. Takšen sklep podpirata zadnja dva verza te kitice, kjer so vode opisane kot tiste, ki so bile prej obdane z Vrtrovim gromozanskim telesom, a ob čigar nogah sedaj leži sam premagani Vrtra. *amuyā śay-/śi-* je pogosta besedna zveza, ki dobesedno pomeni ‘ležati tam (*śay-/śi-*) na oni način (*amuyā*)’, njena funkcija pa je praviloma vsaj delno pejorativna.

IXa *nīcā-vayā abhavad vrtrā-putra*²³

Za razliko od zloženke *vrtra-putrā-* ‘sin Vrtre’ akcentsko mesto na prvem delu zloženke *vrtrā-putra-* opozarja, da gre za bahuvrihi, torej posesivno (svojstveno) zloženko, in sicer s pomenom ‘čigar sin je Vrtra’. Denotat je seveda Vrtrova mati Danu (*dānu-*).

Xab *á-tiṣṭhantīnām a-ni-veśanānām kāṣṭhānām mādhye ní-hitaṁ śārīram*
Samostalnik *kāṣṭhā-* je do *kāṣṭhā-* (sr.) ‘neobdelan kos lesa, poleno’ v enakem besedotvornem razmerju kot *hótrā-* ‘daritev’ < *‘vlivanje (daritve v ogenj)’ do *hotrā-* ‘opravila/slужba glavnega svečenika’ < *‘vlivanje (daritve v ogenj)’, tj. vzporedni, funkcijsko (in primarno tudi pomensko) prekrivni nomen actionis. V besedilih nastopa tako v ednini kot v množini, enkrat tudi kot del frazema *kāṣṭhām kar-/kṛ-*. Glede na kontekst, v katerem se *kāṣṭhā-* najpogosteje pojavlja, in pa z ozirom na dejstvo, da tudi njegov sinhroni pomen glede na besedotvorje ne more bistveno odstopati od tistega, ki je nedvoumno izpričan za pred- in poklasično *kāṣṭhā-*, se zdi najprimernejša ustreznica ‘posekano drevesno deblo, hlod’, morda ‘bruno; gred’. Prim. I.37.10a-c *úd u tyé sūnāvo gírah / káṣṭhā ájmeṣ_u v atnata // vāśrā abhi-jñú yātave* ‘ti (nam znani) sinovi pa so razprostrli pesmi (kot) bruna po stezah, da bi bučni potovali v teku (< *‘s kolena /upognjenimi/ proti /komu oz. čemu/’)’; IV.58.7 *síndhor iva prādhvané ... patayanti ... ghytásya dhārā aruśó ná vājī / káṣṭhā bhindānn ūrmibhiḥ pínvamānaḥ* ‘Kot (vode) rečnega toka na svoji neustavljivi poti (*prādhvanā-*) drvijo sem ter tja (*patayanti*) potoki stopljenega masla, kakor rdečerjavi zmagovalni konj (in kakor tok), lomeč bruna/drevesna debela, ko preplavlja z valovi’; IX.21.7ab *etá u tyé avīvaśan / káṣṭhām vājīno akrata* ‘te pa (nam znane) (sc. kapljice some) so zajukale, dosegle so (kot) zmagoviti konji gred’. Predvsem zapletena motivika VI.46.1 vsekakor vsiljuje tako primarnejšo interpretacijo ‘hlod’²⁴ kot specializirani pomen ‘bruno, gred’, ki se kot termin pojavlja v zvezi z opremo dirkalne steze, najsi bo gredi na mestu ciljne črte (če gre za ednino) ali – v množini – hlodov, položenih ob progo, od koder po

23 S skrajšavo izglasnega *ā* pred sledečim vokalnim vzglasjem.

24 Enako Thieme 1941: 348-349.

metonimiji verjetno tudi pomen ‘dirkalna steza’ sam, prim. VI.46.1č *kāṣṭhās* v *ārvataḥ* “(ko je) na progi (naš) dirkalni konj”, s čimer je skladenjsko primerljivo tudi zaporedje *á-tiṣṭhantīnām a-ni-veśanānām kāṣṭhānām mādhye*, torej “sredi proge (rek), ki nikdar ne postanejo, ki se nikdar ne ustalijo”.

Xč *dīrghām tāma āśayad indra-śatruḥ*

S preverbom *ā* stativni glagol *śay-/śi-* ‘ležati (tam)’ spremeni valenco in dovo-ljuje prislovno določilo v tožilniku (smeri), torej “legel je v (*ā* *a-śayat*) dolgo (*dīrghām*) temo (*tāmas*)”.

XIb *nī-ruddhā āpaḥ paṇíneva gāvaḥ*

Primer a “(Vrtra je) oviral/zadrževal vode, kakor Paniji krave”, podana na tem mestu, odseva drug, a soroden mit o osvoboditvi krav iz kamnite gmote Vale, kamor so jih zaprli kravji tatovi in sovražniki bogov Paniji (*paṇāyas*). O tem gl. komentar k himni X.108.

XIIb *srké yāt tvā praty-āhan devā ékaḥ*

Samostalnik *srká-* se pojavi le še v X.180.2 *mṛgó ná bhīmāḥ ku-caró giri-ṣṭhāḥ / parāvāta ā jaganthā párasyaḥ // srkáṁ saṁ-śāya pavīm indra tigmām / ví śátrūn tālhi ví mṛdho nudasva* “Kakor strašna zver, ki biva v gorah in se pritajeno plazi (sem ter tja), si prišel iz širne daljave; nabrusi svoj *srká-* in ostri *obroč (gle-de *pavi-* ‘kovinski obroč pri kolesu’ v vlogi neke vrste orožja prim. VI.8.5č *pavyéva rājann aghá-śaṁsam ajara / nīcā nī vṛśca vanīnam ná téjasā* “Kakor z ostrim *obročem, večno mladi kralj, posekaj bogokletneža kakor drevo!”), raz-kosaj sovraže, porini stran izdajalce!”), kjer je očitno, da gre za ostro orožje v smislu sulice ali morda za prisposodbo za orožje (v isto besedno družino sodi tudi *srak-tí-* ‘špica’ > ‘kot, ogel’, ‘oje’). Glede na kontekst I.32.12 in dualno obliko tega samostalnika se zagotovo misli na Vrtrova čekana; vprašanje, ki ob neidentifi-cirani korenski etimologiji ostaja, je le, kaj je prisposodba za kaj. Da gre v slučaju specifično indijske predstave o pošasti, direktno podedovani iz praindoevropske mitološke tradicije, sicer za velikansko kačo in ne za zmaja (*áhi-*), poleg omem-be dveh strupnikov (*srké*) jasno pričajo še pridevki tipa *a-pád-* ‘ki je brez nog’, *a-hastá-* ‘ki je brez rok’ in eventualno tudi *vṛy-aṁsa-* (Va), če je pomen te zlo-ženke ‘ki je brez ramen’ (tj. z *ví* v privativni funkciji negacije tipa *ví-parva-* ‘brez udov’) in ne ‘širokih ramen’ (z *ví* v pomenu ‘raz’).

XIIč *āvāsṛjaḥ sártave saptá síndhūn*

Besedna zveza ‘sedem rek’ (*saptá síndhavas*) – v stičnem aliteracijskem zapo-redju *āvāsṛjaḥ sártave saptá síndhūn* – se nanaša na Ind in njegovo porečje z osrednjim delom v Pandžabu, primarnem selišču zgodnjevedskih plemen. Glede

na X.75.5-6 je v celoti relevantnih pritokov dejansko (vsaj!) sedemnajst (z vse-mi manjšimi pritoki vred se jih pavšalno šteje celo devetindevetdeset: *náva ca navatī-*, prim. XIVc), od vzhoda proti zahodu *gāṅgā-*, *yamúnā-*, *sárasvatī-*, *śútudrī-*, *páruṣṇī-*, *asiknī-*, *marúdvṛdhā-*, *vitástā-*, *árjīkīyā-*, *suśómā-*, *tr̥ṣṭāmā-*, *susártū-*, *rasā-*, *śvetī-*, *kúbhā-*, *gomatī-*, *krímu-*, *mehatnú-*:

V. *imám me gaṅge yamune sarasvati*
śútudri stómaṅ sacatā páruṣṇy ā /
asiknyā marúdvṛdhe vitástay[ā
ā]rjīkīye śṛṇuh y ā suśómayā

Pridite, Gánga, Jamúna, Sárasvati,
Študrí in Párušni, k moji hvalnici!
O, Marúdvrdha, skupaj z Asikní, z Vitásto,
o, Árdžikija, prisluhni skupaj s Sušomo!

VI. *tr̥ṣṭāmāyā prathamām yātave sa-jūh*
susárt yā rasáyā śvet yā tyā /
t vāṁ sindho kúbhayā gomatīm krímu-
mehatnú vā sa-ráthaṁ yābhir īyase

S Trštámo najprej združen, da bi pot začel,
s Susártu in Raso, z ono Švetí,
(in) ti (pridi), Síndhu (Ind), s Kúbho do
Gomatí in do Krímu, z Mehatnú,
s katerimi hitiš na istem vozu.

XIVa *áher yātāraṁ kám apaśya indra*

Pri samostalniku *yātár-* gre za hapaks, ki bi ga bilo mogoče smiselno interpretirati kot nomen agentis h glagolu *yā-* 'iti, potovati', torej 'kdor prispe (h komu na pomoč)', tu v prenesenem pomenu 'maščevalec'. Tak prevod je smiselno glede na kontekst štirinajste kitice, kjer prvič nastopi element strahu (*bhī-*), ki se je polastil Indrovega srca (*hṛdī ... te ... bhīr āgachat*), ko je udaril (*jaghnivāṁs-*) po Vrtri, in se Indro primerja s prestrašenim sokolom (*śyenó ná bhītás*). V slednji podobi je namreč vsebovan mit o kraji some, ki jo je sokol prinesel Indri kot čudodelni krepčilni napitek, s pomočjo katerega je lahko pričel s svojimi bojnimi podvigi kozmogoničnih razsežnosti. Glede motiva strahu roparskega sokola prim. IX.77.2 *sá pūrvyāḥ pavate yām divás pári / śyenó mathāyád iṣitás tiró rájah // sá mádhva ā yuvate vévijāna ít / kṛṣānor ástur mánasāha bibhyúṣā* "Prastara (sc. soma) se čisti, ki jo je z nebes ukradel sokol, odposlan prek ozračja. Boječ se trdno oklepa medice, s srcem, ki trese se pred Kršánujem lokostrelcem", a primera v slučaju XIVa-č utegne verjetneje služiti izključno kot poudarek Indrove popolne prevlade nad zakonitostmi starega sveta in ne toliko njegove neustrašnosti kot gole odsotnosti kakršnekoli priložnosti za strah. Vprašanje, ki ga zastavlja štirinajsta kitica, je torej zgolj *retorično*!

XVč *arān ná nemīḥ pári tá babhūva*

Gre za prispodobo odnosa med kolesnim vencem (*nemī-*) in naperami (*ará-*), torej "bodi okrog njih (tj. nas), kakor venec pri kolesu (obkroža) napere". Prispodoba je toliko bolj posrečena, če se izpostavi dejstvo, da vizualni vzorec same

razporeditve naper pri kolesu učinkovito ustreza staroindijski predstavi o razdelitvi ozemlja med pet osrednjih vedskih plemen. Samostalnik *carṣaṇí-* (XVc) je s produktivno pripono *-ani-* izpeljan iz korena *karṣ-/kṛṣ-* 'vleči (brazde > orati)' in skupaj z besedotvorno primerljivim *kṛṣṭí-* (gl. X.119.6b) kot plurale tantum pomeni 'ljudstvo', in sicer po metonimiji iz dobesednega 'brazde (kot meje med plemeni)'.

RV VII.88 – *Varuṇasūkta*

I. prá śundhyúvaṃ váruṇāya préṣṭhām
matīm vasiṣṭha mīlhúṣe bharasva /
yá īm arvāñcam kárate yájatram
sahásrā-magham vṛṣaṇam bṛhántam

II. ádhā n_uv_asya sam-dṛśam jaganvān
agnér ánīkam váruṇasya mañsi /
s_uvar yád áśmann adhi-pā u ándho
a'bhí mā vápur dṛśāye ninīyāt

III. á yád ruhāva váruṇas ca nāvam
prá yát samudrām īráyāva mādhyam /
ádhi yád ap_aññ snúbhiś cárāva
prá preñkhá īñkhayāvahai śubhé kām

IV. vásiṣṭham ha váruṇo nāv_iy_ádhd
ṛṣim cakāra s_uv-ápā mähobhiḥ /
stotāram vípraḥ sudinatvé áhnām
yān nú dyāvas tatānan yád uṣāsaḥ

Vásiṣṭha in Váruna

I. Ponesi Váruni najdražjo misel,
Vásiṣṭha, dajalcu dobrotljivemu,
kateremu posvetil boš daritev –
krasán, ki tisočih darov je vreden!

II. In ko v njegovo sem dospel bližino,
gotov sem – Várune obraz je Agni;
kjer sonce kljub temì žari v skali,
tja vòdi me, da uzrem to veličastje.

III. Ko z Váruno na ladjo se povzpneva,
na sredo mórja z njo bova odplula,
z vodámi na njih hrbtih osedlana
in v zíbeli se zíbala presrečna!

IV. Sam Váruna je Vásiṣṭho na ladjo del,
iz njega vidca magično je ustvaril
na dan, poet, najboljši od vseh možnih,
doklèr razprta so nebesa, zarje!

V. k_uva tyāni nau sakh_iyā babhūvuh
 sácāvahe yád a-vṛkám purā cit /
 bṛhántam mánam varuṇa sva-dhāvaḥ
 sahásra-dvāram jagamā²⁵ grhám te

VI. yá āpír nityo varuṇa priyāḥ sán
 tv_aám āgāṁsi kṛṇávat sákhā te /
 má ta énasvanto yakṣin bhujema
 yandhí śmā vípra stuvaté várūtham

VII. dhruvāsu tvāsú kṣitíṣu kṣiyánto
 v_iy_uasmát páśam váruṇo mumocat /
 ávo vanvānā áditer upástthād
 yūyám pāta s_uv-astíbhiḥ sádā naḥ

25 jagama_ā

V. Kam najina prijateljstva prešla so,
ko sva doslej nemrzko si sledila?
Sijajni Váruna, svobodne volje,
dospel v tvoj dom sem tisočerih dveri.

VI. O, Váruna, če ljubi tvoj prijatelj
bo kakšen greh naproti tebi stóril,
naj tega mi ne plačamo, dolžniki.
Častilcem, pesnik, vselej daj zavetje!

VII. Živečim v domovanjih tvojih trdnih,
vrvi boš, Váruna, sprostíl, razvezal,
našli v naročju Áditi smo odvezo.
Za vselej nas varújte z blagoslovi!

NINA PETEK

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *triṣṭubh*

I *prá śundhyúvaṃ váruṇāya prēṣṭhām matīm vasiṣṭha mīl̥húṣe bharasva / yá īm arvāñcam kárate yájatram̐ sahásrā-magham vṛṣaṇam brhántam*

Dobesedno: Najdražjo ([*práviṣṭhām*] z distrahiranim branjem *é*) (in) čisto (*śundhyú-*) misel (*matīm*) (sebi v prid) ponesi (*prá bharasva*) Váruni, o Vásiṣṭha, ki (*yás*) ga (*īm*) boš, privzdignjenega (*brhántam*) bika/možaka (*vṛṣaṇam*) (tj. orjaka, ki je visoko /na nebu/, torej sonce – Várunovo oko in po sinekdohi Váruna sam), ki obdari s tisoči darov (*sahásrā-magha-*), (s tem) napravil (*kárate*) predmet vreden daritve (*yájatram*), ki bo obrnjen semkaj (k tebi) (*arvāñc-*)”. Razmerje med stavkoma je formalno oziralno, a funkcijsko namerno (finalno): “Ponesi Váruni najdražjo čisto misel ..., da se bo obrnil k tebi (in ti prisljuhnil)!”. Besede so namreč namenjene neposredno Váruni, a mu lirski subjekt prigovarja, kot da je le-ta odsoten. V drugem verzu Vásiṣṭha nagovarja celo samega sebe, kot bi govoril nekomu drugemu, torej z zvalnikom. Ta stilistična prijemna na simbolni ravni upovedujeta dejstvo, da se je pesnik oddaljil tako od Várune kot od samega sebe s tem, ko je grešil. Da lirskemu subjektu sicer ni prezentno, s čim si je prisljužil Várunov srd (ta se je očitno odražal v neki Vásiṣṭhovi bolezni, najverjetneje vodenici, s katero je po ljudski predstavi Váruna običajno kaznoval), in da se zanj dejansko niti ne čuti odgovornega, saj ni *zavestno* ravnal v neskladju z Várunovo postavo, je najbolj eksplicitno razvidno iz prve v vencu štirih himen, posvečenih Váruni: VII.86.3-4ab *prché tád éno varuṇa didṛkṣ[u / ú]po emi cikituṣo vi-pṛcham // samānām in me kaváyaś cid āhur / ayám ha túbhyaṃ varuṇo hr̥ṇīte /// kím āga āsa varuṇa jyēṣṭham / yát stotāram̐ jīgḥāmsasi sákhāyam* “Sprasujem se o tem (svojem) grehu, Váruna, poskušam videti (tj. razumeti). Hodim spet in spet spraševat k tistim, ki vedó, (a) celo modreci mi povsem enako pravijo (tj. to, kar že sam slutim): Glej, nemara (*ha*) je Váruna jezen nate. Kateri pregrešek je bil največji, Váruna/Ja bil (moj) pregrešek tako velik (superlativ *jyēṣṭham* v elativni rabi), da želiš uničiti (svojega nekdanjega) prijatelja (in) poveličevalca?”, VII.86.6ab *ná sá svó dákṣo varuṇa dhr̥útiḥ sá / sūrā manyūr vibhīdako á-cittiḥ // ásti jyāyān kánīyasa upārē / svápnaś canéd án-ṛtasya pra-yotā* “To (kar sem storil) ni bilo iz lastne namere (*dákṣas-*, dobesečno ‘spretnost, sposobnost’), Váruna, to (ni bilo mišljeno kot) prevara (tj. izneverjenje tvoji postavi): ne opojna pijača (tj. ‘pijančevanje’), ne bes, ne kocka (tj. ‘kockanje’), niti lahkomiselnost”. Bog Váruna je namreč varuh kozmičnega reda (VII.83.9b *vrātāny anyó abhí rakṣate sádā* “drugi /sc. Váruna/ pa vsekdar čuva zapovedi”) in naravnih pojavov in kot tak skrbi za uglasenost in harmonijo tako na mikro- kot makrokozmični ravni.

Ker je ta zagotovljena le ob popolni iskrenosti in resnicoljubnosti, tj. celostni uglašenosti besede in dejanja, vsakršen prekršek, ki ga zapazi njegovo lastno oko v podobi sonca ali pa mu ga preko noči sporočijo zvezde, strogo kaznuje (prim. komentar k X.10.2cč).

Pridevnik *śundhy-ú-* je s pripono *-ú-*, ki tvori pridevniška nomina agentis (imena za vršilca glagolskega dejanja), izpeljan iz teoretično implicirane sedanjiške glagolske osnove **śúndh-ya-* ‘očediti se’, ki je dejansko morfološki portmanteau stativnega *śúdh-ya-* ‘postati čist’, in sicer po križanju z nosniškovponskim sedanjikom *śúndh-a-* s faktitivnim pomenom ‘delati čisto’ (= *śundh-áya-*). Pridevnik *mīḍh-vāṁs-* (stranskosklonska osnova *mīḥ-ús-* ~ *mīḍh-ús-*) ‘ki (v zameno) daje poplačilo’ > ‘radodaren, darežljiv’ je soroden s samostalnikom *mīḥá-* (~ *mīḍhá-*) ‘vojni plen’; ‘boj’, vendar v njegovem prvotnejšem pomenu ‘dobiček, dobiček’ iz prajezičnega **mis-d^hH₁-ó-* ‘kar (se) položi v zameno’. Morfološko gledano gre v priponskem delu za aktivni deležnik perfekta, vendar osnova ni ne perfektova niti ni splošneje glagolska, medtem ko bi v primeru izsamostalniškega besedotvorja pričakovali pripono *-vant-* (prim. skorajšnje sopomenko *maghá-vant-* ‘darežljiv’ k *maghá-* ‘bogastvo; dar’). Tvorjenka je glede na (z ozirom na sinhrono stanje pri samostalniku) mnogo primarnejši pomen besedotvorne podstave in z ozirom na posredno izpričano staroiransko vzporednico **mižd-uš-ī-* ‘(boginja) poplačila’ sicer vsaj že praindoiranska.

IIa *ádthā n_u v asya sam-dṛśam jaganvān agnér ānīkam vāruṇasya maṁsi*

Glagolnik *sam-dṛśam* preko predloga *sám* ‘skupaj; (vse) naenkrat’ izraža celostnost ugledanja (*dṛś-*). Tvorni deležnik perfekta *jaganvān* bi bilo tu najustreznejše prevajati s časovnim odvisnikom **“ko sem prišel/dospel do celostnega uzrtja njega”*, parafrazirano *“ko sem se znašel pred njegovim (asya) celotnim obličjem/ko sem ga (asya) vsega naenkrat uzrl”*. V odnosu do aorista *maṁsi* (k sedanjiški osnovi *mán-ya-* ‘imeti /koga/ za /kaj/’) namreč izraža preddobno dejanje, medtem ko injunktiv aorista skupaj z adverboma *ádthā* (slednji z metrično podaljšavo) *nú* (‘zdaj, že, še, od tu dalje’) upoveduje splošnoveljavno posledico, torej *“od takrat (ádha) dalje (nú) se mi (maṁsi) Várunovo (obličje) zdi (kot da vidim) Agnijev (agnéṣ) obraz (ānīkam)”* ali *“od takrat (ádha) dalje (nú) se mi (maṁsi) zdi Agnijev (agnéṣ) obraz (ānīkam) Várunovo (lastno obličje)”*. Od interpretacije druge polovice distiha je odvisno tudi, koga se razume pod zaimkom *asya* v IIa: če pesnik v obličju ognja/Agnija (torej plamena pri darovanju) prepozna Várunovo obličje (tj. sonce), je z IIa mišljeno ali *“ko sem se zazrl v plamen (tega daritvenega ognja)”*, če je zaimek rabljen kataforično (kar je teoretično najmanj verjetno), ali *“ko sem v soncu uzrl njegovo (sc. Várunovo) celotno obličje”*, če je rabljen anaforično. Če pa ob pogledu na Várunovo obličje, torej sonce, prepozna ognjeni plamen, je IIa treba razumeti kot *“ko sem se znašel pred soncem kot*

Várunovim celostnim obličjem”. Druga možnost je, da se *asya* anaforično nanaša na predhodni *vṛṣaṇam bṛhántam* kot metaforo za sonce samo (in ne eksplicitno na Váruno), torej v smislu “Od tedaj dalje, ko sem se znašel pred njegovim (sc. sončevim) polnim obličjem (tj. odkar me je prvič obsijalo), (ga) imam (sc. sonce) za/v njem prepoznavam obličje Agnija (in) Várune”.

IIcē *s_uvar yád ásmann adhi-pá u ándho ’ bhí mā vāpur dṛśáye ninīyāt*

Verz je mogoče interpretirati na dva načina, saj je samostalniki *ándhas-* ‘(popolna) tema’ lahko v slovnicih funkciji tako imenovalnika kot tožilnika. V prvem primeru je pomen “ko je (bilo) sonce (ujeto) v skali (*ásman*), tema (*ándhas*) pa (*u*) gospodar (*adhi-pá-*)”, v drugem “ko je (bilo) sonce ujeto v skali, a (kljub temu) (*u*) gospodar nad temo (*ándhas*)”. V obeh primerih se seveda verz jasno nanaša na mit o Vali – brezoblični kamniti gmoti, v katero je bila ujeta svetloba (gl. komentar k I.32). Če lirski subjekt tu preko aluzije na kozmogonični mit (“ko je bilo sonce ujeto v skali”) dejansko upoveduje nenadno odsotnost Várune = sonca iz njegovega lastnega življenja (“ko je sedaj to sonce, pred katerega obličjem sem nekdanj stal – kakor nekdanj že –, ujeto v skali”), kar se zdi verjetno, se seveda kot primernejša ponuja prva interpretacija “in popolna tema (tedaj) gospodar nad vsem (kot zame sedaj)”. Druga polovica dvostišja *abhí mā vāpur dṛśáye ninīyāt* z optativom perfekta v vlogi irealne želje in finalnim pomenom vsled dajalniškega nedoločnika temu vzporedno izraža misel “da bi me (*mā*) bil pripeljal (*abhí ninīyāt*), da bi uzrl (*dṛśáye*) (njegovo) čudežno podobo (*vāpus-*)”, tj. toliko sedaj kot takrat, ko se je kot sonce dvignil iz razrušene Vale, in kot se od tedaj dalje vselej dvigne ob menjavi noči z dnevom (ter s tem teme s svetlobo tudi v metaforičnem smislu).

IIIa *á yád ruháva váruṇas ca nāvam*

Zaporedje *vāruṇas ca* ‘in Váruna’ je t. i. eliptična koordinativna zveza, ki lahko nastopi, kadar je izpuščeni intendirani samostalniki (praviloma ime v imenovalniku) oz. zaimsek nedvoumno jasen iz konteksta, obvezno tudi skladenjskega, pri čemer se informacija o impliciranem koordinantu ohranja v dvojinski glagolski obliki; v danem primeru torej **á yád ruháva_ *ahám ca váruṇas ca*, pri čemer v podomačitvenem prenosu na razmere slovenske skladnje ta struktura natančno ustreza sln. “ko se bova z Váruno povzpela”. Podoba vode, oceana in barke/čolna v tretji kitici in prvem verzu četrte se opira na predstavo, da je Várunovo prebivališče v vodah; ker le-te z vseh strani obdajajo svet (zgoraj kozmični ocean, spodaj podzemeljsko vodovje), Váruna tako rekoč napolnjuje celoten fizični prostor.

IIIb *prá yát samudrám īráyāva mādhyam*

Dvojni tožilnik smeri *samudrám* ‘(kozmični/nebeški) ocean’ in *mādhyam* ‘sredi-na’ je treba razumeti kot hendiadioin *mādhyam_ *samudrásya* ‘na sredi oceana’

< *‘na ocean na sredino’. Premi predmet konjunktiva kavzativa prezenta *prā īrayāva* ‘gnala (jo/ga) bova, (da bo šla/šel) naprej (*prā*)’ je seveda *nāv-* ‘barka/čoln’. Brezprevojna kavzativna osnova *īr-āya-* ‘pognati’ < *‘povzročiti, da se prične gibati’ temelji na sekundarno sinhrono kot osnovi II. sedanjškega razreda pripisanemu sedanjiku *īr-te* ‘gibati se’ (dejansko gre za opozicijski medij k sedanjški osnovi *īyar-*, s sekundarnim akcentskim mestom tudi *īyār-* ‘pognati koga v gibanje’).

IIIč *ádhi yád ap_a ām snúbhiś cārāva prā preñkhá īñkhayāvahai śubhé kām*

Celoten distih je metrično skrajno neobičajen. V prvem verzu cezura na sredini preseka rodilnik množine *ap_a ām* [apa‘ám]: ◡◡◡◡◡, '◡◡◡◡◡ ×, medtem ko IIIč cezure v pravem pomenu dejansko nima (če že, ta pade na sredino glagolske oblike *īñkha*"*yāvahai*, a tudi tu en zlog za dejanskim sinhronim morfemskim šivom) in je strukturiran kot sosledje jambov, ki ga zaključuje bakhej ◡◡◡◡◡◡◡◡◡◡◡ ×. Padec cezure na sredino dvozložnega rodilniškega sklonila v samostalniku *ap_a ām* nedvomno ikonično odraža vsebino upovedanega – lirski subjekt in Váruna sta odplula na sredino (nebeškega) oceana, hkrati pa²⁶ metrično sosledje petih kračin, kratke zaustavitve in nato zaporedja treh trohejev vsebino verza tudi ritmično slika: vzpenjanje na hrbtišče vodá (tj. val) (*ap_a ām snúbhiś*) je ponazorjeno s hitrim zaporedjem ◡◡◡◡◡, postanek na vrhu (*ádhi*) vala s cezuro, nadaljnje potovanje (*cārāva* ‘premikala sva se’) z valovi (*snúbhiś*) pa z valujočim trohejskim vzorcem. Glede na valujočo razporeditev stopic v zadnjem verzu²⁷ je tudi tu jasno, da na simbolični ravni vzorec ritmično oponaša gugalnico (*preñkhá-* < **pra-īñkhá-*) kot prispodobo za barko/čoln, ki se torej, kakor napoveduje prvi del dvostišja, z lirskim subjektom in Váruno na krovu ziblje (*prā īñkhaya-*) na hrbtih valov. Oba dela dvostišja odstopata od splošno sicer precej proste iktično pogojene sheme posameznih verzov (enaka akcentska shema navadno, a gre za sorazmerno redek stilistični prijem, v okviru kitične enote medsebojno povezuje verze po principu anafore, epifore ali mezodiploze, deloma tudi medkitično v smislu metričnega refrena) tudi po svoji neobičajni ritmični enakomernosti z očitno simboličnim pomenom, ki se po upovedovalni funkciji popolnoma ujema s tistim na ravni stopiške razporeditve:

IVc × × × × × × × × × (*ádhi yád ap_a ām snúbhiś cārāva*)

IVč × × × × × × × × × × (*prā preñkhá īñkhayāvahai śubhé kām*). Slednji vzorec se kot vodilni motiv pomirjenosti in enosti z Váruno ponovi v Vč *sahásra-dvāram jagamā grhām te* ‘stopil sem v tvojo hišo tisočih dveri’: × × × × × × × × ×.

26 Tako že Thieme 1972: 69.

27 Prim. Thieme 1972: 69-71 in Knobl 2009: 172-174.

Etimološka figura *prá preñkhá ĩñkhayāvahai* ‘v gugalnici se gugava’, v kateri je iz istega gradiva zgrajeni izglagolski samostalniik postavljen med preverb in glagolsko obliko (za primerljivo stilistično sredstvo prim. komentar k VIII.29.8b), sama zase prispeva k sliki umeščenosti v sredino – za lirski subjekt prijateljstvo z Váruno namreč pomeni biti v samem osrčju sveta, po prispodobi osrčju vodá. V občutjih tovrstne intimne bližine je mogoče prepoznati zametke koncepta bhakti (*bhakti*- ‘pripadnost’ > ‘predanost’), ljubečega prijateljstva med bogom in človekom, ki postane središčni element v poznejših teističnih tradicijah, predvsem v vaišnavizmu.

Členica *kám* (z etimološkim pomenom ‘v celoti, docela’) v besedni zvezi s predhodnim samostalniikom v dajalniku okrepljuje njegov ali finalni (‘da bi’) ali benefaktivni (‘za, zavoljo’) pomen. Fraza *śubhé kám* dobesedno pomeni (‘docela) vsled lepote’, tj. ‘da bi nekaj bilo/postalo lepo’, prim. VII.87.5cč *gītso rájā várūṇaś cakra etám / diví preñkhám hiranyáyaṁ śubhé kám* “Vešči kralj Váruna si je za lepše (*śubhé kám*) napravil ono zlato gugalnico tamle (*etám preñkhám*) na nebu”.

IVc *stotāraṁ vípraḥ sudinatvé áhnām*

Izpridevniški abstraktni samostalniik *sudinatvá-* je s produktivno pripono *-tvá-* (sr.) izpeljan iz posesivne zloženke *su-diná-* ‘lepega vremena’ < *‘katerega dan (*dína-*) je lep (*sú*)’ (prim. *subhagatvá-* *‘stanje, v katerem je kdo deležen pošte-nega deleža’ > ‘blagostanje’ k *su-bhága-* ‘ki je /bil pri razdeljevanju deležen/ dobrega deleža’) in se vselej pojavlja v besedni zvezi *sudinatvá- áhnām* ‘lep/ dober (preneseno ‘srečen’) dan izmed (vseh) dni’ oziroma ‘lepi/dobri (preneseno ‘srečni’) dnevi (vseh) dni (tj. izključno lepi/dobri/srečni dnevi)’. Glede slednjega, obrobnejšega pomena prim. II.21.6 *índra śrēṣṭhāni dráviṇāni dhehi / cíttim dákṣasya subhagatvám asmé // póṣaṁ rayīṇām á-riṣṭim tanúnām / svādmānaṁ vācāḥ sudinatvám áhnām* “Indra, daj nam najodličnejše zaklade, spretnost razuma, najboljše imetje, rast našega bogastva, neuničljivost naših teles, sladkost besed in le najboljše/najlepše izmed dni”.

Vab *k_uva tyāni nau sakhyā babhūvuh sácāvahe yád a-vṛkám purā cit*

Demonstrativni zaimek *s_oyá-/t_oyá-* ima izključno opominjevalno funkcijo brez kakršnekoli tudi diahrono prisotne prostorske deiktčne funkcije (kakor to nasprotno velja v primeru zaimka *etád*) in je zlasti pogost ob mestovnih vprašalnih adverbih: *k_uva tyāni nau sakhyā babhūvuh* “Kje so (*babhūvur*, dobesedno ‘so postala /in zato sedaj so/’) *tista* najina prijateljstva?”. Kombinacija sedanjika z adverbom *purā* ‘(po)prej’, ki mu sledi nedoločna členica *cid* (*purā cid* ‘kadarkoli prej’, prim. *kadā cid* ‘kadarkoli’ h *kadā* ‘kdaj’), ima vlogo historičnega sedanjika

in upoveduje dejanje, ki je veljalo vse do trenutka govora, prim. VI.65.4č *nī śma mā́vate vahathā purā́ cit* “doslej ste vedno prinašale/imele navado prinašati (*sma* v habitualni funkciji) (darove) meni podobnim (dobesedno ‘takemu, kot sem sam)’”. Prislov *a-vṛkām* ‘nesovražno, nenapadalno’ je po obliki petrificirani pridevnik *a-vṛká-* (posesivna zloženka), ki se v korpusu kaže z dvema pomenski-ma premikoma iz osnovnega, etimološkega ‘ki ni volk/ki ni(ma) nevarnost(i)’, namreč ‘ki ni (komu) volk/ki ne prinaša (za koga) nevarnosti’ (prim. IV.16.18b *bhúvaḥ sákhā a-vṛkó vāja-sātau* “družabnik boš in ne nasprotnik pri tekmi za dobiček”, kar z antonimoma *sákhī-* proti *a-vṛká-* natančno ustreza tudi razmeram v obravnavanem dvostišju, kjer se je nekdanje prijateljjevanje – *sakh,yá* – prelevilo v nenaklonjenost oz. sovražnost) in ‘ki ščiti pred volkovi/nevarnostjo’ (prim. VI.15.3ab *sá tvám dākṣasy[a a]-vṛkó vṛdhó bhūr / aryáḥ párasya[a á]ntarasya táruṣaḥ* “Ti nam okrepi (lastne) sposobnosti, ki držiš nevarnost/volkove stran – zmagovalec nad tujcem, (najsi bo) od daleč (ali) od blizu!”; izključno slednji pomen nosi tudi posamostaljeni pridevnik *a-vṛkām* ‘zaščita’).

Vāsiṣtha Vāruno večino časa omenja v tretji osebi (kakor večkrat brezosebno tudi sebe), v tretjem verzu pete kitice pa ga prvič neposredno nagovori. Tovrstno igranje s perspektivami posredno ustvarja občutek daljine in bližine, bridkosti nad nenadno oddaljenostjo med njima in goreče želje po ponovnem zblizanju.

VIab *yá āpír nītyo varuṇa priyáḥ sán tvám āgāṃsi kṛṇávat sákhā te*

Dobesedno: “Kdor (*yás*), Vāruna, čeprav je (*sánt-*; adverbialno rabljeni particip v vlogi dopustnega načinovnega prislovnega določila) (tvoj) tesni (*nītya-*) prijatelj (*āpí-*), bo (kot nekdo, ki je) tvoj (*te*) dragi (*priyá-*) družabnik/sopotnik (*sákhī-*) storil (*kṛṇávat*) prekršek (*āgas-*) proti tebi (*tvám*) ...”. Glede na glavni stavek v tretjem verzu, ki ne vsebuje odnosnice k oziralnemu zaimku *yás*, je dani oziralni odvisnik treba razumeti v smislu “če bo kdo ... grešil proti tebi”. Tožilnik osebne-ga zaimka za drugo osebo *tvám* je glede na prajezično izhodišče **tué* + *-óm* treba brati distrahirano (tj. dvozložno) kot *tvám* = [*tva-ám*] in ne kot ***t_uvám* (tako sicer npr. še neustrezno van Nooten, Holland 1994, sub verso).

VIc *mā́ ta énasvanto yakṣin bhujema*

Manjkajoči direktni objekt k optativu *bhujema* je treba prepoznati v pridevniku *énavant-*, na kar opozarja tudi s stališča metričnega vzorca neustrezno predvidena cezura, ki osnovo *énav-* na morfemskem šivu ločuje od pridevniške pripone *-vant-* s posesivnim pomenom (*énav-vant-* ‘grešnik, skrunitelj’ < *‘ki ima /na sebi breme/ greha, oskrunitve /postave/’); pričakovana besedna zveza bi namreč bila *énav- bhoj-/bhuj-* ‘plačati za greh/skrunitve’, dobesedno ‘pridobiti nase (*bhujá-te* ‘imeti korist od, profitirati, pridobiti’) (kazen za) greh/(breme) greha (koga drugega)’, prim. VI.51.7a *mā́ va éno anyá-kṛtam bhujema* “naj ne plačamo za greh,

ki ga je proti vam storil (nekdo) drug”; VII.52.2c *mā vo bhujem[a a]nyā-jātam énaḥ* “naj vam ne plačamo za greh, ki izvira od (nekoga) drugega”. Ker cezura v danem primeru od samostalnika greh (*éna-*) ločuje ravno besedotvorno pripono *-vant-*, brez katere bi *éna-* besednovrstno seveda nastopal v vlogi samostalnika, je tvorbo *éna-vantas* treba brati dvakrat,²⁸ enkrat kot *éna-vantas* ‘grešniki’ in drugič kot zgolj *éna* ‘greh’, torej *mā ta *éna-éna-svanto yakṣin bhujema* “naj (kakor da smo) obremenjeni z grehom (nekoga drugega) ne plačamo za (njegov) *greh – (nasprotno): vedno (*sma*) (raje) nudi (*yandhi*) zaščito (*vārūthām*) tistemu, ki ti poje hvalnice (*stuvánt-*), (ti, ki si sam) od navdiha zamaknjeni pesnik (*vīpra-*)”. Da gre za skrunitev (božje) postave s strani nekoga drugega, enako kot v vseh ostalih zabelezbah frazema *éna- bhoj-/bhuj-*, je razvidno iz predhodnega dvostišja (gl. komentar k VIab). Hkrati seveda ‘greh’, ki ga je pesnik zakrivil ob raztegu štirizložne besede preko cezure, na ikonični ravni odraža prav upovedano – prekršek s strani tistega enega ‘tesnega prijatelja’ (gl. VIab) in hkratno opravičilo zanj, saj ob uvidu, da gre za visoko poetološki stilistični prijem, ravno to pravzaprav ni!

Epitet *yakṣin-* je hapaks legomenon. Formalno gledano gre za posesivni pridevnik, izpeljan iz samostalnika *yakṣá-*, ki se v rgvedskem korpusu prav tako pojavi le na treh, izrazito težko razumljivih mestih. Slednji sicer spada v isto besedno družino kot glagol *yakṣ-*, ki ima dovolj jasen pomen ‘biti viden, pokazati se’. Glede na že atharvavedski *yakṣá-* ‘prikazen, duh’ ipd. in zlasti z ozirom na RV VII.61.5 *á-mūrā víśvā vṛṣaṇāv imā vām / ná yāsu citráṃ dádrṣe ná yakṣám // drúhaḥ sacante án-rtā jánānām / ná vām ninyāny a-cíte abhūvan* “Vsi ti vajini bistrourni varljivci (tj. vajini ogleduhi) tule, o možaka (sc. Mitra in Váruna), med katerimi se ne vidi (*dádrṣe*) (niti ene same) svetle/vidne (*citrá-*) podobe (tj. ki so vsi nevidni), zasledujejo laži med ljudmi – (nobene) skrivnosti vama niso ušle” se za izhodiščni in tudi še rgvedski pomen samostalnika *yakṣá-* zdi upravičeno predpostaviti ‘(vidna) podoba’ < *‘kar se prikaže’ in torej *yakṣ-ín-* razumeti kot ‘tisti (edinstveni bog), ki ima vidno podobo (tj. kot sonce na nebu)’. Tak pomen bi morda dovolj dobro pojasnil tudi izrazito težavni, a hkrati med seboj pomensko nedvomno sorodni mesti v IV.3.13 in V.70.4: *mā kásya yakṣám sádám id dhuró gā / mā veśásya pra-minató m[ā ā]péh // mā bhrátur agne án-rjor ṛṇām ver / mā sákhyur dákṣám ripór bhujema* “Nikar ne pridi, Agni, po napačnih poteh (*hurás*, dobesečno ‘vstran’) do podobe nekoga (ki je grešil), najsi bo (našega) škododelnega soseda ali prijatelja (tj. ne izdaj bogovom napačnega). Ne išči (od nas) dolga (našega) nepoštenega brata, naj ne plačujemo za spretnost (pri goljufiji) (našega) varljivega družabnika!”; *mā kásy[a a]dbhuta-kratū / yakṣám bhujemā tanúbhiḥ /*

28 Za ta predlog gl. Knobl 2009: 150-152.

mā śéśasā mā tánasā “Naj ne plačujemo mi sámi (*tanúbhiḥ*) (kot) podoba nekoga (drugega, ki je grešil), o vidva, ki sta neprevarljivega uma (tj. Mitra in Váruna)!”.

VIIa *dhruvāsu tvāsú kṣitīṣu kṣiyántaḥ*

Zaporedje *tvāsú* je mogoče razumeti kot *tvā_āsú*, pri čemer bi bil *tvā* naslonska oblika osebnega zaimka za drugo osebo ednine, torej ‘tebe’, *āsú* pa mestnik množine kazalnega zaimka za prvo deikso z nanosnico v *kṣitīṣu* ‘v bivališčih’ (interpretacija v smislu *tvāsú* ‘v tvojih’ je formalno načeloma izključena, saj bi pri svojlilnem zaimku naglas pričakovali na osnovi, tj. *tvāsu*; prav tako ne pride v poštev *tú_āsú* s *tú* ‘kajti’, saj bi bile naglasne razmere v tem primeru popolnoma drugačne, namreč *tv3āsú*), torej ‘ta bivališča tukaj (pri nas)’, a pri tem *tvā* ostaja brez (prehodne) glagolske oblike, h kateri bi služil kot dopolnilo. Na dlani ni druge rešitve, kot da gre za elipso nekega glagola, ki je v tem kontekstu več kot tipičen, da bi se ga dalo predvideti kljub umanjkanju: v poštev seveda v prvi vrsti pride v predhodnem verzu uporabljeni glagol *stav-/stu-* ‘hvaliti, častiti’. Ta vendarle dokaj anomalni postopek obenem učinkovito pritegne dodatno pozornost do verza. Običajno namreč za rgvedsko poetološko prakso velja, da presenetljivi formalni odkloni namigujejo na izredne stilistične in s tem pomenske razmere. Na tem mestu se seveda kar sama ponuja hkratna interpretacija zaporedja *tvā_āsú* kot **tvā_āsú* z orodnikom osebnega zaimka za drugo osebo ednine (ki bi bil simbolično skrit, kot je v družbenem tkivu neviden a dejansko vseprisoten Váruna; gl. dalje spodaj), torej *dhruvāsu *tvā tvā *stuvánta_āsú kṣitīṣu kṣiyántas* “živeči *(skupaj s tabo) (tj. kadar živimo) v teh (naših) učvrščenih/ustaljenih (*dhruvāsu*) bivališčih, pojoč ti (*tvā*) hvalnice (*stuvánt-*)”. Besedna zveza *dhruvāsu kṣitīṣu* implicira obdobje mirovanja (*kṣéma-*), ko dana starovedska polnomadska plemenska skupnost ni bila na poti in si je postavila (začasna) bivališča, prim. VII.86.8c *śám naḥ kṣéme śám u yóge no astu* “(prinesi) nam blagor (*śám naḥ*), ko mirujemo (*kṣéme*), a tudi (*u*) ko smo na poti (*yóge*; dobesedno “v /stanju, ko so nam/ vprežene /živali/)”. Kot božanstvo, ki pooseblja red, je Váruna (skupaj s svojima bratoma Mitro in Arjamanom, prim. VIII.67.13 *yé mūrdhānaḥ kṣitīnām / á-dabdhāsaḥ svā-yaśasaḥ / vratā rākṣante a-drúhaḥ* “(Vi), ki (kot) *glave > poglavarji bivališč, neukanljivi, lastne slave, neprevarljivi varujete zapovedi”) namreč zavetnik kšeme (oz. jo kot koncept stalnosti tako rekoč preveva), v kateri se po vzoru na kozmični red uspejo izoblikovati družbene norme in načela, ki skupnost tako ohranjajo v harmoničnem ravnovesju.

VIIbč *v y asmát pāśaṃ vāruṇo mumocat / ávo vanvānā áditer upástḥād yūyám pāta s_u v-astibhiḥ sādā naḥ*

Boginja Áditi, pramati in s tem tudi mati Várune ter njegovih šestih bratov (*ādityās*), je poosebljena svobodnost in nedolžnost; njeno ime *á-diti-* pomeni

‘nevezanost’, od koder po eni strani ‘osvobojenost, prostost’ (preneseno ‘osvobojenost /grehov/’) in ‘primarnost (tj. nevezanost na kakršnokoli izhodišče) > čistost, nedolžnost’, zatoorej njeno naročje (*upásthām*) tudi služi kot prispodoba za zatočišče, kjer so posamezniku oproščeni vsi grehi: *vṛy asmát páśam váruṇo mumocat / ávo vanvānā áditer upásthāt* “Váruna nas bo osvobodil vrvi (*páśam*), izproseč si (*vanvānā*-, dobesedno ‘izboreč si’) pomoč (*avas*-) iz Áditinega naročja” (k podobi zvezanosti kot kazni za storjeni prekršek in z njim povzročeno zlo prim. še II.28.5a *ví mác chrathāya raśanām ivāgaḥ* “razveži me storjenega pregreška kakor vrvi”). Vsebinsko enako je strukturirana tudi zadnja kitica predhodne himne: VII.87.7a-c *yó mṛḷáyāti cakrúṣe cid āgo / vayāñ sṡyāma váruṇe án-āgāḥ // ánu vratāñy áditer ṛdhántaḥ ...* “O, da bi bili (tj. živeli) brez krivde v Váruni (tj. v dobrem z njim), ki bo odpustil celo tistemu, ki se je prekršil (proti njemu), (če bomo) izpolnjevali (*ánu ṛdhantas*) Áditine zapovedi (tj. če bomo živeli nedolžno, brezgrešno življenje)”. Vse tri himne osrednjega dela tetrahimnologije kot refren povezuje izhodna priprošnja *yūyám pāta sṡv-astíbhiḥ sádā naḥ* “Varujte (sc. Áditi in Áditje) nas venomer s (svojimi) blagoslovi (*svastí*-)!”.

RV VIII.29 – *Pravahlikāsūkta*

I. babhrúr éko víṣuṇaḥ sūnáro yúv[ā
a]ñj_iy_a añkte hiraṇyáyam

II. yónim éka á sasāda d_iyótano
a_a'ntár devéṣu médhiraḥ

III. vāsīm éko bibharti hásta āyasīm
antár devéṣu ní-dhruviḥ

IV. vájram éko bibharti hásta ā-hitam
téna vṛtrāṇi jighnate

V. tigmám éko bibharti hásta āyudham
śúcir ugró jálāṣa-bheṣajaḥ

VI. pathá ékaḥ pīpāya táskaro yathām
eṣá veda ni-dhīn_a ām

VII. trīñ_iy_a éka uru-gāyó ví cakrame
yátra devāso mādanti

Uganka

I. Eden rjav je, ves spremenljiv, krepak junak,
ki z mažo maže se iz zlata.

II. Eden zdaj v naročju sedi, ki se blešči,
med bogovi najmódrejši.

III. Eden nosi v roki kovan tesarski nož,
med bogovi je trden mož.

IV. Eden nosi vadžro, podano v rokó,
ovire vse razbija – zlo.

V. Eden nosi v roki orožje – ostro ost,
zdravi, blaží – silno, svetló.

VI. Eden poln je vsega, na poti kakor tat,
ki ve, kje skriva se zaklad.

VII. Eden je naredil korake širne tri,
kjer bogovi rajajo vsi.

VIII. víbhir d_u vá carata ékayā sahá
prá pravāséva²⁹ vasataḥ

IX. sádo d_u vá cakraṭe upa-má diví
sam-rájā sarpír-āsutī

X. árcanta éke máhi sáma manvata
téna súryam arocayan

29 *pra-vāsā_iva*

VIII. Ena – dva – s ptiči okoli pohajkujeta,
skupaj z eno potujeta.

IX. Ena – dva – sedita na prestolih neba,
vrhovna, maslo pijeta.

X. Eni, čaščeči, stkali so mogočen spev,
da Sonca sij je zažarel.

LUKA BRENKO

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *dvipadā* (dvoverzna) *satobṛhatī*

Božanstva, ki se skrivajo za opisi, so po vrstnem redu, kakor jih predstavi himna: Soma (*sómas*), Agni (*agnīś*), Tvaštar (*tváṣṭā*), Indra (*índras*), Rudra (*rudrás*), Pušan (*pūṣā*), Višnu (*vīṣṇus*), Ašvína (*aśvínas*), Mitra in Váruna (*mitráváruṇā*), (?) Ángirasi (*áṅgirasas*). Himna je notranje povezana s števniki (v vlogi nedoločnih zaimkov), ki so vselej na drugem mestu in z izjemo zadnje kitice zavzemajo tretji zlog v metrični shemi ter tako tvorijo nekakšno stebrišče himne: *éka-* 'neki (ta)' nastopa od I. do VII. kitice, prehod tvori *d_u vá* ... *ékayā* 'dva z eno' v osmi kitici, vrh *d_u vá* 'dva', ki se nanaša na par vrhovnih božanstev Mitro in Váruno, zaključek, a z očitnim odstopom od siceršnje metrične sheme, torej s števnikom šele v četrtem zlogu, pa *éke* 'neki (ti)'.

IVa *vájram éko bibharti*

Vadžra (*vájra-*) je ime za kovinsko, natančneje bronasto (*āyasá-*) orožje, ki je lastno le Indri. Tudi posesivni pridevnik *vajrīṇ-*, ki kot epiteton pogosto nadomešča Indrovo ime, ima ekskluzivni besedotvorni pomen 'tak, ki se od vseh ostalih loči po tem, da poseduje/nosi (v roki) vadžro'. Zlasti glede na implikacijo glagolskih dejanj, ki tipično nastopajo v povezavi z vadžro, je mogoče ugotavljati, da je imelo orožje ostro in nazobčano (*sahásra-bhṛṣṭi-* 'tisočih konic') rezilo (I.32.5a-c *áhan vṛtrám ... índro vájreṇa mahatā vadhéna // skándhāṁśiva kúliśenā ví-vṛkṇāḥ* "Indra pokončal je Vrtro ... z vadžro, gromozanskim orožjem; kakor s sekiro nasekana drva ... "; I.55.1č *śíśīte vájram téjase* "vadžro brusi, da bo ostra"; I.57.6ab *párvatam mahám urúm / vájreṇa ... parvaśás cakartitha* "ud za udom si razrezal velikansko, široko goro" itd.), ki pa je bilo lahko uporabljeno tudi kot kladivo (I.32.1c *án_u v apás tatarda* "prebil je pot do vodá") in se ga je dalo v nasprotnika pri boju zalučati. Iranska ustreznica sicer pomeni toliko kot (podomačeno) 'buzdovan', kar po obliki ustreza obema funkcijama indoarijske vadžre, medtem ko indoiranska izposojenka v uralske jezike pomeni 'sekira' in le obrobno tudi 'kladivo' (semantični premik v eni ali drugi smeri je seveda dovolj banalen, da ni poveden za ugotavljanje izhodiščnega pomena).

Vb *śúcir ugró jálāṣa-bheṣajaḥ*

Kompozitum *jálāṣa-bheṣaja-* se pojavi le v kontekstualno soodvisnih besedilnih razmerah in mu je zato ob etimološko nejasnem pridevniškem (tej besednozvrstni analizi v prid jasno govori zlasti RV VII.35.6c) prvem členu pomen mogoče zasidrati le po implikaciji, da gre za epitet Rudre, ki poudarja njegovo apoloniistično stran, torej 'ki nudi zdravilo', dobesedno 'zdravilni lek'. K temu prim. I.43.4ab *gāthá-patim medhá-patīm / rudrám jálāṣa-bheṣajam* "Gospodarja pesmi,

gospodarja daritve, Rudro, ki prinaša zdravilo ...”; II.33.7ab *k_uva syá te rud_ara mṛḷayākur / hásto yó ásti bheṣajó jálāṣaḥ* “Kje, Rudra, je tista tvoja prizanesljiva roka, ki je zdravilni (*jálāṣa-*) lek (*bheṣajá-*)?”; VII.35.6c *sám no rudró rud_a rébhir jálāṣaḥ* “Mir in sreča za nas Rudra z Marúti, ki ozdravlja(š)!”.

VIab *pathá ékaḥ pīpāya tās-karo yathām eṣá veda ni-dhīn_aām*

Ker ima stara perfektova osnova *pīpay-/pīpī-* (metrično *pipay-/pipī-*) izvorno stativni pomen ‘biti poln česa, prekipevati od česa’ (pri čemer nastopa dopolnilo v tožilniku ali orodniku), se zdi interpretacija formalno sicer večznačnega in zato interpretativno nekoliko težavnega *patháḥ pīpāya tās-karo yathām* v smislu “kakor cestni razbojnik (*pathás* /red. ed./ *tās-karas*) je (pre)poln (sc. zakladov) (saj kakor cestni razbojnik ve, kje so skriti)”³⁰ daleč ustrežnejša od faktitivne (identična perfektova osnova v korpusu namreč nastopa tudi kot faktitiv ‘narediti polno’), torej “ta polni poti (*pathás* /tož. mn./)”, zlasti ob dejstvu, da bi bilo v slednjem primeru težko razumeti prav primero s tatom, saj ta počne ravno nasprotno. Pri slednji interpretaciji bi se iz neskladja med opisom in primero dalo rešiti le, če bi predpostavili verzni prestop celotne besedne zveze *tās-karo yathām*, torej *pathá ékaḥ pīpāya / tās-karo yathām eṣá veda ni-dhīn_aām* “Ta polni poti – kakor tat (namreč) ve, kje so skriti zakladi”, vendar bi to predstavljalo (pre)velik poseg v metrično shemo himne, razen seveda v primeru, da bi tu ravno iregularnost, torej premik kadence na vzglasje drugega verza, dejansko ikonično ponazarjala *ni-dhīyas* ‘skrite stvari’.

VIIIa *vībhir d_uvā carata ékayā sahā*

Instrumental *ékayā* ‘skupaj z eno’ se nedvomno nanaša na Surjo (*sūryā*), tj. sončevo hčer, božanstvo jutranjega svita, ki sta si jo v zakonski stan priborila njena snubca, brata dvojčka Ašvína:

X.85.14abc

*yád aśvinā pṛchāmānāv_a áyātam
tri-cakrēṇa vahatūṃ sūryāyāḥ
vīṣve devā ānu tād vām ajānan*

Ko prišla, Ašvína, sta zaprosit,
da s kočijo trikolesno Surjo bi odpeljala,
vsi bogovi so soglasje vama dali.

IV.43.2cč

*rātham kām āhur dravád-aśvam āśūṃ
yām sūryasya duhitāvṛṇṭa*

Katera urna je drvečih konj kočija,
ki jo izbrala je hči Sonca?

IV.43.6cč

*tād ū śu vām a-jirām ceti yānam
yéna pátī bhāvathaḥ sūryāyāḥ*

A sedaj se dobro pokazala neuničljiva je
kočija,
s katero postaneta Surje soproga.

30 Tako tudi Renou 1925: 146.

VIIIb *prá pravāséva vasataḥ*

Pada je po svoji umetelni strukturi primerljiva s sosledjem *prá preñkhá ññkhayāvahai* (VII.88.3č), kjer je med preverb in pripadajoči glagol vrinjen deverbativ, sestavljen iz istega formalnega gradiva v funkciji etimološke figure (v širšem smislu). Zloženska *pra-vāsá-* 'ki noč preživlja proč (od kod)', v danem kontekstu nekako 'popotnik', se nanaša na dejstvo, da Ašvína ne prebivata med bogovi, pač pa kot posrednika med bogovi in ljudmi naseljujeta vmesni prostor med zemljo in nebese in se svobodno gibljeta, pogosto v divjini.

Xab *árcanta éke máhi sáma manvata téna sūryam arocayan*

Glede na vsebino je vsaj na prvi pogled očitno, da gre za odsev mitološkega izročila o Ángirasih, ki so kot Indrovi pomočniki skupaj z njim z vélikim napevom (*máhi sáman-*) pozvali krave h glasnemu mukanju in posledičnemu porušenju kamnite gmote Vale, v kateri so bile ujete. Njihova osvoboditev je preko metafore, ki krave zaradi značilne rdeče barve enači z jutranjo zarjo, izenačljiva z nastankom dnevnega neba in pojavitve nebesnih teles, v prvi vrsti torej sonca. Ker njihova prisotnost v pričujočem seznamu božanstev načeloma sicer preseneti, skupaj z očitnim odstopom metrične strukture verzne vzglasja in s tem odmika veznega števnškega elementa od osrednjega stebrišča himne, bi se seveda dalo misliti, da se za v mitološko preteklost ozrto podobo prasvečenikov božjega pokolenja morda skriva namig na poklic in vero vedskih ršijev, po izročilu navsezadnje naslednikov Ángirasov, v lastno moč magičnega delovanja.

RV VII.103 – *Maṇḍūkasūkta*

I. saṃvatsaraṁ śaśayānā
brāhmaṇā vrata-cārīṇaḥ /
vācam parjanya-jinvitām
prā maṇḍūkā avādiṣuḥ

II. divyā āpo abhī yād enam āyan
dṛtiṃ ná śúṣkaṁ sarasī śáyānam /
gāvām áha ná māyúr vatsínīnām
maṇḍūkānām vagnúr átrā sám eti

III. yād īm enām uśatō abhy_ávarṣīt
ṛṣyāvataḥ prāvṛṣ_y_ā-gatāyām /
akḥkhalī-kṛtyā pitāraṃ ná putró
anyó anyām úpa vādantam eti

IV. anyó anyām ánu gr̥bhñāt_y_enor
apām pra-sargé yād ámandiṣātām /
maṇḍūko yād abhī-vṛṣṭaḥ kániṣkan
pṛṣṇiḥ sam-prīkté hárítēna vācam

V. yād eṣ_ām anyó anyásya vācac
śāktásyeva vādati śíkṣamāṇaḥ /
sárvaṃ tād eṣ_ām sam-ṛdheva³¹ párva
yát su-vāco vádathanādh_y_³² āpsu

31 sam-ṛdhā_iva

32 vádathana_ādhi

Žabe

I. Vse leto bile preležale,
kot brahmáni, zavezi dani,
od Pardžanje vzbujeni dèžni
pesmi svoj glas so žabe dale.

II. Nebeške so vòde spustile se nanje –
presušene malhe, v ribnika kotanje
in kakor mukanje krav, ki so s teleti,
vse do sem se slišijo žabji regéti.

III. Ko deževje se vsulo je nanje – željne,
ko prišla je deževna doba – in žejne,
ponavljale so, kakor sin za očetom,
druga za drugo –*rega!*– z zvestim regétom.

IV. Druga za drugo grabita, ko naliv je,
ob izlivu razveselita se divje;
namočena žaba poskakuje kleno,
pisana prepleta svoj glas z zeleno.

V. Ko druga za drugo se strumno glasijo,
kot učitelju učenec si sledijo,
so členki trsja popolnoma priležni,
vaši lepi glasovi vodé presežni.

VI. gó-māyur éko ajá-māyur ékaḥ
 pṛ́śnir éko hárita éka eṣām /
 samānām nāma bíbhrato ví-rūpāḥ
 purutrā vācam pipísur vādantaḥ

VII. brāhmaṇāso ati-rātré ná sóme
 sáro ná pūrṇám abhíto vādantaḥ /
 saṃvatsarasya tād áhaḥ pári ṣṭha
 yán maṇḍūkāḥ prāvṛṣṭīṇam babhūva

VIII. brāhmaṇāsaḥ somíno vācam akrata
 bráhma kṛṇvántaḥ parivatsarīṇam /
 adhvaryávo gharmíṇaḥ siṣvidānā
 āvír bhavanti gúhṃyā ná ké cit

IX. devá-hitim jugupur dvādaśasya
 ṛtúm náro ná prá minantṃy_eté /
 saṃvatsaré prāvṛṣṭy_ā-gatāyām
 taptā gharmā́ aśnuvate vi-sargám

X. gó-māyur adād ajá-māyur adāt
 pṛ́śnir adād dhárito no vásūni /
 gávām maṇḍūkā dadataḥ śatāni
 sahasra-sāvé prá tiranta áyuh

VI. Ena mukica, spet druga meketavka,
sta pisana in zelena regetavka,
najs' istega imena, so si različne,
z reganjem kras glásu dajejo kraljične.

VII. Čez vso noč krog some so kakor brahmáni,
glasovi polnega ribnika svečani,
okoli stojite, zbor, tisti dan leta,
ko deževna doba le je razodeta.

VIII. Zapeli brahmáni so – v some oblasti –
letno molitev, kot pritiče njih kasti.
Adhvarjúji pa so kraj lonca vsi potni,
pridejo na plano in spet so prisotni.

IX. Božanske so leta postave čuvaji,
brez napak – letni časi niso slučaji.
Nastopi deževna doba brez kasnitev,
pregreti lonci dočakajo sprostitev.

X. Dala je mukica, dala meketavka,
mnogo pisana, zelena regetavka.
Žabe, ki sto krav dadó, s tisočerimi
ožemanji svoj rod si podaljšujejo.

LUKA BRENKO

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *triṣṭubh*, *anuṣṭubh* (I)

Ib *brāhmaṇā vrata-cārīṇaḥ*

Čeprav je jasno posvečena žabam kot s kozmičnim redom uglašnim in zato v svojem obnašanju v ritual privzdignjenim znanilkam deževne dobe, večji del himne v širokopotezno koncipirani metafori, temelječi na tipu homerske komparacije, vzporeja žabje prebujanje in parjenje ob nastopu deževne dobe (ob vsem, kar to početje implicira na makrokozmični ravni) z aktivnostmi brahmánov ob pripravi in izvedbi pravargje (*pravargya-*), obreda, ki poteče oz. – bolje rečeno – *mora* poteči vsako leto tik pred nastopom deževnega, monsunskega obdobja (*prāvṛṣ-*), tj. na poletni solsticij (in s tem prvi dan novega leta). Posesivna zloženska *vrata-cārīṇ-* ‘ki se ravna v skladu z zapovedjo (*vrata-* dobesedno ‘kar je treba upoštevati’)’ se v okviru žabjega sveta nanaša na z naravnim redom pogojen zaključek hibernacijskega obdobja po izteku leta (*saṁvatsarām śaśayānās ... vācam parjanya-jinvitām prā maṇḍūkā avādiṣuḥ* ‘ležeče tam celo leto, so dale žabe od sebe glas, ki ga je vzbudil Pardžanja /dežno božanstvo/’), v okviru človeškega pa na celoletni posvečeni odmik brahmánov novincev v prid pripravi na ritual.

Ič *prā maṇḍūkā avādiṣuḥ*

Aorist *avādiṣuḥ* skupaj s preverbom *prā* ima izrazito punktualen, in sicer inhoativni pomen ‘žabe so se oglasile’/“(kakor) žabe so se oglasili (brahmani)”. Glagol *vadⁱ-/udⁱ-* za razliko od *vac-/uc-* primarno ne pomeni (razločnega) govorjenja, pač pa kakršnokoli oglašanje. V tem primeru se lahko pojavi v zvezi z *vāc-*, ki sicer samostojno pomeni ‘govor’, a ne kot del etimološke figure; VIč *purutrā vācam pipiṣuḥ vādantaḥ* tako preprosto pomeni “oglašajoče se, so na prenekateri način okrasile/obarvale svoj glas”.

IIIč *akhkhalī-kṛtyā pitāraṁ nā putrō anyō anyām ūpa vādantam eti*

akhkhala- se kot posrečena onomatopeja navezuje tako na oglašanje žab in kot hiperkorektni praktizem na besedo *akṣāra-* ‘zlog’.³³ V tej svoji dvojni funkciji nato ustvarja dve vzporedni podobi – najprej: *akhkhalī-kṛtyā pitāraṁ nā putrō / anyō anyām ūpa vādantam eti* “(tako) druga drugo (*anyō anyām*) podpirajo pri oglašanju (*ūpa vādantam eti*), potem ko (se je ena) oglasila z zvokom *akhkha akhkha* (*akhkhalī-kṛtyā*, tj. pri reganju)”. A hkrati tudi: *akhkhalīkṛtyā pitāraṁ nā putrō / anyō anyām ūpa vādantam eti* “kakor za očetom ponavlja sin (pri učenju vedskih tekstov nasploh, a tu konkretno pri posvečenem učenju besedil kot delu priprave

na pravargjo), ko je tvoril zloge (*akḥkhalī-kṛtyā* = *akṣarī-kṛtyā*)". Obenem utegne biti s to karikaturō implicirano, da je žabje oglašanje enozložno oz. sestoji iz zaporedja enozložnih enot, kar natančno ustreza načinu učenja vedskih tekstov pri ustnem prenašanju z očeta na sina, torej s ponavljanjem zlogov na način, da se pri vsaki ponovitvi doda po en nov zlog besedila.

Vb *śāktāsyeva vādati śikṣamāṇas*

śāktā- je hapaks legomenon z gotovim in predvidljivim pomenom 'ta, ki ima sposobnost, znanje', torej 'učitelj', saj gre za transparentno tvorbo k *śakti-* 'sposobnost, znanje'. *śikṣamāṇa-* je formalno trpni deležnik železnega glagola k istemu korenu *śak-* 'mōči' in pomeni 'tak, ki poskuša znati', torej 'učenec' – bolj dobeseden in morda ustreznejši, natančni prevod bi se torej glasil: "kot se za tistim, ki že zna, oglašā (*vādati*) tisti, ki šele poskuša znati". V ospredju je zopet *oglašanje* in ne govorjenje, kar je v skladu s podobo učenja in recitacije kot sosledja zlogov naučenih vedskih tekstov, namenjenih ritualu.

Vc *sārvam tād eṣām sam-ṛdheva pārva*

Verz Vc je interpretativno težak zaradi formalne večznačnosti oblik in skladnje same, a se ob upoštevanju adverbialne funkcije pridevnika *sārva-*, kadar ta nastopa ob drugem pridevniku, najprilnejši in tudi kontekstualno najprimernejši zdi prevod "tedaj (sc. ko druga za drugo ponavljajo, gl. Vab) so njihovi (*eṣām*) posamezni členi (*pārva*) v celoti/popolnoma (*sārvam*) uglaseni (*sam-ṛdhā* k *sam-ṛdh-* 'posrečen, dovršen, izpolnjen')". Možna, vendar skladijsko nekoliko prisiljena in v interpretaciji pridevnika *sam-ṛdh-* svobodnejša, a v tem primeru s *sārva-* 'cel' kot samostojnim pridevnikom, bi bila tudi interpretacija "tedaj (*tād*) je (to njihovo početje, namreč ponavljanje druge za drugo) celo (*sārvam*) (tj. tedaj se združi v celoto), kakor med seboj popolnoma prilagajoči se členki". Misli se s tem vsekakor na dejansko ubranost žabjega regeta (Vč *yāt su-vāco vādathanādh-y āpsu* "ko se z ubranim glasom oglašate nad vodami"), ki sčasoma postane *neprekinjena veriga* zvoka, prav kakor postopno dodajanje ponovljenega zloga na ponovljeni zlog pri sinovem učenju verzov od očeta pripelje do ubrane recitacije celote.

VIIab *brāhmaṇāso ati-rātré nā sóme sáro nā pūrṇām abhito vādantaḥ*

V verzih a in b je vsebovana skladijsko zapletena dvojna primera brahmánov z žabami in žab z brahmáni. Dobesedno torej: "Brahmani se oglašajo kakor pri somi v prekonočnem obredu okrog kakor jezero polnega (lonca)/(okrog lonca) kakor okrog polnega jezera" in v parafrazi: "Kakor se brahmáni v prekonočnem obredu oglašajo (zbrani) okrog (lonca), polnega some, se žabe oglašajo (zbrane) okrog (z dežjem) polne mlake", pri čemer je dež hkratna metafora prav za somo

(dež jo namreč s pečine sredi nebeškega ocena, ki se razteza nad vidnim nebom, prinaša na zemljo). V tem primeru se soma sicer utegne dejansko nanašati na prevreto mleko (*gharmá-*), ki je v samem središču obredja pravargja. Ker tudi slednji simbolizira dež, je s tem seveda odprta pot do asociacije *gharma-* = dež = soma.

VIIcč *saṃvatsarásya tād áhaḥ pári śtha yán maṇḍūkāḥ prāvṛṣṭīṇam babhūva*

Skladenjsko zahtevna verza se da razumeti na dva načina: “Tisti dan leta ste zbrani okrog (lonca *gharme*), ki je prvi dan deževne dobe” oz. “Dan, na katerega ste zbrane okrog (mlake), je prvi dan deževne dobe”, kar pa utegne biti tudi dejanski namen upovedanega, saj prvo velja za brahmáne ob datumsko določeni pravargji in drugo za žabe, katerih ravnanje je stvar višjega, torej kozmičnega reda in ima napovedovalno funkcijo. Po drugi strani naj bi seveda tudi obred pravargja sam zagotavljal redni prihod monsunskega obdobja (in hkratno okrepitev sončeve moči za čas tega letnega časa), tako da tako rekoč nadzorovano skrbi za redovitost naravnega reda (prim. komentar k IXab).

VIIIab *brāhmaṇásah somíno vácām akrata bráhma kṛṇvántaḥ parivatsarīṇam*

Pridevnik *somín-* na tem mestu pomeni ‘tisti, ki ima (pripravljeno) somo (tj. v konkretnem kontekstu *gharmo*); ki je ob (loncu) *some/gharme*’, vzporedno z *gharmīṇ-* v VIIIc (gl. spodaj). Etimološki pomen pridevnika *parivatsarīṇa-* je glede na besedotvorno podstavo *pari-vatsará-* ‘polno leto, celo leto’, iz katere je izpeljan, ‘tak, ki pripada celemu letu’, torej ‘ki začenja celo (namreč novo) leto’ (prim. VIIc *prāvṛṣṭīṇa-* ‘ki začenja deževno obdobje’ < *‘ki pripada deževnemu obdobju’), parafrazirano ‘vsakoleten’. *kṛṇvántas* je tu uporabljen kot adverbialni particip v vlogi prislovnega določila s finalno (namenilno) funkcijo, kar torej narekuje prevod “Brahmáni so spregovorili, (zbrani) ob (loncu) *some* (kakor žabe pri mlaki), da bi *naredili > začeli (svojo) vsakoletno litanijo (tj. prav kakor žabe)”. Prevod ‘molitev’ (tu v pejorativnem smislu ob primerjavi z žabjim regljanjem nekako ‘litanija’) za samostalnik *brāhmaṇ-* (sr.) je sicer izrazito podomačitven; glede na etimološki izvor besede in njeno konotativno vrednost ter besedilni kontekst gre seveda za poetično (v smislu nadzorovanosti gole forme) ubeseditev misli.

VIIIcč *adhvaryávo gharmīṇaḥ siṣvidānā āvīr bhavanti gúhyā ná ké cit*

Zapletena prikrita primera, ki jo je mogoče izraziti le s parafrazo: “(Prav kakor se) Adhvarjúji (*adhvaryávas*, tj. svečeniki opravitelji, ki so zadolženi za potek obreda na praktični, tj. fizični ravni, svoja opravila pa ščitijo s formulaičnimi obrednimi izreki /*yájūṃṣi*/) potijo (*siṣvidānás*) ob *gharmi* (*gharmīṇas*; po metonimiji se *gharma* tu nanaša na celoten lonec, ki se ga pri obredju pregreva, da bi iz njega skipelo prevreto mleko), tako se pregrete od največje vročine

(*gharmīṇas*) – kakršna je značilna za čas tik pred izbruhom deževne dobe – potijo (*siṣvidānās*) regljajoče žabe (po metafori *adhvaryāvas*)” – prvi čakajo na izbruh prevretega mleka, ki simbolizira in hkrati na obredni ravni prikliče oz. zagotovi izbruh dežja, ravno na slednje pa čakajo žabe. Zadnji verz “*postanejo vidni > prikažejo se (in) nihče ni več skrit” je nekoliko hermetičen, a vsaj na ravni podobe, ki se jo slika o žabjem vedanju, je sporočilo verjetno dokaj preprosto: v težkem pričakovanju dežja pridejo na plano prav vse žabe. V zrcalnem svetu se s prisposodobom najverjetneje cilja na dejstvo, da ob pravargji iz enoletne sekluzije pridejo tudi vsi brahmāni novinci.

IXa *devā-hitīm jugupur dvādaśasya*

Zloženka *dvādaśa-* je po obliki ali vrstilni števniki ‘dvanajsti’ (ti se med števnikoma 11 in 19 od glavnih števnikov v svoji najbolj primarni podobi namreč razlikujejo le po prestavitvi akcentskega mesta) ali pa posesivna zloženka (*bahuvrihi*), ki temelji na števniki zloženki (*dvigu-*), tj. tip *sahasrākṣā-* ‘ki ima tisoč (*sahāsra-*) oči (*ākṣi-*)’. V prvem primeru se števniki nanaša na dvanajsti, torej zadnji mesec leta, v drugem na celotno leto v pomenu ‘ki ima dvanajst (mesecev)’. Glede na kontekst sta načeloma smiselni obe interpretaciji: a) “očuvale/i (*jugupūr*) so (s tem, ko so pred izbruhom dežja = ob koncu leta žabe po klicu narave prišle na plano in ponovno zagotovile stanovitnost naravnega reda stvari oz. so to namensko hkrati storili prisostvovalci pravargje”) od bogov dano (*devā-*) postavitev/umestitev (*hitī-*) dvanajstega (meseca) v letu (kot zadnjega elementa v ciklu)” ali b) “očuvali so (*jugupūr*; tj. ‘čuvali so vse doslej’) božjo/od bogov dano *postavitev > ureditev leta (v dvanajst enot, od katerih je sedaj nastopil zadnji element, tik preden se naravni cikel ponovno začne)”.

IXcč *saṃvatsarē prā-vjṣy ā-gatāyām taptā gharmā aśnuvate vi-sargām*

Ko *ob letu (*saṃvatsarē*), tj. ob koncu leta, prispe deževno obdobje (*prā-vjṣy ā-gatāyām*), pregreti lonci gharne (*taptā gharmās*), kar je hkrati prisposoba za razgreto sonce (*gharmā-* ‘sončna vročina’), naposled dočakajo (*aśnuvate*) sprostitve (*vi-sargām*), tj. v primeru gharne izbruh prevretega mleka iz razžarjenega lonca in v primeru sončeve vročine njeno popustitev ob prihodu monsunskih oblakov.

IXč *sahasra-sāvē prā tiranta āyuh*

Terminus technicus ‘tisočero ožemanje’ (*sahasra-sāvē-*) se tu nanaša na proces priprave some kot daritve bogovom, ki se izvede trikrat na dan, v enem letu torej približno tisočkrat. Glede na dejstvo, da se žabe ob nastopu monsunskega obdobja pričnejo intenzivno razmnoževati, je denotat prikrita pomena zagotovo prav odlaganje (~ ‘iztiskanje’) žabjega mresta v vodo, ki vsebuje na tisoče jajčec

in si z njim žabe seveda “podaljšujejo (*prá tiranta*) življenje (*áyus*)”, tj. zagotavljajo prihodnje rodove in ohranitev vrste; hkratna prispodoba za mrest pa je seveda močno spenjeno mleko, ki nastane ob prevretju.

RV X.127 – *Rātrīsūkta*

I. rātrī v_iy_̄ akhyad āyatī
 purutrā dev_iy_̄ akṣābhiḥ³⁴ /
 vísvā ádhi śríyo 'dhita

II. ór_uv_̄³⁵ aprā ámart_iyā
 niváto dev_iy_̄ udvátah³⁶ /
 jyótiṣā bādhate támah

III. nír u svásāram askṛt[a
 u]śásam dev_iy_̄ āyatī³⁷ /
 ápéd³⁸ u hāsate támah

IV. sá no adyá yásyā vayám
 ní te yāmann ávikṣmahi /
 vṛkṣé ná vasatīm váyah

V. ní grāmāso avikṣata
 ní padvánto ní pakṣínah /
 ní śyenāsaś cid arthínah

34 dev_i akṣābhiḥ

35 ā_̄urú

36 dev_i udvátas

37 dev_i āyatī

38 ápa_̄id

Nôči

I. Pripotujoč se noč razgledala
je na vse strani, boginja, s svojimi očmi,
z vsem okrasjem se odela je.

II. In nesmrtna širok je prostor napolnila,
nižave in višave vse, boginja,
s svetlobo svojo je odgnala mrak.

III. In svojo sestro odpodila,
večerno zarjo, božja, ko prišla je.
Celo mrak bo zbêžal proč, odšel.

IV. Zdaj pri nas si in
tvoj prihod nas spokojí v domove
kot ptice v gnezdo na drevesu.

V. K počitku legli so popotniki,
in vse, kar hodi in leti,
celo sokoli neutrudni.

VI. yāváyā vṛk_iyaṃ vṛkaṃ
 yāváyā stenám ūrm_iye /
 áthā naḥ su-tárā bhava

VII. úpa mā pépiśat támaḥ
 kṛṣṇám v_iy-aktam asthita /
 úṣa ṛnéva³⁹ yātaya

VIII. úpa te gā ivākaraṃ⁴⁰
 vṛṇīṣvá duhitar divaḥ /
 rátri stómaṃ ná jigyúṣe

39 ṛṇā_iva

40 iva_ākaram

VI. Drži proč nam volka in volkuljo,
drži proč tatu, o noč obdajajoča,
in nudi dober nam prehod.

VII. Do mene pleskajoči mrak
prispel je, moten in teman.
Zora, daj, odpravi ga kot dolg!

VIII. Kot govedo sem pripêljal ti –
sprejmi jo v zahvalo, hči nebeška,
noč, – hvalnico – kot zmagovalcu!

LUKA BRENKO

LARA POTOČNIK

LUKA REPANŠEK

MAJA ROTTER

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *gāyatrī*

IIIabc *nír u svásāram askṛta uṣásam devy āyatī́ / ápéd u hāsate támaḥ*

Razmerje noči (*rātrī*-) do zarje (*uṣás*-), zore (*uṣás*-) in mraka oz. teme (*támas*-) je mogoče razumeti na dva načina: a) kot cikel večerne zarje, 'sestre (noči)' (*svásar*-), ki ji sledi izgon *mraka*, tj. temačnega časa dneva, ki nastopi med dvema polsvetlobama, večerno zarjo in dejansko nočjo, ki pa je inherentno svetla, saj je osvetljena z zvezdami, oz. b) kot cikel večerne zarje, za katero *bi* nastopila *tema*, ki je sicer inherentna lastnost noči, a jo noč sama prežene z v sebi vsebovano lučjo. Verza IIIa in IIIc vsebujeta protivni členek *u*, ki izraža nasprotje do prej upovedanega: v prvem primeru "svojo sestro (Zarjo) *pa* (nam) je (*vendarle*) odpodila" – slaba stran prihoda noči, ki pa je v zadnjem verzu takoj obrnjena v prid v njej inherentno vsebovanemu Dobremu: "*a tudi* (povsem drugače namreč, kot bi utegnili pričakovati) tema bo pred njo zbežala". Glagol *hāsate* je formalno konjunktiv sigmatskega aorista h glagolu *hā*- 'zapustiti' in torej dobesedno pomeni 'zapustil bo (koga za sabo)', a kot novi tematski prezent živi v prenesenem pomenu 'tekmuje s kom' < *'prehiteva' (prim. III.33.Ib *ásve iva ví-ṣite hāsamāne* "kakor razvezani kobili, ki tekmujeta med sabo"). Na obravnavanem mestu ga je skupaj s preverbom *āpa* 'stran' najbolj ustrezno parafrazirati kot '(pred njo) bo stekel (< *zapustil jo bo za sabo) stran (*āpa*)'.

IVab *sā no adyā yásyā vayám ní te yāmann ávikṣmahī*

Verza predstavljata eno skladenjsko enoto, ki pa je neobičajno zapletena. Nanoznica oziralnega zaimka je formalno izražena s skladenjskim nadomestkom za osebni zaimek (*sa*-figé), ki gosti klitiko *nas*, implicirana pa s sledečim svojilnim zaimkom *te* 'tvoj'. Dobesedno torej: "Ta (*sā*) (naj bo) danes (*adyā*) z nami (*nas*), ob čigar (*yásyās*) prihodu (*yāman*), (namreč) tvojem (*te*), smo se ustalili (v svojih domovih) (*vayám ... ávikṣmahī*)", parafrazirano: "Bodi danes tu z nami, ti, ob čigar prihodu smo se vrnili v svoje domove".

VIc *áthā naḥ su-tārā bhava*

"Nudi nam dober (tj. varen) prehod!" je parafraza besedne zveze *sú-tara- bhavⁱ-/bhū-*, ki dobesedno pomeni 'postati tak, čigar prehod je dober/uspešen', s posesivno zloženko *su-tāra-* 'ki ima (tj. omogoča) dober (*sú-*) prehod (*tāra-*)'.

VIIab *úpa mā pépiśat támaḥ kṛṣṇám vy-aktam asthita*

Verz je interpretacijsko zahteven, saj večina njegovih sestavnih delov nima enoznačnega pomena. Poleg tega je aktivni particip intenziva *pépiśat*- hapaks

legomenon in je zato kontekstualno nepreverljivo, če je njegov etimološki pomen tudi sinhrono relevantni. Intenziv glagola *peś-/piś-* ‘oblikovati (z rezanjem); okrasiti (se)’ je izpričan le še enkrat, kjer v skladu s svojo medialno deležniško obliko pomeni ‘krasiti se vedno znova’; kljub tej zabeležbi z jasno iterativno funkcijo je zanj teoretično seveda predvidljiv tudi distributivni pomen, torej ‘krasiti (+/- se) povsod’. Ker je v primeru VIIa deležnik po svojih formalnih lastnostih aktiven, kot prevod zanj torej v pošte v pride le nepovratni prehodni glagol. Pretekli trpni deležnik *vṛ-akta-* (h glagolu *vi-añj-* ‘razmazati’, ‘premazati’ in s pomenskim zoženjem ‘naličiti, nališpati (se)’) v vseh svojih pojavitvah pomeni ‘maziljen’ ali ‘okrašen, naličen’, le enkrat (X.85.21c) se morda pojavi tudi v svojem etimološkem pomenu ‘razmazan’, a je dotično mesto izrazito hermetično. Če je torej mišljena a) “vedno znova (nebo z zvezdami) okrašujoča tema, črna (in) nališpana”, ki je (*spet*) prišla do (*ūpa mā ... asthita*, dobesedno ‘se je postavila ob’) lirskega subjekta, b) “vedno znova/z vseh strani (nebo z zvezdami) okrašujoča tema, črne barve, (ki je) razmazana vse naokrog (*vī*)” ali c) “(svet) z vseh strani (s svojo temno barvo) okrašujoča tema, črne (barve), (ki je) razmazana vse naokrog (*vī*)”, pesnikova priprošnja, naj jo zora vendarle naposled odpravi, ne odraža drugega kot njegovo vero v kozmični red, ki (naj) poskrbi za naravno sosledje stvari, čeprav v slučaju interpretacije pod c), ki pa je najmanj verjetna, ni jasno, zakaj bi bila noč naenkrat prikazana kot popolnoma temna. Če ima pesnik v mislih čas svitanja, bi bilo verz mogoče interpretirati kot “na vse strani (nebo) okrašujoča tema (sc. z rdečkasto barvo jutranje zore), črna (a že) razmazan(ega ličila)”, pri čemer se v tretjem verzu (podobno kot zgoraj) prosi zoro, da naj dokončno nastopi. Vsekakor je v obeh primerih jasno razvidno, da je pesnitev koncipirana kot stereotipizirana podoba (uspešnega) popotovanja od mraka do zore, torej čez najnevarnejši del dneva; z njenim koncem, ko je nōci za njeno pomoč pri varnem prečkanju v dar ponujena prav ta pesnitev, je ta pot tudi simbolično sklenjena (in kot taka z manipulativno močjo svojega pesniško navdahnjenega izraza zagotovljena tudi za prihodnost).

VIIc *úṣa ṛṇéva yātaya*

V rgvedskem korpusu je kolokacija posamostaljenega izglagolskega pridevnika *ṛṇá-* ‘dolg’ in kavzativa (vzročne oblike) glagola *yat-* ‘zavzeti položaj, trdno se postaviti’ edinstvena. Pobiranje dolgov je načeloma izraženo z besedno zvezo *ṛṇá- cay-/ci-* (‘zbirati, skladati skupaj’), s tem skladno ‘tisti, ki pobira dolgove’ kot *ṛṇa-cí=t-*, in ‘izterjevalec dolgov’ z rekcijsko zloženko *ṛṇa-yā-* (*‘kdor pride za /neplačanimi/ dolgovi’), prim. IV.23.7cč *ṛṇā cid yātra ṛṇa-yā na ugró / dūrē á-jñātā uṣáso babādhé* “ko je strašni izterjevalec dolgov odgnal še naše dolgove v daljavo k nepoznanim zoram”. Kavzativ glagola *yat-* ‘povzročiti, da kdo (trdno) zavzame položaj’ se v vseh ostalih kontekstih javlja v pomenu ‘postrojiti,

poravnati (v vrsto)', kjer pa je (po prenesenem pomenu) treba iskati tudi dejanski stik s frazeološkim poljem 'poravnati dolgove', ki ima, kot je videti, v stari indijski ščini svojo eksaktno ustreznico. Za problematično mesto v VIIc se torej z ozirom na formalno dvoumnost množinske oblike *ṛṇā́*- (imenovalnik ali tožilnik) ponujajo tri možne interpretacije: a) "Zora, narêdi, da se (tema) poravna (tj. je odpravljena), kakor (bi ti poravnala, tj. odpravila) (naše) dolgove", b) "narêdi, da se (tema) poravna (tj. je odpravljena) kakor (se poravnajo, tj. so odpravljene) dolgov", ali c) "narêdi, da se (tema) (tebi) poravna kakor (bi se ti poravnali) dolgov". Pri tem bi bilo treba rešitev pod a) razumeti v kontekstu ljudskih priprošenj, ki se jih v vedski himniki večinsko namenja Zori (ta je, ustrezno, najpogosteje označena z epitetoma *maghónī*- 'darežljiva' in *revátī*- 'imovita'), namreč prinos bogastva in darov. Prevoda pod a) in b) sta si za razliko od tistega, predlaganega pod c), identična v tem, da 'odprava dolgov' tu učinkuje le kot metafora za 'odpravo teme', medtem ko je implikacija interpretacijske možnosti c) popolnoma druga: "narêdi, da se ti tema poravna kakor dolgov" namreč pomeni toliko kot "izterjaj jo (sc. temo) kakor dolg", torej s parafrazo nekako "izterjaj temo od noči, kakor bi izterjala svoj dolg (in jo tudi odnesi s seboj)".

VIII *úpa te gā́ ivākaraṃ ... rātri stómaṃ ná jigyúṣe*

Kitico je treba brati hkratno v dveh plasteh: a) *úpa te gā́ ākaraṃ ná jigyúṣe* "K tebi (*úpa te*) sem pripeljal (*ā_akaram*) govedo kot zmagovalcu (sc. nad temo, volkovi in tatovi, ko/če je pesnika varno prepeljala čez nočne ure)" in b) *úpa te gā́ ivā_ākaraṃ stómaṃ* "Kakor krave (pripeljane v dar) sem ti posvetil (*úpa te ā_akaram*) tole hvalnico (*stómaṃ*)".

RV X.119 – Labasūkta

I. íti vá íti me máno
gám áśvaṁ sanuyām íti /
kuvít sómasyāpām⁴¹ íti

II. prá vātā iva dódhata
ún mā pītā ayaṁsata /
kuvít sómasyāpām íti

III. ún mā pītā ayaṁsata
rátham áśvā ivāśávaḥ⁴² /
kuvít sómasyāpām íti

IV. úpa mā matír asthita
vāśrá putráṁ iva priyám /
kuvít sómasyāpām íti

V. ahám táṣṭeva⁴³ vandhúram
páry_acāmi hṛdā matím /
kuvít sómasyāpām íti

41 *sómasya_á-pām*

42 *iva_āśávaḥ*

43 *táṣṭā_iva*

Opitež

I. Strastna želja, prav zares, mi
kravo in konja je osvojiti.
Kako, kako? Sem some pil?

II. Kot tresoči bi vetrovi,
napitki me privzdignejo.
Kako, kako? Sem some pil?

III. Napitki me privzdignejo,
kot konjiči bi kočijo.
Kako, kako? Sem some pil?

IV. Um se je postavil obme
kot krava k milemu teletu.
Kako, kako? Sem some pil?

V. Kot kolar podvozje voza,
zdaj s srcem svoj razum upognem.
Kako, kako? Sem some pil?

VI. nahí me akṣi-pác can[á
 á]chāntsuh páñca kṛṣṭáyah /
 kuvít sómasyāpām íti

VII. nahí me ródasī ubhé
 anyám pakṣam caná prāti /
 kuvít sómasyāpām íti

VIII. abhí dyām mahinābhuvam⁴⁴
 abhīmām pṛthivīm mahīm /
 kuvít sómasyāpām íti

IX. hántāhām pṛthivīm imām
 ní dadhānīhá⁴⁵ vehá⁴⁶ vā /
 kuvít sómasyāpām íti

X. oṣām ít pṛthivīm ahām
 jaṅghānānīhá⁴⁷ vehá vā /
 kuvít sómasyāpām íti

XI. diví me anyáḥ pakṣó
 a_a 'dhó anyám acīkṛṣam /
 kuvít sómasyāpām íti

44 mahinā_a_abhuvam

45 dadhāni_a_ihá

46 vā_a_ihá

47 jaṅghānāni_a_ihá

VI. Vseh ljudstev pet je videti
kot smet, ki padla mi v oko je.
Kako, kako? Sem some pil?

VII. Lici se sveta ne zdita nič,
če merim s svojimi jih krili.
Kako, kako? Sem some pil?

VIII. Postal sem večji kot nebo
in ta velika zemlja skupaj!
Kako, kako? Sem some pil?

IX. Daj, prestavil bom zemljíco
sem pa tja, spet sem in tja ...
Kako, kako? Sem some pil?

X. Z vso vnemo ognjevito
tu in tam po njej udrihal.
Kako, kako? Sem some pil?

XI. Eno krilo sem po nebu,
drugo za seboj povlekel.
Kako, kako? Sem some pil?

XII. ahám asmi mahā-mahó
a'bhi-nabhyám úd-īṣitaḥ /
kuvít sómasyāpām íti

XIII. gṛhó yām_iy_áram-kṛto
devébhyo havya-vāhanaḥ /
kuvít sómasyāpām íti

XII. Jaz sem velikaaaaaan
in želim si gor k oblakom!
Kako, kako? Sem some pil?

XIII. Kot hiša sem izpravna,
voz daritev za bogove.
Kako, kako? Sem some pil?!

MAJA ROTTER

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *gāyatrī*

Ic itn. *kuvít sómasyāpām iti*

Prislov *kuvíd* s slovnično funkcijo uvajalnega členska v retorične vprašalne stavke je tu preveden z dvema zaporednima vprašalnicama *Kako? Kako?*, in sicer z namenom približanja dvojni vlogi staroindijskega *kuvíd* na tem mestu. Glede na pripis avtorstva himne Labi, sinu Indre (*aindrá-*), v spremljajočem registru (*anukramaṇī-*) se zdi, da gre namreč za oponašanje oglašanja pribe (*labá-* ‘*Vanellus vanellus*’), ptice, ki je znana po tem, da njen let spominja na pijančevo obotavljanje. Ptičevo podobo lirski subjekt dejansko tudi eksplicitno privzame v kiticah 2-3 (*ún mā ... ayaṁsata* “privzdignila me je /v nebo/”), 6 (v parafrazi: “tako visoko sem, da se mi vse, kar je pod mano, zdi kakor majhna packa”), 7 in 11 (*anyám pakṣám, anyáyāḥ pakṣáh* ‘/moje/ drugo krilo’) in 12 (*abhinabhyám údīṣitaḥ* ‘želeč si gor k oblakom’). Paronomazija “Kako, kako?”, ki učinkuje kot delno posrečena onomatopeja, naj bi v tem primeru v spomin priklicala kukavičji “kuku”, ki v slovenskem prevodu poskuša pri bralcu vzpostaviti konotacijo z norčavostjo ali norostjo. Aorist *ápām* ima tu svojo običajno vlogo izražanja nedavnega preteklega dejanja ‘izpil/popil sem (ravnokar)’. Partitivni genetiv *sómasya* implicira, da opojni napitek ni spit v celoti, torej v natančnem prevodu “Sem mar naredil požirek some?”.

Ia-c *íti vā iti me máno gām áśvaṁ sanuyām iti | kuvít sómasyāpām iti*

Adverb *íti* se pojavi v vsakem izmed verzov, a v dveh različnih vlogah. V Ia je *íti* polnopomenski bližnjedeiktčni načinovni pronominalni adverb ‘tako(le)’, torej “točno (*vái*) tole (*íti*), da, tole (*íti*) je moja želja (*me mánas*)” in nastopa v kataforični funkciji do dejanske vsebine pesnikove želje, ki je izražena v Ib, medtem ko sta oba *íti* v verzih Ib in Ic citatna, tj. zaključujeta enoto premega govora in se ju kot takih po uzusu ne prevaja.

VIab *nahí me akṣi-pác caná áchāntsuḥ páñca kṛṣṭáyāḥ*

“Nikakor ne (*na-hí*)/Kajti ne (*na-hí*) zdi se mi pet (vedskih) plemen/ljudstev (tj. ozemlje, ki gaasedajo, in s tem meje izkustvenega fizičnega sveta človeka starovedskega obdobja) niti (*caná*; tu z običajno funkcijo nedoločnosti) (kot to), kar je padlo v oko (*akṣi-pád-*, torej ‘niti mala smet’). ”.

VIIab *nahí me ródasī ubhé anyám pakṣám caná práti*

Sintaktično izrazito zapletena verza v natančnem prevodu pomenita “kajti (*-hí*) proti (*práti*) moji drugi peruti (*anyám pakṣám me*)”, tj. “kajti v primerjavi z mojo

drugo od dveh peruti”, “niti (*caná*) obe lici (*ródasī ubhé*, tj. zemlja in nebo) ni(sta) (*ná*) (nič)”, tj. se zdita (implicitiran je tu glagol *achāntām* ‘zazdela sta se’ oz. *chantas* ‘zdita se’) manjša kot nič.

VIIIab *abhi dyām mahinābhuvam abhīmām prthivīm mahīm*

Dobesedno: “Preteč nebu (*abhi dyām*)” in “preteč (*abhi*) tej veliki zemlji (*imām prthivīm mahīm*) sem postal (*abhuvam*) po svoji velikosti (*mahinā*)”. Prislov *abhi* ‘proti’ ima tu bistveno drugačno funkcijo kot *prāti* ‘proti’ > ‘v primerjavi z’ v VIIb in ga je glede na njegov inherentno inimičen pomen treba razumeti v smislu ‘(ogrožajoče) na(s)proti’. Njegova zveza z glagolom *bhav-/bhū-* ‘postati’ pričakovano pomeni ‘nadvladati, preseči, izriniti’.

Xab *ośām it prthivīm ahām jaṅghānānīhā vehā vā*

V okviru rgvedskega korpusa osamljeni adverb *ośām* ‘hitro’ (ta njegov pomen je ugotovljiv ob primerjavi s kontekstualno neodvisnimi mesti v Atharvavedi in ga je kot ustreznega treba prepoznati tudi že v okviru rgvedskega besedišča) je po svoji formalni strukturi adverbializirani pridevnik *ośā-* ‘požigajoč’ in torej pomensko razvit iz etimološkega izhodišča *‘požigajoče; tako, da zažge’. Xb *jaṅghānāni_ihā vā_ihā vā* “Naj udarjam (*jaṅghānāni*; intenzivna tvorba z iterativnim pomenom) po njej (sc. zemlji) – najsi bo (*vā*) semle (*ihā*) ali pa (*vā*) semle (*ihā*) ali pa ...” prinaša opazen paralelizem s predhodnim IXb *nī dadhāni_ihā vā_ihā vā* “Daj (*hānta*), položim (*dadhāni*) si jo (sc. zemljo) semle ali pa morda semle ...” in efektivno doseže namen lirskega subjekta, ki je pokazati, da ima polno, skoraj do objestnosti prignano moč nad kozmičnimi elementi. Pomen besedne zveze *ihā vā_ihā vā* je sicer distributiven, vendar funkcijsko neleksikaliziran in torej niti kot analitična parafraza dejansko ni zamenljiv s pravo adverbialno iterativno zloženko *ihēha (ihā_iha)*, ki pomeni ‘tu in tam; sem ter tja’, po sekundarnem pomenskem razvoju ‘povsod’ (oboje kot tvorba z distributivnim pomenom) in v funkciji intenziva ‘prav tu’.

XIIa *ahām asmi mahā-mahāḥ*

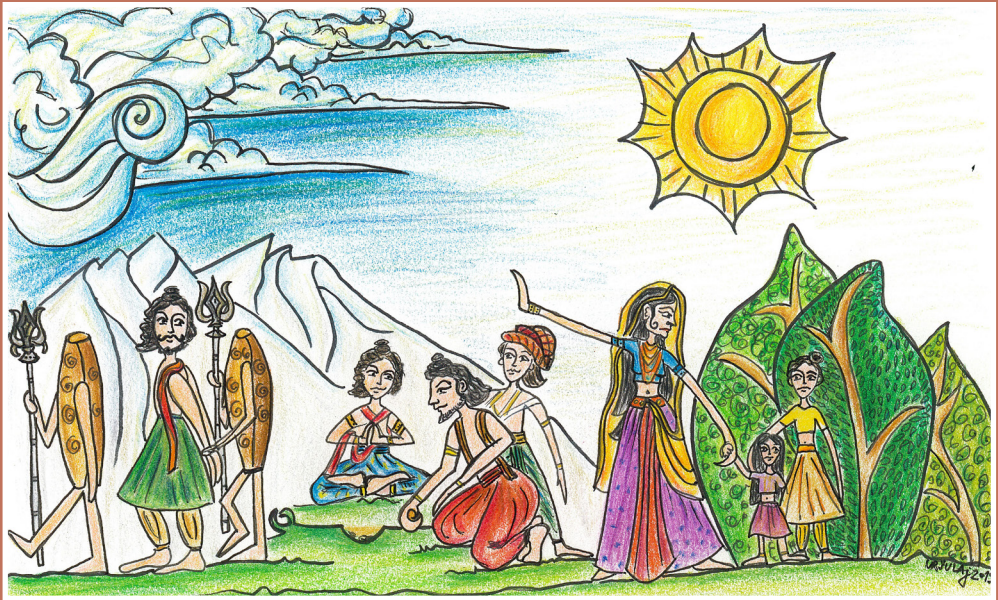
Zloženka *mahā-mahā-* (< **maha-mahā-* z metrično podaljšavo po de Saussure-Wackernaglovem zakonu) je podtip iterativne zloženke, ki formalno posnema starejše sklope tipa *āmreḍita* (z obema elementoma v identični sklonski obliki, a že z enim samim akcentskim mestom) in postane obrobno produktiven v mlajši plasti rgvedskih besedil, pozna pa ga tudi še klasični jezik. Četudi se od *āmreḍite* razlikuje v poziciji naglasnega mesta in ne gre za sklop, je funkcija njene sicer polne, leksikalne reduplikacije enaka tisti v splošnem tipu iterativnih zloženok in izraža intenziteto oz. časovno ali prostorsko razpršenost (iterativnost, distributivnost): ob *mahā-mahā-* ‘velikanski, še in še velik’ (k *mahā-* ‘velik’) prim. še *divi*

pánthās carā-cārāḥ (X.85.11č) “pot (*pánthās*) v nebesa (*divī*) je vijugala sem ter tja” (k *carā-* ‘gibljev, premikajoč se’).

XIIb *abhi-nabhyám úd-īṣitaḥ*

Pretekli trpni deležnik *úd-īṣitaḥ* z dolžino na korenskem delu (*īṣ-*) opozarja, da gre za deziderativno tvorbo (želelni glagol), najverjetneje h glagolu *ay-/i-* ‘iti’, četudi taka deziderativna osnova k temu glagolu v korpusu razen opazovanega zgleda ni izpričana, torej **H₁i-H₁i-se/o- > *ī-ṣa-*. Če je interpretacija pravilna, je etimološki in, kakor potrjuje sam kontekst, v katerega je vpet, tudi nameravani pomen participa *úd-īṣita-* ‘želeč si navzgor (sc. *abhinabhyám* ‘tako, da /se giba/ proti oblakom’).

RV X.34 – *Kitavasūkta*

I. prāvepá mā bṛható mādayanti
pravātejā⁴⁸ íriṇe vārvṛtāṇāḥ /
sómasyeva maujavatásya bhakṣó
vibhídako jágrvir máhyam achān

II. ná mā mimetha ná jihīḷa eṣā
śivā sákhibhya utá máhyam āsīt /
akṣásyāhām⁴⁹ eka-parásya hetór
ānu-vratām ápa jāyām arodham

III. dvéṣṭi śvaśrūr ápa jāyā ruṇaddhi
ná nāthitó vindate marḍitāram /
ásvasyeva járato vásṇyasya
nāhām⁵⁰ vindāmi kitavásya bhógam

IV. anyé jāyām pári mṛśantṛy_asya
yásyāgrdhad⁵¹ védane vājṛy_akṣáh /
pitā mātā bhrátara enam āhur
ná jānīmo náyatā baddhām etām

48 *pra=vāte-jās*

49 *akṣásya_ahām*

50 *ná_ahām*

51 *yásya_(ā-)ágrdhat*

Kockar

I. Drhteče z višav dreves vetrovnih,
vrteče se nenehno radosté me,
kot bi užival somo z Múdžavanta,
zaradi njih sem buden in prevzet ves.

II. Kljubovala ni, ni bila togotna,
bila je dobra do sodrugov, mene.
Prekašan pri nesrečnem metu kocke,
pustil vnemar predano sem ženico.

III. Črtí me tašča, me zavrača žena,
ubožcu milosti nihče ne nudi;
kot konj, odslužen in šibák, na prodaj,
koristi ni od kockarja nobene.

IV. Ljubkujejo njegovo ženo drugi,
čigar posest pogoltnile so kocke.
Pravijo pa oče, mati in bratje:
"Znan ni, zvežite ga in odvlecíte!"

V. yád ā-dīdhye ná daviṣāṇy ebhiḥ
 parā-yádbhyo 'va hīye sākhibhyaḥ /
 nṇy-uptāś ca babhrávo vācam ákrataṁ
 émi⁵² eṣāṁ niṣ-kṛtāṁ jārīṇīva⁵³

VI. sabhām eti kitavāḥ prṇhāmāno
 jeṣyāmīti⁵⁴ tanvā śúśujānaḥ /
 akṣāso asya ví tiranti kāmam
 prati-dīvne dádhatta ā kṛtāni

VII. akṣāsa íd añkuśíno ni-todíno
 ni-kṛtvānas tápanās tāpayiṣṇávaḥ /
 kumārā-deṣṇā jáyataḥ punar-hāṇo
 mádhvā sám-prṇktāḥ kitaváśya barhāṇā

VIII. tri-pañcāśāḥ krīḷati vrāta eṣāṁ
 devá iva savitā satyá-dharmā /
 ugrásya cin manyáve ná namante
 rájā cid ebhyo náma ít kṛṇoti

IX. nīcā vartanta upári sphurantṇy_
 a-hastāso hástavantaṁ sahante /
 divyā áṅgārā íriṇe nṇy-uptāḥ
 śītāḥ sánto hṛdayaṁ nír dahanti

52 *émi_id*

53 *jārīṇī_iva*

54 *jeṣyāmi_íti*

V. Pomislil sem: ne bom igral se z njimi,
 nakar prijatelji me zapustijo.
 Ko vržene se rjavke oglasijo,
 k njim krenem urno, kot na zmenek ženska.

VI. Idoč v igralnico se kockar vpraša:
 “Mar zmagal bom?” – z drgetom po telesu.
 Željām pa ne uklonijo se kocke,
 nasprotniku delé sadove dobre.

VII. Kot kavljī so prebadajoči kocke,
 peklé, slepé, rojevajo skelenje,
 kar dajo, vzamejo – so kot otroci;
 oblite z medom mamijo ubožca.

VIII. Petdeset krat tri ta množica jih šteje,
 kot večni so Savítrovi zakoni.
 Niti pred srdom klonijo ne močnih,
 celo sam kralj jim svoj poklon nameni.

IX. Navzdol se kotalé in gor vihtijo,
 brez rok so, a nadvladajo človeka.
 Kot oglje zdé nebeško se razsute,
 požigajo srce, čeprav so hladne.

X. jāyá tapyate kitavásya hīnā
 mātā putrasya carataḥ k_uva svit /
 ṛṇāvā bíbhyad dhánam ichámāno
 a'nyéṣām ástam úpa náktam eti

XI. stríyam dṛṣṭvāya kitavām tatāp[a
 a]nyéṣām jāyāṁ sú-kṛtaṁ ca yónim /
 pūrvāhṇé⁵⁵ áśvān yuyujé hí babhrūn
 só agnér ánte vṛṣalāḥ papāda

XII. yó vaḥ senā-nīr maható gaṇasya
 rájā vrátasya prathamó babhūva /
 tásmāi kṛṇomi ná dhánā ruṇadhmi
 dásāhām⁵⁶ prācīs tād ṛtām vadāmi

XIII. akṣáir má dīvyah kṛṣím ít kṛṣasva
 vitté ramasva bahú manyamānaḥ /
 táttra gāvaḥ kitava táttra jāyá
 tán me ví caṣṭe savitāyām aryáḥ

XIV. mitráṁ kṛṇudhvaṁ khálu mṛḷātā no
 má no ghoréṇa caratābhí⁵⁷ dhr̥ṣṇú /
 ní vo nú manyúr viśatām á-rātir
 anyó babhrūṇām prá-sitau n_uv_u astu

55 *pūrva-ahṇé*

56 *dása_ahām*

57 *carata_abhi*

X. Kockarja ni, ženo samotno pekli,
 skrbi tudi mati: "Le kje se klati?"
 V dolgovich, preplašen si išče denar,
 ko noč se spusti, v dom tuj zatava.

XI. Ko vidi žêno, ga močno zaskeli,
 in tujca ženíco, srečno zavetje.
 Ob svitu že je vpregel rjave konje,
 ob ognju bednež konec dne omahne.

XII. Velike čete vaše vojskovodji,
 ki združbe je postal vladar vrhovni:
 "Denarja nimam več," deset mu prstov
 svojih vseh razprem, "resnico govorim".

XIII. "S kocko ne ponočuj, zemljo obdeluj!
 Posest uživaj, ceni jo visoko.
 Tam tvoja je živina, tvoja žena!"
 Savitrí mi razodene plemeniti.

XIV. Prijateljstva! – in milostne bodíte! –
 nikar z močjo nas silno ne uročite,
 premine naj togota in pa mrzkost.
 Drug naj ujame v zanko zdaj se rjavih.

NINA PETEK

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *triṣṭubh, jagatī* (VII)

Kitavasūkta ali *akṣasūkta* upesnjuje tožbo zasvojenca (prim. *mā ... mādayanti* ‘opijajo, obnorijo me’ v Ia) s kockami, ki se bori s skušnjava nenehnega predajanja igranju na srečo, saj prepozna nesrečo, ki jo s tem povzroča svoji družini ter samemu sebi – predvsem tveganje za popolno izgubo svobodne volje. Himna tako posreduje direkten vpogled v vsakdanje življenje človeka staroveškega obdobja, saj osvetljuje njegove tegobe, strahove, blodnje, želje in hrepenenja. Pred seboj imamo sicer opis kockanja kot posvetne dejavnosti (ob vzporedni, obredno pogojeni), a se himna konča s pokesanjem, kar odslikava tudi religijsko gorečnost lirskega subjekta, nakazano kot dejansko edino sled upanja za rešitev iz agonije zasvojenosti. Pesem je po formi v osnovi monološka, a ji izrazito dramatično strukturo dajejo replike perifernih lirskih subjektov (žena in/ali mati v IIIc, krvno sorodstvo v IVc, Savitr v XIIIa-c), kocke same pa so neposredno nagovorjene v XII. in XIV. kitici. Ob nesporni didaktični noti pesmi ne sme biti spregledana njena širša dimenzija, ki med drugim odpira vprašanja o usodi in svobodni volji pa tudi o vlogi bogov v človekovem življenju in se zrcali v njeni poetični presunljivosti kot posledici globoke, iskrene in neposredne izpovednosti, ki pri poslušalcu/bralcu vzbuja mešanico različnih občutij – odpor, sočutje, bridkost in celo samoprepoznanje. Ob dani visokopoetični in vsebinsko večplastni zasnovi te rgvedske himne se v okviru vedskega korpusa tematika pojavi še v štirih atharvavedskih pesmih, a tu v izrazito pragmatični vlogi kot urok zoper nesrečo pri igri s kockami oz. priprošnja za srečo, najbolj eksplicitno v AVŠ VII.109 (≡ AVP IV.9):

1. *idām ugrāya babhrāve*
(nāmo) yó akṣēsu tanū-vaśī /
ghṛtēna kālīm śikṣāmi
sá no mṛdāt[i ī]-dṛśe
 2. *ghṛtām apsarābhyo vaha tvām agne*
pāṁśún akṣébhyaḥ śikāṭā apās ca /
yathā-bhagām havyā-dātiṃ juṣāṇā
mādanti devā ubhāyāni havyā
 3. *apsarāsaḥ sadha-mādam madanti*
haviṛ-dhānam antará sūryam ca /
tā me hāstau sám sṛjantu ghṛtēna
sa-pātnam me kitavām randhayantu

1. Slava strašnemu Rjavcu (tj. Rudri),
 ki med kockami telesu vlada!
 Z maslom Kali se dobrikam,
 a s takimi prizanesljiv ni.
 2. Nesi, Agni, nimfam maslo stopljeno,
 kockam pa prah in pesek in vodo,
 obeh darov vesel se bogovi,
 kot v daritvi ti jim pritičejo.
 3. Na gostiji nimfe vesel se –
 med soncem in posodo obredno;
 naj z maslom mi natrejo roke,
 da tekmeča pri kockanju si podredil bom!

4. ādinavām prati-dīvne
ghṛténāsmāñ abhi kṣarā /
vr̥kṣām ivāśānyā jahi
yó asmāñ prati-dīvyati

5. yó no dyuvé dhānam idāñ cakāra
yó akṣāñām glāhanāñ śéṣaṇaṃ ca /
sá no devó havír idāñ juṣāñó
gandharvébhiḥ sadha-mādam madema

6. sám-vasava íti vo nāma-dhéyam
ugram-paśyā rāṣṭra-bhṛto hy_akṣāḥ /

tébhyo va indavo havíṣā vidhema
vayāñ syāma pátayo rayīñ ām

7. devāñ yān nāthitó huvé
brahma-cáryaṃ yád ūṣimá /
akṣāñ yád babhrūñ ā-lábhe
té no mṛḍant_u ī-dīśe

4. Nesrečo soigralcu!

A nās oblivaj z maslom;
kakor strela drevce ga udari,
ki nam nasprotnik je pri igri!

5. Kdor napravil je dobitok nam pri igri,
kdor seganje po kockah in ostanek,
božanstvo to v daritvi moji naj uživa,
skupaj z nimfami se veselí gostije.

6. Sostanovalke vaše pravo je ime,
saj, kocke, Ugro (tj. Rudro) vidite in
nosite oblast,

naj vas, meseci, z daritvijo častimo,
mi pa svojemu naj gospodujemo imetju.

7. Ko bogove v stiski kličem,
če doslej živeli smo kot vajenci brahmánski,
ko kocke bom pograbil rjave,
naj tudi meni izkažejo sočutje.

I prāvepā mā bṛható mādayantinpravātejā íriṇe vārṣṭāñāḥ / sómasyeva maujavatásya bhakṣó vibhīdako jágrvir máhyam achān

Pridevnik *bṛhánt-* ‘visok’ se nanaša na drevo *vibhīdaka-* (mlajša oblika *vibhīdaka-*), identificirano kot ‘*Terminalia bellirica*’ (torej *bṛható vr̥kṣād* ‘z visokega drevesa’), na katerem dozoriijo okrogli svetlorjavi plodovi (*vāibhīdaka-* in kot totum pro parte *vibhīdaka-*), ki so se posušeni uporabljali kot kocke (*akṣá-*), hkrati pa na pečino Mudžavant (torej *bṛhatáh parvatād* ‘z visoke gore’), s katere po delu (v tem segmentu sicer izrazito neenotnega) mitološkega izročila izvira soma (*maujavatá-* ‘ki izvira z Mudžavanta’), s katero so po enakih učinkih opitosti oz. omame primerjane kocke: *sómasyeva ... bhakṣó vibhīdako jágrvir máhyam achān* ‘Kakor (*iva*) požirek (*bhakṣá-*) some (*sómasya*) se mi (*máhyam*) je zadel (*achān*) orešček (*vibhīdaka-*), (saj me ravno tako kot soma) dela budnega (*jágrvi-*)’. V slednjem primeru sicer na dveh nivojih interpretacije: kot plodovi, ki imajo ob zaužitju dejansko rahlo narkotičen učinek, in kot kocke, ki povzročajo igralsko mrzlico in zasvojenost. Formalno dvoznačen in ustrezno pomensko vsaj triplasten je tako tudi pridevek *prāvepās*: a) *pra-ā-vepá-* ‘močno (*pra-ā-*) tresoč se’ se primarno nanaša na poreklo kock, ki dozoriijo v visokih krošnjah (drevo v povprečju v višino namreč doseže med 20 in 30 metri), kjer jih stresajo vetrovi, k čemur prim. *pra=vāte-jā-* ‘rojen (*jā-*), kjer je veter (*vāta-*) močan (*prá-vāta-*, dobessedno ‘kjer je veter naprej /tj. v gibanju/’ kot antonim k *ní-vāta-* ‘kjer se veter poleže’), in obenem na način igranja, ki daje vtis, da so kocke v neprestanem

gibanju (*várṣṛtāṇa-* ‘nenehno vrteč se’); b) *pra-ā-vepá-* ‘močno stresajoč (koga)’, kar implicira lastnost tako svežih kot, v prenesenem smislu, posušenih oreščkov. Formalna analiza predikativnega pridevnika *jāgrvi-* zahteva interpretacijo v smislu pridevniškega nomena agentis (imena za vršilca dejanja), izpeljanega iz perfektive osnove *jāgar-* ‘biti buden’ h korenu *jar-/jṛ-* z redko pripono *-vi-*, ki je diahrono gledano osnovana na aktivnem deležniku perfekta *jāgr-van-* ‘ki se je prebudil, bdeč/buden’ (zagotovo po vzoru na reduplicirana nomina agentis tipa *já-gur-i-* ‘ki požira’, *já-gm-i-* ‘ki gre’ itd.; v prid tej razlagi dodatno govori tudi mesto naglasa) z jasno tranzitivnim (faktitivnim) pomenom ‘ki povzroča, da je kdo buden’ in ne (v korpusu sicer večinsko izpričanim) stativnim ‘ki je buden’, prim. III.37.8 *śuśmíntamaṃ na ūtáye dyumnínam pāhi jāgrvim / índra sómañ śata-krataḥ* ‘Pij, Indra, ki si stotih smotrov, da bi nam pomagal, vihero in bleščečo somo, ki prebuja (tj. poživlja)!’. Samostalni *irīṇa-* je etimološko sicer nepregleden, a je iz njegovih kontekstualno neodvisnih pojavitev mogoče izluščiti primarni pomen ‘(solna) kotanja’,⁵⁸ v kakršno (v namen igre sicer manjšo in umetno ustvarjeno) so bile pred začetkom igre stresene kocke.

IIc *akṣásyāhám eka-parásya hetóḥ*

Pridevnik *eka-pará-* (sc. *akṣá-*) je hapaks legomenon, ki ga je treba razumeti kot determinativno zloženko s pomenom ‘ki je preko za eno (številko)’, torej ‘ki ima eno (kocko) za ostanek’, kar se nanaša na ostanek iz igralne kotanje vzetih kock (*gláhana-*) po razdelitvi na skupine po štiri: popoln nabor (*kṛtá-*; prim. VIč *pratiđívne dádhata á kṛtāni* ‘prinašajoč nasprotniku zmagovalne izide’) je v celoti deljiv s štiri, *trétā-* (‘trojka’) se imenuje ostanek treh, *dvā-pára-* (‘ki je preko za dve’) ostanek dveh in *káli-* ostanek ene kocke po deljenju s štiri.⁵⁹ Ob slednjem, pogubnem izidu aktualni igralec tudi izgubi igro; prim. I.41.9ab *catúráś cid dádamānād / bibhīyād á ni-dhātoḥ* ‘Bati bi se moral vse do (trenutka, ko so) položene dol (predenj) (sc. kocke), da ne drži (*pratiđívan-*, tj. nasprotnik v igri) morda celo štirih’. Poimenovanja so se pozneje uveljavila kot imena za štiri kozmične dobe (juge) in tako igro na srečo simbolno vpela v sam kozmološki načrt; prim. X.116.9c *áyā iva pári caranti devāḥ* ‘Bogovi se vrtijo okrog kakor izidi pri razdelitvi glahane (*áya-*)’. Njihovo numerično zaporedje 4, 3, 2, 1 namreč analogno označuje upad pravičnosti in sreče. Za širšo literarno uporabo kockarskega žargona prim. I.92.10cč *śva-ghnīva kṛtnúr víja ā-mināná / mártasya deví jaráyanty áyuh* ‘Kakor zmagovalka pri igri, ki ji je uspel najboljši nabor (kock iz igralne kotanje), odvzema enote po štiri (*víj-*), boginja stara življenje (sleher-nega) smrtnika”; X.43.5ab *kṛtām ná śva-ghnī ví cinoti dévane / saṃ-vārgaṃ yán*

58 Prim. Falk 1986: 75-84.

59 Gl. Falk 1986: 108-132.

maghāvā sūr̥yaṃ jāyat “kakor zmagovalec v igri pri razdelitvi (kock) pride do popolnega izida, ko je darežljivi (sc. Indra) osvojil sonce kot (svoj) plen”.

IIIa *dvēṣti śvaśrūr āpa jāyā ruṇaddhi*

Kljub razlagi komentatorja Sajane (*Sāyaṇa*) z glosso *śvaśrur jāyāyā mātā grhagataṃ kitavaṃ dveṣti* “tašča, ženina mati sovraži kockarja, ki ga ima v hiši” je tu glede na relativno družbeno irrelevantnost sorodstva po ženini strani nedvomno mišljena kockarjeva lastna mati, vendar spretno poimenovana s stališča kockarjeve žene, torej “(njena) tašča me sovraži” kot izraz materine popolne distance do zasvojenega sina in dejstva, da je v pogledih in dejanjih tudi dejansko stopila na snahino stran. Za primerljivo figuro gl. X.95.4 in 12, kjer lirski subjekt lastnega očeta poimenuje z ženinega stališča kot *śvāsura*- ‘tast’.

IIIb *nā nāthitō vindate marḍitāram*

Pretekli trpni deležnik *nāthitā*- sinhrono spada h glagolu *nāth-* (*nāthate*) ‘iskati zavetje’ (postrgvedsko tudi ‘prosiť za pomoč’), ki je zagotovo izsamostalniškega izvora k abstraktnemu samostalniku *nāthā*- (tvorjenemu s pripono *-tha*- kot v tipu *gāthā*- ‘pesem’ h *gā*- ‘peti’ ipd.; besedotvorna podstava, torej glagol **nā*-, sinhrono sicer ni aktiven) v pomenu ‘zavetje’ (prim. X.10.11a *ā-nātha*- ‘odsotnost /možnosti/ zatočišča /pred koncem/’). Etimološko sicer ni povezljiv z glagolom *nādh-* (*nādhate*) ‘biti ubog, biti v pomanjkanju’ > ‘biti v stiski’, vendar se ga v filološki tradiciji obravnava kot pomensko dvojnico njegovemu preteklemu trpnemu deležniku *nādhitā*- ‘ki je zašel v stisko’ (proti *nādhāmāna*- ‘ki je v stiski; ki trpi pomanjkanje’). Za razliko od slednjega je *nāthitā*- v rgvedskem korpusu sicer evidentiran le dvakrat, kar morda dejansko kaže na že zgodnji pomenski sovpad s sinhrono produktivnejšim *nādh-*, vendar bi mu bilo glede na diahrono poreklo v obeh pojavitvah treba pripisati specifičnejši pomen ‘potreben zavetja’.

IIIc *āśvasyeva jārato vāsnyasya*

Pridevnik *vāsnyā*-, v okviru vedskega korpusa izpričan izključno na tem mestu, je izpeljan iz samostalnika *vāsna*- ‘prodajna vrednost, cena’; prim. IV.24.9ab *bhū́yasā vasnám acarat kánīyo* / *ā-vi-krīto akāniṣam púnar yán* “za večjo (ceno) je sklenil slabšo kupčijo” (s prav tako enkratno izpričanim frazemom *vasnám car-* ‘trgovati, barantati, sklepati kupčijo’ ali podobno) in *vasnayánt-* ‘ki išče dobiček, barantač’, tvorjeno k denominativu *vasna-yā*-. Glede na vpleteno besedotvorje prvotno nujno pomeni ‘tak, ki ima kupno ceno’, najverjetneje torej preprosto ‘ki je naprodaj’.

IVab *anyé jāyām pári mṛśantī asya yáśyāgrdhad védane vājy akṣāḥ*

Dobesedno: “Drugi (*anyé*) objemajo (*pári mṛśanti*) ženo (*jāyām*) tistega (*asya*),

po čigar (*yásya*) imetju (*védane*) je požrešno planila (*ágrdhat*) (za nasprotnika pri igri) zmagovita (*vājín-*) kocka (*akṣá-*)”.

IVcč *pitā mātā bhrātara enam āhur ná jānīmo náyatā baddhām etām*

Kazalni zaimek za drugo deikso *etām* ‘tistega tam (sc. ki je sedaj pri vas in ga mi ne poznamo več /*ná jānīmas*/)’ učinkovito izraža distanco sorodstva do kockarja in po implikaciji njegovih dolgov, za katere jim z javnim zanikanjem sorodstvene vezi do dolžnika ni treba biti odgovoren.

Va *yád ā-dīdhye ná daviṣāṇy ebhiḥ*

Glagol *dīv-* ‘kockati’ (*dīvyati*) je izsamostalniškega izvora k *dīv-* ‘igra s kockami’, a se v sinhronem sistemu morfološko obnaša kot skupina glagolov z zapletenim prevojem *-īv- ~ (y)ū- ~ -e- ~ -av-*, kamor sodijo še *sīv-* ‘šivati’, *srīv-* ‘splaviti’, *mīv-* ‘potisniti (vstran)’ in *sthīv-* ‘pljuvati’. Evidentirane oblike besedne družine k *dīv-* so torej regularno prezentova osnova četrtega sedanjiškega razreda *dīv-ya-*, pretekli pasivni deležnik *dyūt-tá-*, sigmatski aorist *dáv-ṣ-*, perfektova osnova *di-dév-/di-dīv-* in izglagolske nominalne tvorbe *adhi-/ā-dévana-* ‘igralna površina’ in *prati-dīvan-* ‘soigralec, nasprotnik pri igri’ (gl. VIč), slednji iz **dīy-uan-* (tipa *yáj-van-* ‘ki daruje’, *kṛt-van-* ‘ki dela’ itd.).

V kombinaciji s preverbom *ā* glagol *dhay-/dhī-* ‘gledati, motriti (> premišljevat)’ pomeni toliko kot ‘zaposlovati si misli (s kom/čim)’ > ‘razglablјati (o čem) v mislih, preudarjati (kaj)’, pri čemer bi za dobesednim navedkom *ná daviṣāṇy ebhiḥ* “ne bom šel igrat (tj. glede na konjunktivni naklon glagolske oblike: “moja zavestna odločitev je, da ne grem”) skupaj z njimi (sc. prijatelji)” pričakovali členico *íti* (prim. VIb).

Vb *parā-yádbhyo ā va hīye sákhibhyah*

Sama zase je osebna glagolska oblika *hīye* ob odsotnosti naglasa formalno dvoumna, saj jo je mogoče interpretirati kot pasiv prezenta (trpnik sedanjiške osnove) *ava-hīyé* ‘puščen sem zadaj’ ali kot sedanjik četrtega razreda *ava-hīye* ‘ostanem zadaj stran (od)’ (obakrat h glagolu *hā-* ‘pustiti /za seboj/’). Skladenjsko gledano je verz seveda treba interpretirati v slednjem smislu, torej “ostanem zadaj, stran od prijateljev (*sákhibhyas*), ki odhajajo proč (*parā-yánt-*) (tj. ki se odpravljajo igrat brez mene)”.

Vcč *n.y-uptās ca babhrávo vācam ákrataṁ émīd eṣāṁ niṣ-kṛtām jāriṇīva*

Členica *ca* stavka povezuje v pogojno podredje (prim. X.108.3c *ā ca gáchān mitráṁ enā dadhāma* “Če/ko bo prišel, bomo z njim sklenili pakt!”), pri čemer poudarjalna členica *íd* v glavnem stavku osebni glagolski obliki *emi* ‘grem’ dodaja necesitativni pomen ‘moram iti’, ‘ne morem, da ne bi šel’. Pomen stalne besedne

zveze *vācam kar-/kr-* je natančno ‘oglasiti se’ < *‘napraviti glas’, torej “če = ko se oglašijo (v igralno kotanjo) stresene (*ny-upta-*) rjavke (tj. ko se zasliši njihov ropot ob vsutju) ...”. Kocke tu prvikrat srečamo personificirane v entitete s svobodno voljo, kar ostane vodilni motiv tudi VI., VII., VIII., IX., XII. in XIV. kitice.

VIab *sabhām eti kitavāḥ pṛchāmāno jeṣyāmīti tanvā śūśujānaḥ*

Prihodnjik *jeṣyāmi* za razliko od konjunktiva (ki ima v 1. osebi običajno hortativno funkcijo) služi izrazu za (bližnjo) prihodnost napovedljivega udejanjenja glagolskega dejanja, torej “(Tokrat) bom (zagotovo) zmagal!”. Kljub predhodnemu deležniku *pṛchāmāna-* ‘sprašujoč se’, dobesednega navedka *jeṣyāmi_īti* ni mogoče razumeti kot vprašalne povedi, saj bi v tem primeru kot tonem pričakovali pluti in posledično odsotnost sandhija (**jeṣyāmī3 īti*). Ker ob tem prvi distih moti verzni prestop, ki načeloma ni zaželen, se ponuja možnost interpretacije, ki obenem reši obe težavi: verza je treba brati eliptično z besedno haplologijo, torej *sabhām eti kitavāḥ pṛchāmāno *jeṣyāmī3 īti / jeṣyāmi_īti tanvā śūśujānaḥ* “Kockar odhaja na shajališče, sprašujoč se **Bom zmagal?* (in obenem) samega sebe bodreč (z besedami) (*Da!*) *Zmagal bom* (– o tem ni dvoma)”.

Deležnik *śūśujāna-* se v okviru vedskega korpusa pojavi le še na enem mestu, in sicer v identični strukturi s predhodnim orodnikom samostalnika *tanvā-* ‘telo’. Sajanova glosa k X.34.6b *śośucāno dīpyamānaḥ* ‘plameneč, žareč’ glagolsko obliko očitno povezuje s korenem *śoc-/śuc-* ‘žareti, plameneti’, podobno pa implicira tudi njegov komentar k X.27.2b: *ātmaṃ-bharitvāt puṣṭi-lakṣaṇayā dīptyā yuktān* ‘(brezbožneže, ki so) od samozadostnosti prepolni gorečnosti’. A bi bilo glede na skorajšnjo formalno prekrivnost z medialnim participom perfekta *śūśuvāna-* (vključno z atipičnim prepozicioniranjem akcenta na reduplikacijski zlog) h glagolu *śavⁱ- ~ śvā-/śū-* ‘oteči, zrasti (po prostornini)’ bolje izhajati iz možnosti, da gre pri glagolski obliki (če seveda ne gre za etimološko in sinhrono sicer živi, četudi le skrajno periferno izpričani glagolski koren **śoj-/śuj-* *‘?’) za rezultat besednega križanja deležnika *śūśuvāna-* ‘(biti) močan’ s *tūtujāna-* ‘vnet’ (k *toj-/tuj-* ‘sunkovito se gibati; pognati v tek, potisniti’) v pomenu ‘vzpodbujajoč/bodreč/opogumljajoč se’. Tak ali podoben pomen namreč zahteva sobesedilo obeh mest v Rgvedi, kjer se deležnik pojavi: prim. X.27.2ab *yādīd ahām yudhāye sam-nāyāny / á-devayūn tanvā śūśujānān* “ko bom k bitki skupaj pripeljal same sebe bodreče brezbožneže”. Ker je pomen deležnika *śūśuvāna-* (in načeloma, vsaj kar se tiče dejanskih pojavitev, tudi v primeru *tūtujāna-*) stativen, je sicer teoretično mogoče, da pri *śūśujāna-* ne gre za perfektovo osnovo temveč medialni particip redupliciranega aorista (ta bi imel namreč kavzativni oz. faktitivni pomen). Instrumental *tanvā* ‘s telesom’ se v korpusu zelo pogosto pojavi ravno ob deležnikih, prim. I.123.10a *kanveva*

tan_uvā śāśadānā “kakor deklica, ki se ponaša s svojim stasom”, VII.3.9b *tan_uvā rōcamānaḥ* ‘sijočega telesa’ < *‘sijoč po telesu’, II.10.5č *tan_uvā jārbbhurāṇaḥ* ‘neprestano trepetajočega telesa’ < *‘neprestano trepetajoč s telesom’ itn., vendar tovrstno interpretacijo v primeru *tan_uvā śūśujāna-* izključuje ravno X.27.2b, kjer je treba zaradi siceršnjega neujemanja po številu instrumentalno obliko *tan_uvā* razumeti v funkciji emfatičnega zaimka ‘(jaz/ti/on ...) sam’, torej ‘bodreč(i) se, bodreči sam(i) sebe’, prim. III.41.6ab *sā mandasvā h_y āndhaso / rādhaso tan_uvā mahé* “Napij se no some, da boš (potem tudi ti) sam (*tan_uvā*) bogato darežljiv!”.

VIc *akṣāso asya ví tiranti kāmam*

Preverbirani glagol *ví tarⁱ-/tī-* ima tri različne osnovne pomene glede na tri različne funkcije preverba *ví* ‘raz, na dve strani; skozi, čez; sem ter tja’, torej ‘pripeljati skozi’/‘priti skozi, iti čez’, ‘križati se’, tudi preneseno v smislu ‘spregledati (kaj)’ in ‘zavajati’ < *‘iti počez (in torej ne naravnost) (v odnosu do koga)’; ‘razprostoreti (sc. nebo)’ < *‘pripeljati čez z ene na drugo stran’ ter ‘prekrižati’, tj. ‘spodnesti, preprečiti’ < *‘iti čez kaj’, ki je glede na VIč *prati-dīvne dādghata ā kṛtāni* ‘prinašajoč nasprotniku zmagovalne izide’ mišljen tudi v besedni zvezi *asya ví tiranti kāmam*, v parafraziranem prevodu “gredo (tj. delujejo) proti njegovemu hotenju (*kāma-*) (da bi zmagal, gl. VIb)”.

VIIb *ni-kṛtvānas tāpanās tāpayiṣṇāvaḥ*

Izglagolski pridevnik *tāpayiṣṇú-* je hapaks legomenon. Glede na besedotvorne paralele kot *bhaviṣṇú-* ‘ki uspeva’, *patayiṣṇú-* ‘leteč (sem ter tja oz. kot splošna lastnost)’ in zlasti *mādayiṣṇú-* ‘ki povzroča opitost’ (I.14.4b, VIII.82.2b), ki je prav tako kot *tāpayiṣṇú-* zgrajen na podlagi kavzativne osnove (*mād-āya-* ‘opiti /koga/’, *tāp-āya-* ‘ogreti/ožgati /koga/’, od koder preneseno ‘zadati bolečino, mučiti’) je sinhrono težko jasno zaznati deziderativno funkcijo, ki je kot pomenska sestavina še prisotna v sorodnem besedotvornem tipu s pridevniškim sufiksom *-ū-* (prim. *dhákṣu-* ‘ki rad požiga’ k *dah-* ‘požgati’), a se ta vsaj diahrono zagotovo ohranja v priponskem elementu *-s- ~ -ṣ-*, torej *dhak-ṣ-* → *dhák-ṣ-u-* oz. z variantno izglagolsko pridevniško pripono *-nú-* (prim. *dhṛṣ-ṇú-* k *dharṣ-/dhṛṣ-* ‘drzniti si’, *kṛ=t-nú-* ‘spreten’ h *kar-/kṛ-* ‘narediti’, *mādayi=t-nú-* ‘ki opija’ k *mād-āya-* ‘opiti’) *tāp-āya-* → **tāp=ay-iṣ-* → *tāpay=iṣ-ṇú-* ‘ki (želi/poskuša) ožgati/zadati bolečino’. Vsaj v primeru VIII.82.2b bi bilo sicer pridevnik *mādayiṣṇú-* še mogoče prepričljivo interpretirati deziderativno: *tīvrāḥ sómāsa ā gahi / sutāso mādayiṣṇāvaḥ / pibā dadhīg yáthociṣé* “Ostra je soma! Pridi! Ožeta bi (te) rada opila (*mādayiṣṇú-*). Pij, odločno – kakor (ti) je v navadi!” proti izrazito nedeziderativnemu *mādayitnu-* v IX.101.1b: *sutāya mādayitnāve* “da bi (vas) ožeta (soma) opila”. Tudi glede na sobesedilno situacijo bi bilo torej besedno zvezo *tāpanās*

(*tāpana-* ‘ki pekli/trpinči’) *tāpayiṣṇávaḥ* mogoče interpretirati kot ‘žgoče/mučiteljice, (ki) poskušajo zadati peklensko bolečino’.

VIIc *kumārā-deṣṇā jáyataḥ punar-hāṇaḥ*

Verz je interpretacijsko dvoumen. Ali se nenapisano zakonitost malodane vseh hazarderskih iger, namreč inherentno spremenljivost sreče, primerja z dejanji otrok, ki svoja darila takoj zahtevajo nazaj (*kumārā-deṣṇa-* ‘čigar dar je /dar/ otroka /ku-mārā-/’), ali pa je posesivno zloženko *kumārā-deṣṇa-* treba razumeti kot osnovano na opisni (*karmadhāraya*), torej ‘čigar dar je kratkotrajen (*ku-mārā-* ‘lahke smrti’). Glede na formalno prav tako večznačni *jáyatas* in pomensko dvoumni prislov *púnar* ‘spet; nazaj’ je torej verz mogoče interpretirati kot a) “Njihova darila so (kakor darila) otrok/njihov dar je kratkotrajen – od zmagovalca (*jáyatas*) (podarjeno) (takoj) odbijejo nazaj (*punar-hāṇas*)” ali b) “Njihova darila so (kakor darila) otrok/njihov dar je kratkotrajen – zmagovalce (*jáyatas*) (takoj) udarijo nazaj (*punar-hāṇas*)/(takoj) ponovno udarijo (z nesrečo) (*punar-hāṇas*)”.

VIIĉ *mádhvā sám-prktāḥ kitavāsya barhāṇā*

Pomen samostalnika *barhāṇā-* je zelo težko natančno ulovljiv. Glede na glagolsko osnovo *barh-/brh-* ‘okrepiti, utrditi, podpreti’ < *‘dvigniti (se)’, *‘napihniti (se)’, iz katere je izpeljan, in besedotvorne paralele tipa *vadh-ánā-* ‘orožje’ (k *vadh-* ‘ubiti’) bi bilo treba izhajati iz etimološkega pomena ‘kar okrepi/utrdi, podpre’ (prim. Sajanovo glosa *pari-vṛddhena* ‘z (nečim), kar je zraslo’), vendar pogosto pomeni preprosto ‘veličina, velikost’ in ‘moč’ (sopomensko k *bārhas-* ‘trdnost, moč’), prim. X.77.3ab *prá yé diváḥ pṛthivyā ná barhāṇā / tmānā riricré abhrān ná sūryaḥ* “ki se sami po svoji velikosti (*barhāṇā*; pri Sajani pojasnjeno kot *mahattvena* ‘po velikosti’) raztezajo preko neba kakor preko zemlje, kakor sonce preko oblakov” s skoraj popolno strukturno vzporednico v VI.21.2cĉ *yāsya dívam áti mahná pṛthivyāḥ ... riricé mahitvám* “čigar velikost se po svoji veličini (*mahnā*) razteza čez nebo in zemljo”, enako I.52.11 *yád in n_u v indra pṛthiví dáśa-bhujir / áhāni víśvā tatánanta kṛṣṭáyāḥ / átrāha te maghavan ví-śrutaṁ sáho / dyām ānu śavasā barhāṇā bhuvat* “Kolikor (daleč), Indra, se zemlja (razprostira) v (svojem) desetkratnem obsegu in (kolikor daleč v prihodnost) se ljudstva razprostirajo preko vseh dni, ravno tako (daleč) bo tvoja slavna moč, darežljivi, po silnosti in veličini (*barhāṇā*) segla na nebo!”; I.56.5ab *ví yát tiró dharuṇam á-cyutaṁ rájo / tiṣṭhipo divá áttāsu barhāṇā* “Ko si razprostrl nepremično podporo (tj. zemljo), si prostor postavil med podboje neba s (svojo) močjo (*barhāṇā*)”. Edino mesto poleg obravnavanega, kjer bi interpretacijsko v poštev še prišel primarnejši pomen, je VI.44.6 *tád va ukthāsya barhāṇā / iṇdrāyopastṛṇīśāni* “To, (kar je nastalo kot) podpora (prim. Sajanovo glosa *bahutvaṁ mähātmyam* ‘mnogost, velikodušnost’), (ki jo ustvarja)

vaša hvalnica, bom Indri postlal”. V X.34.7č samostalnik *barhāṇā* zagotovo nastopa v orodniku ednine in ga je tako mogoče razumeti ali adverbialno (kot skoraj izključno drugod v korpusu) “(zdijo se) zmešane z medom zaradi kockarjeve (*kitávasya*) vneme/samobodrenja/samozavesti” ali skupaj z *mádhvā* kot hendiadioin *‘zmešane z medom, s kockarjevo vnemo’ > ‘zmešane z medom (tj. sladkobo, ki jo prinaša) kockarjev zanos’ ali celo paralelno z *mádhvā*, torej **mádhvā barhāṇā ca sám-prktāḥ kitávasya*, a v tem primeru s sekundarnim pomenom *barhāṇā*- kot ‘zmešane z medom (a hkrati) s (po implikaciji pogubno) močjo nad kockarjem (*kitávasya*)’. V obeh primerih je verz treba razumeti kot prisposodbo za učinek opitosti, ki ga kocke dajejo igralcu – kot v Icč so kocke torej tudi tu dejansko implicitno primerjane s somo in posledicami njenega zaužitja, ki pa je, kakor je jasno razvidno iz X.119 (gl. zgoraj), *ravno* pretirana in precenjena samozavest.

VIIIab *tri-pañcāśāḥ kṛīlati vrāta eṣāṃ devā iva savitā satyā-dharmā*

Izraza *vrāta*- ‘družčina’ (po implikaciji vedēnja pripadnikov tovrstnih družčin ne gre predaleč niti podomačitveni prevod ‘tolpa’) in *gaṇā*- ‘četa’ (gl. XIIa) se nanašata na kocke kot združbo zaveznikov, ki se podreja istim zapovedim (*vratā*-), tj. v njihovem primeru pravilom igre: prim. VIIIb *satyā-dharman-* ‘katerega postava (zakoni) velja(jo)/drži(jo) (kot dejanska) resnica’ (teoretično možen bi bil tudi prevod ‘katerega drža je v skladu z resnico /o njem/’, torej ‘zvest sebi in svoji naravi’). Tudi njihovo število *tri-pañcāśāḥ* ‘tri(krat) petdeset’ = ‘sto petdeset’ številčno in po načinu notranje organizacije v enote po petdeset posnema sestavo tovrstnih združb oz. vodov, prav tako tudi imenovanje vrhovnega vodje: gl. XIIb (*yó*) ... *rājā vrātasya prathamó babhūva* “(kdor) ... je postal vrhovni poglavar družčine/tolpe”, XIIa *senā-nīr maható gaṇasya* ‘vojskovodja (*senā-nī*-) velike čete’. Prisposodba zakonitosti, po katerih delujejo kocke, s Savitrovim načinom delovanja (*devā iva savitā* “kakor bog Savitr”), tj. skrbi za stalni pogon univerzuma in vsega, kar ta vsebuje, ima dva pomena: po eni strani kruto naravo kock dejansko opravičuje, saj se te pač ravna po zakonih lastne nravi (*satyā-dharman-*), hkrati pa je njihov ples (*kṛīlati* ‘pleše, poskakuje’) oz. gibanje neizogibna posledica učinka, ki jo ima ravno bogu Savitru inherentna narava. V slednjem pojmovanju je že mogoče zaznati obrise koncepta lile (*līlā*-), kozmične igre boga, ki se z univerzumom igra po svoji volji oz., bolje rečeno, iz svoje čiste božanske spontanosti (slednji koncept je bil razdelan pozneje z vznikom teističnih tradicij, še posebno pomembno vlogo pa ima v kontekstu vaišnavizma). Neizogibna podrejenost zakonom, po katerih se ravna kocke, je dodatno podkrepljena z motiviko sledečega dvostišja: *ugrasya cin manyāve nā namante* “(svoje volje) ne uklonijo niti (*cid*) bojnemu srdu (*manyū*-) strašanskega (*ugrasya*)” (najverjetneje je tudi tu kakor v enakem kontekstu v Atharvavedi s pridevkom *ugrā*- mišljen

bog Rudra), *rājā cid ebhyo náma it kṛṇoti* “celo (*cid ... id*) kralj se jim prikloni (*nāmaḥ kṛṇoti*)”, tj. “niti kralj ne uide pravilom njihove igre, če se jo podstopi” (slednje morda kot hkratna aluzija na dejstvo, da so vratje, pripadniki družčin /*vṛāta-*/, praviloma povzročali nered pri najvišjih slojih starovedske družbene ureditve, torej pri vladarju in svečeniški kasti).

IX Kitica je strukturirana kot niz antitez: IXa *nīcā* ‘dol’ – *upāri* ‘gor’, IXb *a-hastā-* ‘kdor je brez rok’ – *hāstavant-* ‘tak, ki ima roke’, IXc *divyā-* ‘nebeški’ – *īriṇe nṇy-upta-* ‘stresen v igralno kotanjo’, IXč *śītā-* ‘hladen’ – *nīr dahanti* ‘požgejo do kraja (*nīṣ*)’. Primerjava kock z ogljem nebeškega (Ne ‘božanskega’, kar bi se glasilo *dāivya-*!) izvora (*divyā- āngāra-*) opomni na njihovo poreklo (gl. Iab), podoba oglja v v tla vkopanem ognjišču pa učinkuje kot prisposoba za kopico kock v adhidevani (igralni kotanji).

Xb *mātā putrásya cārataḥ k_uva svit*

Tj. z dvakratno elipso *mātā *tapyate putrásya cārato *hīnā k_uva svit* “Mati trpi (*tapyate*) zapuščena (*hīnā-*) od sina (*putrásya*), ki se potika (*cārata-*) kod (*k_uva*) le (*svit*)”. Členica *svit* tu nastopa v svoji izrazito nedoločni funkciji, parafrazirano torej “kdo ve kod”.

Xč *anyēṣām āstam ūpa náktam eti*

Adverb *ūpa* ‘do, k, pri-’ je po svoji skladijski vlogi dvoumen, saj lahko spada k tožilniku smeri *āstam*, torej *āstam ūpa* ‘proti domu’, oz. k sledečemu *náktam* (v izolaciji sicer adverbialno rabljeni tožilnik s pomenom ‘ponoči’), kar bi v tem primeru pomenilo toliko kot ‘pod noč, pod krinko noči’. V obeh primerih je implicirano in iz konteksta celotnega dvostišja vsekakor razvidno, da je kockarjev namen ukrasti denar (*dhānam ichāmāna-* ‘iščoč denar’) za poplačilo dolgov (*ṇā-vāṇ-* ‘(kot) dolžnik’), za katere je zlasti po tem, ko se mu je sorodstvo deklarativno odreklo, odgovoren sam.

XIcč *pūrvāṇṇē āśvān yuyujé hī babhrūn só agnér ánte vṛṣalāḥ papāda*

Rjavi konji (*āśva- babhrū-*) so prisposoba za kocke, in sicer v smislu vprašanja vsaj teoretične jezdečeve oblasti nad njimi (v primeru kockarja seveda popolnoma navidezne kot posledica občutkov, izhajajočih iz pretirane samozavesti oz. zanosa): kakor mora jezdec ohranjati oblast nad konji, da si ga ti ne podredijo, tisti, ki brezglavo izgubi ‘vajeti’ pri igranju, hitro postane zasužnjen oz. kljub obetavnemu začetku vse izgubi, tj. pade (*papāda*) (kot) *vṛṣalā-*, dobesedno ‘homunculus’, torej ‘kdor nima ničesar, ničvrednež, bednež, revež, klavrnež’, ‘pripadnik najnižje kaste, šudra’. Predložno zvezo *agnér ánte* je mogoče interpretirati krajevno ‘ob robu ognja (tj. ognjišča)’ ali, kar se glede na opozicijo do *pūrvāṇṇē* ‘zjutraj, dopoldne’ zdi v danem kontekstu verjetneje, časovno, torej

‘ob koncu ognja (tj. ob koncu dneva)’. Členica *hí* (enako kot v X.95.11ab) nima svoje običajne kavzalne funkcije, pač pa med stavkoma vlada protivno razmerje: “Zjutraj je rjave konjiče *ja še (hí)* imel vprežene v vajeti (*yuyujé*); (kako je torej mogoče, da) (*še*) pred nočjo (< *‘ko ugašajo ognji’) pade (nizko) (kakor) največji klavrnež?!”.

XIIc *tásmai kṛṇomi ná dhánā ruṇadhmi dásāhám prācīs tād ṛtām vadāmi*
 Poved *ná dhánā ruṇadhmi* “zase ne držim/ne skrivam (dobesedno ‘ne ovi-ram, ne zadržujem’) nobenega imetja (*dhánā*)” je vrinjena med *tásmai kṛṇomi dásāhám prācīḥ* “proti njemu (*tásmai*, tj. vrhovnemu poveljniku družine/čete kock) delam (*kṛṇomi* ... *ahám*) (gesto) desetih (*dása*) usmerjenih (tj. iztegnjenih) naprej (*prāñc-*) (sc. *aṅgulīḥ* ‘prstov’) – to (*tād*) (ti) izrekam (*vadāmi*) (kot) sveto resnico (*ṛtām*)”. Verza sta torej vzporedno strukturirana: po poziciji (metrično obakrat zaobsegata šest zlogov prehoda oz. predkadence in kode) paralelni zaporedji *ná dhánā ruṇadhmi* in *tād ṛtām vadāmi* sodita skupaj tudi pomensko. Glede kockarskega žargona *dhánā ruṇadh-/rundh-* prim. X.42.9 *utā pra-hām ati-dīvyā jayāti / kṛtām yác chva-ghnī vi-cinóti kālē // yó devā-kāmo ná dhánā ruṇaddhi / sám ít tām rāyā sṛjati sva-dhāvān* “In ko ga je preigral, bo dobil prednost, ko kot zmagovalec igre ob pravem času pride do prave razdelitve (tj. popolne deljivosti glahane s štiri). Kdor si želi bogov (ob strani), ne zadržuje zase denarja (ampak ga zastavi). Tega bo ta, ki je svobodne volje (sc. Indra), šele združil z bogastvom!”.

XIIIab *akṣāir mā dīvyah kṛṣīm ít kṛṣasva vittē ramasva bahú manyamānah*
 Prohibitivna členica *mā* skupaj s sedanjíško osnovo nastopa v vlogi inhibitiva. *mā dīvyah* torej natančno pomeni ‘prenehaj kockati’ (in ne preventivno *mā davīṣ* ‘ne kockaj’ oz. ‘ne prični s kockanjem’). Besedna zveza *kṛṣīm ít kṛṣasva* “raje (kot parafraza funkcije poudarjalne členice *íd*) zoraj svojo (*kṛṣasva*; s svojilnim pomenom medialne oblike) njivo” vsebuje etimološko figuro h korenu *karṣ-/kṛṣ-* ‘orati’. Osnova četrtega sedanjíškega razreda *mán-ya-* h glagolu *man-* ‘priti na (neko) misel’ ima pomen ‘imeti (koga/kaj) za (koga/kaj)’, v tem primeru z elipso *bahú manyamāno* **vittām* “naj se (ti) to, kar imaš (*vittām*), zdi mnogo (*bahú*) (tj. dovolj)”.

XIIIc *tán me ví caṣṭe savitāyām aryāh*

Glagol *cakṣ-* (sinhrono supletivni koren h **kaś-* ‘uzreti’, aorist *khya-* ~ *kśa-*) v kombinaciji s preverbom *ví* načeloma pomeni ‘gledati (širom) naokoli’ in ‘opazovati, preiskovati/nadzirati s pogledom’, skupaj s preverbom *abhi* ‘proti’ enkrat tudi preneseno ‘bdeti nad’ < *‘gledati navzven proti (komu/čemu)’, kar se potrjuje vsaj v III.55.9c *vápūṁṣi bíbhrad abhi no ví caṣṭe* “nesoč čudežne podobe,

bdi nad nami”. Ker je kombinacija *ví cakṣ-* in osebnega zaimka v roditelju ali dajalniku (*me*) v X.34.13č v korpusu edinstvena, med možnostmi interpretacije ni mogoče zanesljivo izbrati nameravanega pomena. Ker se *ví cakṣ-* v pomenu ‘gledati naokrog, preiskovati s pogledom’ veže s tožilnikom, je interpretacija *tán me ví caṣṭe* kot “tako bdi nad mano (sc. Savitr)” mogoča le ob teoretičnih predpostavkah, da je preverbirani glagol *ví cakṣ-* lahko nastopal tudi v prenesenem pomenu ‘bdeti nad kom’ in da se je v tej pomenski funkciji vezal z roditeljem (v tej zvezi prim. *rāj-* ‘vladati nad kom /+ roditelj/’, *īś-* ‘gospodovati nad kom /+ roditelj/’). Druga možnost interpretacije je “to/tako (*tád*) zame (v smislu ‘namesto mene’) opazuje (sc. Savitr)”, tj. “mi da videti”, ali “to/tako opazuje Savitr, (ki je) tu (pri meni) (*ayám*), moj (*me*) gostoljubni zaščitnik (*aryá-*)”. Vsaj enkrat sicer pomensko primerljivi preverbirani glagol *práti cakṣ-* ‘gledati proti čemu’ > ‘motriti’ nedvomno izkazuje enak pomen kot njegov kavzativ *cakṣ-áya-* *‘da videti’ > ‘pokaže, razkrije’, prim. VII.3.6 *su-saṃ-dīk te s_uv-anīka prátīkaṃ / ví yád rukmó ná rócasa upāké / ... citró ná sūrah prāti cakṣi bhānám* “Lepo je pogledati na tvoj obraz, ti, ki si prelepega lica, ko žariš v bližini kakor biser ...; razkrivaš (*prāti cakṣi*) svoj sij kakor bleščeče sonce”. Ker je tovrsten pomenski razvoj popolnoma nepričakovan in skrajno periferen, se zdi verjetno, da je vezan na ozki kontekst, v katerem se pojavi, namreč ravno Agni (bog ognja) je tisti, ki ‘da videti’, kadar sam obrne tja svoj pogled, tj. svoj plameneči obraz. Če drži domneva, da je bil košček zlata, ki je bil pri blagoslovitvi igre položen na vrh v igralno kotanjo stresenih kock, simbol Savitra in ne Agnija (tako dokaj prepričljivo Falk 1985: 76-77), bi tudi v danem kontekstu *tád me ví caṣṭe savitāyám* dejansko utegnilo pomeniti “to moje (sc. njivo, ženo in govedo in vse kar simbolizirajo)/to mi razkrije (< *se ozre čez in ožari s svojim pogledom) tale Savitr tu (ki je v podobi bliskajočega se koščka zlata na vrhu kock pred začetkom igre)”. V vsakem primeru velja, da Savitr nesrečniku dejansko ne ponudi neposrednega odrešenja, ampak ga zgolj opomni na to, kar je v življenju resnično pomembno (*tátra gāvas ... tátra jāyā* “tu /imaš svoje/ govedo, tu /imaš svojo/ ženo /– kaj še hočeš več od tega/”), ter da naj opusti tisto, kar neizogibno vodi v propad in izgubo za srečno življenje bistvenih dobrin. V tem kontekstu prim. še podobo v II.29.5ab: *prá va éko mimaya bhūry ágo / yán mā pitéva kitavám śaśāsá* “Sam sem že zmanjšal (tj. se poskušal z molitvijo odkupiti za) velik pregrešek, o katerem ste me podučili (sc. Áditje), kakor podučil oče kockarja (tj. svojega sina, ki je zasvojen s kockanjem)”.

XIVb *mā no ghorēṇa caratābhí dhṛṣṇú*

V okviru rgvedskega korpusa glagol *car-* ‘gibati se’ s preverbom *abhi* ‘proti’ nastopa le tu, vendar je njegov pomen jasen glede na večkrat izpričani atharvavedski izglagolski samostalnik *abhi-cārā-* ‘čaranje, coprnija’, ki ga

je elidiranega v etimološki figuri treba predpostaviti tudi za dani verz: *mā́ no ghoréṇa_ *abhi-cāréṇa caratābhī dhṛṣṇú* “ne (*mā́*) delujte predrzno (*dhṛṣṇú*) proti (*carata_abhī*) nam (*nas*) (tj. “ne uročite nas”) s strahotno (*ghorá-*) (sc. coprnijo < *‘delovanjem proti’))”.

RV II.42 – *Śakunisūkta I*

I. kánikradaj janúṣam pra-bruvāṇá
 íyarti vácam aritéva návam /
 su-maṅgálaś ca śakune bhávāsi
 má tvā ká cid abhi-bhá víśv.yā vidat

II. má tvā śyená úd vadhīn má su-parṇó
 má tvā vidad iṣumān vīró ástā /
 pítr.yām ánu pra-dísaṃ kánikradat
 su-maṅgálo bhadra-vādī vadehá⁶⁰

III. áva kranda dakṣiṇató gr̥hāṇāṃ
 su-maṅgálo bhadra-vādī śakunte /
 má na stená īsata māgháśaṃso⁶¹
 bṛhád vadema vidáthe su-vīrāḥ

60 vada_īhá

61 má_aghá-śaṃsas

Ptičku I

I. Glasno pojoč oznanja rod obzorju,
usmerja glas kot brod brodar na morju;
če ptiček dobro mi boš oznanilo,
váruj se svetlobe – to ti je svarilo!

II. Ne padi v past mi lepokrile ptice,
ne padi vsled mi strelčeve puščíce,
glasno pojoč v smeri naših dedov,
ne bodi nam brez dobrih znamenj, redov.

III. Žvrgôli dol nam z juga hišic naših,
o ptiček, ti, ki Dobro si v teh časih,
naj varni pred tatovi, zla znanilci
svečanosti obreda smo nosilci.

ZMAGO ŠVAJNCER VREČKO

RV II.43 – *Śakunisūkta II*

I. pra-dakṣiníd abhí gṛṇanti kāravo
 váyo vādanta ṛtuthá śakúntayaḥ /
 ubhé vācau vadati sāma-gā iva
 gāyatrām ca tráiṣṭubhaṃ cānu⁶² rājati

II. udgātéva śakune sāma gāyasi
 brahma-putréva⁶³ sávaneṣu śaṁsasi /
 vṛṣeva vājī śísumatīr apītyā
 sarváto naḥ śakune bhadráṃ á vada
 viśváto naḥ śakune púṇyam á vada

III. āvadaṁs tvám śakune bhadráṃ á vada
 tūṣṇīm áśīnaḥ su-matīm cikiddhi naḥ /
 yád utpátan vādasi karkarír yathā
 bṛhád vadema vidátthe su-vírāḥ

62 *ca_ánu*

63 *brahma-putrás_iva*

Ptičku II

I. Kot pesniki slavijo našim dedom,
pojó nam ptice Dobro v skladu z redom.
Kot pevec svoje pesmi nam namerja,
trištúbh in gajatrí *sem* ptič usmerja.

II. Zveniš mi kot udgátrove pesnitve
in pri obredu si kot sin molitve.
Kot bik s telétnico ponosen muka,
se ptiček s krasnim, lepim petjem smuka.

III. Ko oglašáš se, prepevaš nam predrago,
molčec zasluti misel našo blago,
kot lutnja poješ med vzletom s krilci –
svečanosti obreda smo nosilci.

ZMAGO ŠVAJNCER VREČKO

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: II.42 *triṣṭubh*; II.43 *jagatī*

II.42.Ič *mā tvā kâ cid abhi-bhâ víśv.yā vidat*

Nominalna zloženka *abhi-bhâ-* (h korenu *bhâ-* s sinhronim pomenom ‘svetiti’), najsi bo opisna (karmadharaja) ‘proti-sij’ ali rekcijska ‘ki sije/sveti proti (komu/čemu)’, je v okviru rgvedskega korpusa hapaks legomenon. V Atharvavedi se pojavi večkrat (enkrat v varianti *abhi-bhâs-* ‘proti-luč, proti-sij’), pretežno v kontekstu zakletev proti slabemu in škodoželjnemu; kot tipična zgleda prim. AVŚ I.20.1c *mā no vidad abhi-bhâ mó á-śastir / mā no vidad vrjinâ dvēṣ.yā yâ* “Naj nas ne najde ne *abhi-bhâ-* in ne kletev (*á-śasti-*), naj nas ne najdejo sovraštva vredne (*dvēṣ.ya-*) izkrivljenosti (*vrjinâ*) (tj. sprevrženosti)!” in AVŚ XIX.44.7 *vīdām mādhyam ávāsṛpad / rakṣohāmīvacātanaḥ // amīvāḥ sársvâs cātāyan / nāśāyad abhi-bhâ itāḥ* “To (sc. zdravilo), (ki) odganja demone (*rakṣo-hān-*) in podi stran bolezen, je počasi zmezero (*sarp-*) čez in čez (*vī*) proti sredini (sc. mojega telesa), odpodeč od tam vse bolezni, uničujoč *abhi-bhâs-*”. Glede na sinhrono praviloma inimični pomen adverb *abhí* ‘proti (proti volji tistega, v katerega je usmerjeno gibanje, zlonamerno ipd.)’ (gl. komentar k X.119.8ab) je negativna konotacija razumljiva in pričakovana; zastavlja se le vprašanje, pod katerim izvornim pomenom so združljive vse pojavitve tega samostalnika, zlasti ob dejstvu, da nadaljnji dve mesti iz atharvavedskega korpusa morda opozarjata na pomensko komponento, ki se sinhrono pri korenu *bhā-* in njegovih izpeljankah sicer ne ohranja, je pa prisotna diahrono, tj. ‘govoriti’, prim. AVŚ IV.28.4 *yāv ā-rebhāthe bahú sākām āgre / prá céd ásrāṣṭram abhi-bhām jāneṣu ... táu no muñcatam amhasaḥ* “(Vidva), ki sta se v začetku skupaj zgrabila za mnoge (stvari) in med ljudmi zasejala *abhi-bhâ-* ..., nas osvobodita (zdaj) (te) stiske!”, AVŚ XVIII.4.49 *ā prá cyavethām āpa tán mṛjethām / yád vām abhi-bhâ átrocūḥ* “Pojdita od tod (in) pobrišita vse, kar so vama tu rekli *abhi-bhâ-*!”. Za to možnost, namreč da bi se v rekcijski zloženki ohranjal pomen ‘ki govori proti (komu)’ in ne ‘ki sveti’, morda govori tudi sopostavitev *abhi-bhâ-* v AVŚ I.20.1c z *á-śasti-*, ki upoveduje zlonamerno *govorno* dejanje (*śaṁs-/śas-* ‘razglašati; poveličevati’). Vsekakor se vsaj za atharvavedske pojavitve najustreznejši krovni pomen zdi ‘prekletstvo’ *vel simile* (in v AVŚ XVIII.4.49 morda ‘kdor prekolne’), medtem ko kontekst RV II.42.1 načeloma dopušča tudi mnogo primarnejši pomen, kakršen je bil nakazan zgoraj kot skladen tudi s sinhronim pomenom korena *bhâ-*, torej “naj te nikjer (*víśv.yā*; tj. kjerkoli si skrit) ne najde (*vidat*) nobena (*kâ cid*) nezaželen luč (*abhi-bhâ-*) (ki bi posvetila nate in te tako izpostavila na milost in nemilost penilcem, gl. IIab)”.

II.42.2cč ~ II.42.3a ~ II.43.1a

Drugo dvostišje druge kitice je treba razumeti kot situacijo, v kateri je ptica značilka v neposredni bližini pesnika (*ihā* ‘tule’), ta pa jo prosi, naj Dobro naznanja (*bhadra-vādin-*) v smeri očetov (*pitr-yām pra-dīśam*), tj. proti onostranstvu, kjer prebivajo umrli predniki (*pitr-lokā-* ‘svet očetov’), ki tako kot Ángirasi, prapredniki svečeniškega reda, ki onostranstvu vladajo skupaj z Jamo (prvim božanstvom, ki se je odreklo nesmrtnosti, in od svoje smrti dalje tako tudi poglavarjem podzemlja), stojijo vedskemu človeku ob strani kot posredniki med svetom umrljivih in med bogovi, prim. X.15.4cč *tā ā gat[a ā]vasā śāmtamen[a / ā]thā naḥ śām yór a-rapó dadhāta* “Pridite (k nam) (sc. predniki k daritvi) s pomočjo, ki daje največji blagoslov, nato nas blagoslovite z neomadeževanim življenjem!”; 5cč *tā ā gamantu tā ihā śruvant_v / ādhi bruvantu té_a vant_v asmān* “Naj pridejo sem (sc. k daritvi), naj prisluhnejo! Naj govorijo (bogovom) (v naš prid), naj nam pomagajo!”. Enako v II.43, kjer ptice nastopajo kot metafora za pesnike: *pra-dakṣinīd abhī gṛṇanti kārāvo* “(ptice) = pevci prepevajo hvalnice (*abhī gṛṇanti*) (usmerjene) proti jugu (*dakṣinī*) (tj. kličejo k prednikom za blagoslov)”. V tretji kitici nato pride do inverzije perspektive, ko se ptico pozove, naj se kot nosilka dobrega znamenja/ugodnih napovedi (*su-maṅgāla-*) z dobrim(i) novicami oglasi (*bhadra-vādin-*) dol (*āva*) z južne (*dakṣiṇatās*, dobesedno ‘desne’) strani bivališč (*grhāṇām*), tj. točno s smeri, v kateri po staroindijski predstavi prebivajo predniki. V tej miniaturi podobi torej ptica glasnica deluje kot posrednik med svetom živih in umrlih – prednikom naj torej ponese dobro misel in se v svetu živih nato hkratno pojavlja kot glasnik njihove naklonjenosti.

II.43.1c *ubhé vācau vadati sāma-gā iva*

Dobesedno: “Oglašá se (*vadati*) z dvema (vrstama) glasov, kakor (da bi bil) svečenik, zadolžen za petje napevov pri obredju (*udgātar-*)”, tj. usmerja (*rājati*) (glas) tako, da je v skladu z metrično obliko gajatri (*gāyatrām*), in tako, da je v skladu z metrično obliko trištubh (*trāiṣṭubham*)”. Glede sintagme *vācam vad-* ‘oglašati se z glasom’ prim. VII.103.6č *purutrā vācam pipiśur vādantaḥ*, ki prav tako kot II.43 v smislu homerske komparacije, a že na nivoju metafore vzporeja početje iz živalskega sveta s sakralnimi dejavnostmi brahmanističnega. Prva kitica II.43 je po perspektivi strukturirana po principu ožajočega se objekta: vhodni distih se prične s podobo glasno pojočih ptic v gozdu (ki pesnika takoj spomnijo na svečeniški zbor ob obredu), nato pa se pozornost zoži in preusmeri na eno samo ptico, ki služi kot metafora za svečenika ugotra. Samostalni *brahma-putrá-* v II.43.2b, ki je v vlogi nadaljnje prisposodbe za pojočo ptico in udgotra, dobesedno pomeni ‘sin bráhmāna (tj. poetične ubeseditve misli po božanskem navdihu)’, tj. nekdo, ki ga preveva bráhmān, z drugimi besedami brahmán (*brahmān-*) v izvornem, etimološkem in ne sociološko pogojenem, specializiranem pomenu (*brāhmaṇá-*).

II.43.2čd *sarváto naḥ śakune bhadráṃ á vada viśváto naḥ śakune púnyam á vada*

Ker gre pri izhodnem dvostišju za popolni paralelizem (mezodiploza s spremenljivima *sarváto bhadráṃ* ‘s celotnih strani /to, kar je za nas/ Dobro/Srečno’ in *viśvátaḥ púnyam* ‘z vseh strani /to, kar je za nas/ Ugodno/(kar nam je) Naklonjeno’), je pëti verz, ki sicer moti strukturo praviloma štiriverzne džagati (metrične oblike z dvanajstzložnim verzom), dejansko le parafraza prejšnjega in tako metrično z njim izenačljiv kot *ena* verzna enota.

II.42.3č ~ II.43.3č *brhád vadema vidáthe su-vîrāḥ*

Termin *vidátha-* (s pripono *-átha-* iz sekundarnega korena *vidh-* ‘dodeliti pri razdeljevanju /**vi-dh(ā)-*/’ > ‘(po)častiti’ izpeljani nomen actionis tipa *yaj-átha-* ‘darovanje’ k *yaj-/ij-* ‘darovati’ ali *stan-átha-* ‘grmenje’ k *(s)tanⁱ-* ‘grmeti’) se nanaša na obredno razdeljevanje daritev (*dákṣiṇā-* ‘obdaritev’) in po metonimiji na obred sam. Glede na njegov prototipski zgled, tj. Indrovo (v vlogi Brhaspatija – posedovalca /*páti-*/ nad /zmožnostjo/ božansko navdihnjene poetične formulacije) razdelitev ‘izplenjenih’ dobrin iz porušene Vale med Ángirase – prototipske svečenike, seveda (ob)daritve po eni strani ne pritičejo le bogovom (in v drugačni meri dušam umrlih prednikov), pač pa tudi opravljalcem obreda samim, po drugi pa ga je treba hkrati razumeti kot sakralizacijo obreda razdeljevanja vojnega plena na dejanski zrcalni, posvetni ravni starovedske družbe.

Zaporedje *brhád vadema vidáthe su-vîrāḥ* je stereotipne narave in nesorazmerno pogost v drugi knjigi Rgvede, kjer se kot izhodni verz (v delni variaciji s *suvîraso vidátham á vadema* “naj pokličemo k obredni delitvi”) pojavi v več kot polovici himen. Glede posesivne zloženke *su-vîra-*, ki v danem kontekstu pomeni ‘ki ima junaške sinove’, gl. komentar k X.95.3c; implicirano je s tem seveda “Naj se oglašamo (s) svečano (*brhát*) (pesmijo/molitvijo) pri obredni delitvi, (da bomo za to s strani bogov in prednikov tudi poplačani in se nam bodo rodili) junaški sinovi!”.

saṃvādasūktā

Dialoške himne

RV X.108

paṇayas

I. kím ichántī sarámā prédám⁶⁴ ānaḍ
 dūré h₁y_ádhvā jáguriḥ parācáiḥ /
 kásméhitiḥ⁶⁵ ká páritakm₁yāsīt⁶⁶
 katháñ rasāyā ataraḥ páyañsi

sarama

II. índrasya dūtír iṣitā carāmi
 mahá ichántī paṇayo ni-dhín vaḥ /
 ati-ṣkádó bhiyāsā tán na āvat
 táthā rasāyā ataram páyañsi

paṇayas

III. kī-dṛññ́ índraḥ sarame ká dṛśíkā
 yásyedám⁶⁷ dūtír ásaraḥ parākát /
 á ca gáchān mitráṃ enā dadhām[a
 á]thā gávaṃ gó-patir no bhavāti

sarama

IV. nāhám⁶⁸ tám veda dábh₁yaṃ dábhat sá
 yásyedám dūtír ásaram parākát /
 ná tám gūhanti srávato gabhīrá
 hatá índreṇa paṇayaḥ śayadhve

64 *prá_idám*

65 *ká_ásmé-hitiḥ*

66 *pári-takm₁yā_āsīt*

67 *yásya_idám*

68 *ná_ahám*

Saráma in Paníji

Paníji

I. Kaj prišla iskat je sem Saráma,
ko pot je daleč stran, požirajoča vse v daljavi?
Kaj neki te prineslo je do nas?
Kako le prečkala si vode Rase?

Saráma

II. Kot Indrov sel prihajam
in vaša skrivališča iščem, o, Paníji!
Od strahu pred skokom mi tedaj je pomagala reka sama –
takó sem prečkala te vode Rase.

Paníji

III. Kakšen je, Saráma, Indra? Kakšnega izgleda,
čigar sel prišla si k nam od daleč?
Ko bo prispel, ga bomo k bratstvu poklicali,
postal pastir bo našega goveda.

Saráma

IV. Ne poznam ga kot zvodljivega – on sám ukane,
čigar sel prišla sem k vam od daleč.
Globoko ga deroče ne zakrijejo vodé;
ležali boste tam, Paníji, od Indre pokončani!

paṇayas

V. imā gāvaḥ saramē yā á ichaḥ
 pári divó 'ntān su-bhage pátantī /
 kás ta enā áva sṛjād á-yudhv_iy_
 utásmákam⁶⁹ á-yudhā santi tigmā

sarama

VI. a-sen_iyā vaḥ paṇayo vácāṁs_iy_
 an-iṣavyās tan_uvaḥ santu pāpíḥ /
 á-dhr̥ṣṭo va étavā astu pánthā
 bṛhas-pátir va ubhayā ná mṛḷāt

paṇayas

VII. ayám ni-dhíḥ saramē ádri-budhno
 góbhir áśvebhir vásubhir n_iy-r̥ṣṭaḥ /
 rákṣanti tám paṇáyo yé su-gopā
 réku padám álakam á jagantha

sarama

VIII. éhá⁷⁰ gamann ṛṣayaḥ sóma-śitā
 a-yās_iyo áṅgirasó náva-gvāḥ /
 tá etám ūrvám ví bhajanta gónām
 áthaitád⁷¹ vácāḥ paṇáyo vāmān ít

69 utá_asmákam

70 á_íhá

71 átha_etád

Paníji

V. Krave te, ki si, Saráma, jih iskala,
botrica, leteča vse okrog mejá neba,
kdo prepustil ti jih bo brez boja?
Poleg tega so orožja naša ostra!

Saráma

VI. Besede vaše te še niso prav nobena vojska.
Naj bo, da zlobna vam telesa púščica obide
in da na pot, ki pelje k vam, nihče ne drzne,
a Indra milosti vam ne izkaže!

Paníji

VII. Ta zakladnica, Saráma, kamnitega je dna,
preplavljena z govedom je ter konji in bogastvi,
čuvajo Paníji dobri jo pastirji,
komaj da prikladno je, da sem prišla si po sledeh puščenih ...

Saráma

VIII. Sem prispeli bodo pevci, od some izostrenih misli,
Indra neukrotljivi in Navágve Ángirasi,
razdelili bodo tale vaš obor goveda si med sabo;
izpljunili tedaj, Paníji, skrivnosti boste svoje!

paṇayas

IX. evá ca tvám̐ sarama ā-jagántha
 prá-bādhītā sáhasā dáiv̐yena /
 svásāram̐ tvā kṛṇavai mǎ́ púnar gā
 ápa te gávāñ̐ su-bhage bhajāma

sarama

X. nāhām̐ veda bhrātṛtvām̐ nó svasṛtvām̐
 índro vidur áṅgirasaś ca ghorāḥ /
 gó-kāmā me achadayan yád áyam
 ápāta⁷² ita paṇayo várīyaḥ

XI. dūrám ita — paṇayo várīya
 úd gávo yantu minatīr ṛténa /
 bṛhas-pátir yá ávindan ní-gūlhāḥ
 sómo grāvāṇa ṛṣayaś ca víprāḥ

72 *ápa_átas*

Paníji

IX. Kot tudi ti, Saráma; dospela sem si
od silne božje volje gnana ...

Za sêstrico te vzamemo. Ne vračaj se
in dali bomo ti tvoj del bogastva!

Saráma

X. Ne bratstva ne sestrinstva ne poznam;
Indra, Ángirasi strahoviti to vedó o meni.
Ko sem odšla, so zdeli se goveda željni,
raje izginite, Paníji, daleč proč v širjave!

XI. Proč pojdite! Šic, Paníji, daleč stran!
Na plan derite, krave! Mukaje ječo uničite z Resnico,
ve, ki Indra vas je našel v temi skrite ...
in soma, žrmlje težke, z njimi pesniki opiti!

MAJA ROTTER

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *triṣṭubh*

Zgodba o Sarámi je v okviru vedske tradicije v mlajši prozni verziji vsebovana še v Džaiminijabrahmani (JB II: 438–440):

atha ha vai paṇayo nāmāsura devānām go-rakṣā āsus. tābhir ahāpātasthus. tā ha rasāyām nī-rudhya valenāpi dadhus. te devā ati-kupya lepuḥ: suparṇemā no gā anv_icheti. tatheti. sa hānu pra papāta. tā hānv_ā jagāma rasāyām antarvalenāpihitās. tasmai hānv_āgatāya sarpiḥ kṣīram ā-mikṣām dadhīty_ etad upa nī dadhus. tasya ha su-hita āsa. taṁ hocuḥ: suparṇaiṣa eva te balir bhaviṣyaty_ etad annam. mā naḥ pra voca iti. sa ha punar ā papāta. taṁ hocuḥ: suparṇāvīdo gā iti. kā kīrtiś cid gavām iti. hovāca: eṣaiva kīrtir gavām iti. tasya hendro galam pīḍayann uvāca: goṣv_ evāham kila tavoṣuṣo mukham iti. sa ha dadhi-drapsam vāmikṣām vod āsa. so 'yam babhūva yo 'yam vasantā bhūtikaḥ pra-jāyate. taṁ ha tac chaśāpa. a-ślīla-janma te jīvanam bhūyād yo no gā anu-vidya tā na prāvoca iti. tasya haitad grāmasya jaghanārdhe yat pāpiṣṭham taj jīvanam. te saramām abruvant: sarama imā nas tvam gā anv_icheti. tatheti. sā hānu pra sasāra. sā ha rasām ā jagāma. tāṁ hovāca: ploṣye vā tvā gādhā vā me bhaviṣyasīti. plavasva meti hovāca na te gādhā bhaviṣyāmīti. sā hāvācyā karṇau ploṣyamāṇā sasāra. sā hekṣām cakre. katham nu mā śunī plaveta. hantāsyai gādhāsānīti. tāṁ hovāca: mā mā ploṣṭhā. gādhā te bhaviṣyāmīti. tatheti. tasyai ha gādhāsa. sā ha gādhenāti sasāra. tā hānvājagāma rasāyām antarvalenāpihitās. tasyai hānvāgatāyai tathaiva sarpiḥ kṣīram ā-mikṣām dadhīty_ etad upa nī dadhuḥ. sā hovāca: nāham etāvad a-priyā devānām. avidam yad vo 'śnīyām. ta u vai devānām steyam kṛtvā caratha. etāsām vā aham gavām padavīr asmi. na mā lāpayiṣyadhve nendrasya gā upa hariṣyadhva iti. sā hānāśuṣy_uvāsa. jarāyv_ apām tad viveda. tad dha cakhāda. tāṁ haika upa jagau: tyam iva vai ghnatī saramā jarāyu khādatīti. tad idam apy_ etarhi nī-vacanam: tyam iva vai ghnatī saramā jarāyu khādatīti. jarāyu ha sā tac cakhāda. sā ha punar ā sasāra. tāṁ hocuḥ: sarame 'vīdo gā ity. avidam iti hovāca. imā rasāyām antarvalenāpihitās. tā yathāmanyadhvam evam ā jihīrṣateti. tāṁ hendra uvāca: annādīm are te sarame pra-jām karomi yā no gā anv-avida iti.

Demoni, Panji po imenu, so bili pastirji v službi bogov. Ukradli so jih (sc. kra-ve). Pri (reki) Rasi so jih strpali v obor in jih skrili v votlino. Bogovi so se zelo razjezili in dejali: "Orel, poišči no sled za našimi kravami!" "Naj bo," (je odvrnil) in odletel za njimi. Odkril jih je pri (reki) Rasi, kjer so bile zaprte v votlino. Ko je došel do njih, so (Panji) predenj položili tekoče maslo, mleko in skuto. Od tega se je dobro najedel. Dejali so mu: "(Poslušaj), orel, naj ti bo ta hrana v dar, ti

pa nas ne izdaj.” Odletel je nazaj (k bogovom). Ti so ga vprašali: “Si našel (naše) krave, orel? Kakšne novice o kravah prinašaš?” Odvrnil je (zanj) Indra: “Tole je vest o (naših) kravah,” ga stisnil za vrat in še dejal: “Jáz (sedaj govorim) s tvojimi usti (ki pravijo, da) si noč prebil v družbi (naših) krav.” (Orel) je izpljunil nekaj kapljic mleka ali morda skuto. To se je spremenilo v kafovec, ki uspeva na pomlad. (Indra) ga je preklel: “Naj bo tvoj živež nedostojen, ti, ki si našel (naše) krave, a nam tega nisi povedal.” Zato je njegov živež najslabše, kar (se najde) povsem na koncu vasi. (Bogovi) so nato dejali Sarámi: “Saráma, poišči sled za (našimi) kravami!” “Naj bo!” je odvrnila in stekla za njimi. Prispela je do (reke) Rase. Dejala ji je: “Ali mi postani brodna ali pa te bom preplavala.” “Kar preplavaj me,” ji je odvrnila (reka), “jaz že ne bom postajala brodna zate!” (Saráma) je sploščila ušesa in se pognala (k njej), da bi (jo) preplavala. Ta (sc. reka) je to videla (in si mislila): “Kako neki me bo ta psica preplavala? Dobro, napravila ji bom prehod.” Rekla ji je: “Nikar me ne poskušaj preplavati. Naredila se bom brodna zate.” “Naj bo” (je odvrnila Saráma). (Reka) ji je (zares) postala prehodna, ta (sc. Saráma) pa jo je prečkala preko plitvine. Odkrila jih je (sc. krave) pri Rasi, kjer so bile zaprte v votlino. Ko je dospela do njih, so (Paníji) pred njo položili tekoče maslo, mleko in skuto. Rekla (jim) je: “Nisem tako nezvesta bogovom (da bi se na takle način pustila zapeljati). Našla sem tisto vaše, kar bi si vzela. Vi pa ste kradli od bogov! Izsledila sem jih, zato ne poskušajte z leporečenjem. Ne boste obdržali Indrovih krav!” (Tam) je prebila noč, ne da bi jedla. Nato je našla zunanji ovoj vodá (Rase). Pregrizla ga je. Eden (od Paníjev) je zavpil proti njej: “Prav kakor da ga bo ubila, Saráma grize zunanji ovoj.” Še danes velja rek: “Prav kakor da ga bo ubila, Saráma grize zunanji ovoj (zarodka).” Tedaj je namreč resnično pregrizla zunanji ovoj. Nato je pritekla nazaj (k bogovom). Dejali so ji: “Si videla (naše) krave, Saráma?” “Da, videla sem jih,” je odvrnila. “Pri Rasi so zaprte v votlino. Kakor ste si zamislili, tako si jih vzemite nazaj.” Indra ji je rekel: “Prijateljica, tvoje potomstvo bom napravil táko, da mu ne bo treba jesti, ti, ki si (nam) našla krave.”

Ib dūrē h_y ádhvā jáguriḥ parācāiḥ

Pridevnik *jáguri-* je kot hapaks legomenon opredeljiv le etimološko. Gre za podvojeno izglagolsko tvorbo *g^ué-g^urH₃-i- tipa *já-gm-i-* h korenu *garⁱ-/g^r-* ‘požirati’ in metaforično opisuje pot (*ádhvan-*), češ da ta v daljavi “požira (sc. popotnika)”, tj. popotnik na njej s stališča opazovalca izginja (v daljavah). Sarámo sled do ukradenih krav namreč pelje izven meja tega sveta, preko reke Rase (*rasā-*), ki obkroža (po staroindijski predstavi ploščato) zemljo, vse do kamnite gmote Vale (*valá-*), ki leži onkraj horizonta v onostranstvu (prim. Vb *pári divó ’ntān ... pátantī* “leteča okrog meja neba”).

Prislov *parācāiṣ* je tako kot *prācāiṣ* ‘naprej’ ali *uccāiṣ* ‘od zgoraj; gor’ pluralizirana oblika sinhrono kot orodnik ednine analiziranega **parācā* (prim. ablativni adverb *parākād* ‘od daleč’ v IIIb), tvorjenega na podlagi pridevnika *parā(ñ)c-* ‘obrnjen vstran’. Glede pomena ‘v daljavi; v daljavo’ < ‘vstran’ prim. I.24.9a,c *śatām te rājan bhiṣājāḥ sahāsram ... bādhasva dūrē nir-ṛtim parācāiḥ* ‘Sto, (ne) tisoč zdravilcev imaš, o kralj (sc. Váruna) ... odpodi Razkroj stran (*dūrē*) v daljavo (*parācāiṣ*)!’.

Ic *kā_asmé-hitiḥ kā páritakm.yāsīt*

Samostalni *páritakm.yā* v rgvedskem korpusu z izjemo obravnavanega mesta vselej nastopa v mestniku ednine. Formalno gledano gre za zloženko iz predloga *pári* ‘okoli, okrog’ in glagolnika **tākma(n)-* ‘tek’ v pomenu ‘krog (pri teku)’. Izpeljanka **pari-takm(n)-iā-* (> **pari-takm-iā-* z regularnim obrušenjem soglasniškega sklopa v primeru izhodiščne nosniške osnove) etimološko pomeni ‘obrat (pri teku v krogu)’ oz. ‘obračališče’ (v tem primeru kot terminus technicus z drogom na dirkalni stezi kot najverjetnejšim denotatom). Glede na sobesedilo, v katerem se samostalni pojavlja, se kot najustreznejša sinhrona interpretacija ponuja zoženi pomen ‘odločilni/zmagovalni/zadnji obrat (pri dirki s kočijami)’ oz. po metonimiji ‘odločilni/zmagovalni krog’, prim.

I.116.15

caritraṁ hí vér ivāchedi parṇám

*ājā khelāsya páritakm.yāyām /
sadyó jáṅghām āyasīm viśpālāyai
dhāne hité sártave prát.y_adhattam*

Saj ko noga ji kot ptičje krilce je bila odrezana

v odločilnem krogu konjske dirke Khelove, takoj golen Višpáli sta železno naredila (sc. Ašvína), da tekla bi lahko za zmago.

V.31.11ab

sūraś cid rátham páritakm.yāyām

pūrvaṁ karad úparaṁ jūjuvāṁsam

Še Sonce celó v odločilnem krogu je kočijo (sc. Marutov, ki so s seboj v boj peljali Indro),

ki je od zadaj pospešila, spustilo predse.

VII.69.4ab

*yuvoh śríyam pári yóśāvṛṇīta
sūro duhitā páritakm.yāyām*

Vajino slavo (sc. Ašvínov) izbral je deklič, Sončeva hči, v zmagovalnem krogu (tj. v dirki, v kateri sta si pridobila Surjino občudovanje in osvojila njeno roko).

Gledano v kontekstu vprašanj, ki jih vodja demonskih Paníjev postavlja Sarámi, torej “Zakaj si prišla (k nam)?”, Kaj je bil (tvoj) odločilni/zmagovalni obrat (pri dirki za kravami)?” – parafrazirano: “Kje si pravilno zavila?”, se vzpostavlja primerjava Saráminega teka za ukradenimi kravami (v večajočih se koncentričnih krogih čedalje bolj proti robu zemlje) z dirko z vozovi, pri čemer je cilj/izplen pri zmagi tudi pri slednjem enaka oz. primerljiva nagrada, namreč čreda krav.

Sklop *asmé-hiti*- z mestniško obliko osebnega zaimka za prvo osebo množine v prvem členu je izpričan le na tem mestu, a je njegov pomen lahko predvidljiv, zlasti glede na *devá-hiti*- ‘kar je (bilo) postavljeno (*dhā*-) s strani bogov’ (gl. VII.103.9a), pri čemer je nomen actionis *hi-tí*- v danem primeru treba razumeti v nekontinuativnem smislu ‘(kar je bilo kot naloga) postavljeno (predte)’ > ‘kar ti je bilo naročeno, (da opraviš) v zvezi z nami (*asmé*)’.

IIc *ati-ṣkádō bhiyāsā tán na āvat*

Glede na formalno dvoumnost zaimka *tád* in sklonske funkcije *bhiyāsā* sta možna dva prevoda: a) “zaradi strahu (*bhiyāsā*) pred skokom (*ati-ṣkádās*) nam (= mi) je tedaj (*tád*) pomagala (*āvat*) (sc. reka Rasa)” ali b) “ob strahu pred skokom mi je (prav) to (*tád*; sc. dejstvo, da me je odposlal sam Indra; gl. IIa) pomagalo (da sem preskočila Raso)”. Verzija, ki jo nadaljuje tradicija Džaiminijabrahmane (gl. zgoraj), sicer odločno govori v prid prvi od izpostavljenih možnosti.

IIIc *ā ca gáchān mitráṁ enā dadhām[a a]thā gávaṁ gó-patir no bhavāti* Paníji kot demoni in sovražniki bogov inherentno niso sposobni govoriti resnice, zato takšno leporečenje in dajanje praznih obljub na Sarámo nima učinka; da se zaveda, da gre za prevaro, pa eksplicitno odraža njena pripomba v IVa *nāhām tám veda dābhyaṁ dābhat sá* “Ne poznam ga (sc. Indre) kot nekoga, ki bi se ga dalo pretentati (*dābhya*-); (nasprotno), on je tisti (*sá*), ki pretenta (*dābhat*)!”.

IVc *ná tám gūhanti srávato gabhīrāḥ*

Misli se na Indrovo velikost, ki je tolikšna, da ga niti najgloblje reke (*sравáto gabhīrās*) ne skrijejo (*ná gūhanti*), tj. mu sežejo čez glavo.

VIabc *a-sen_{yā} vaḥ paṇayo vácaṁsi an-iṣavyās tan_uvaḥ santu pāpīḥ / á-dhrṣto va étavā astu pánthāḥ*

Interpretacija prvih treh verzov šeste kitice je skladenjsko gledano izrazito težavna, vendar se zdi verjetno, da gre v odnosu do zadnjega verza “Indra vam v nobenem slučaju ne bo prizanesel” za dopustno podredje, četudi z velelniško glagolsko obliko (*santu* ‘naj bodo’, *astu* ‘naj bo’), torej: “*naj bodo (*santu*) > četudi so vaša zlobna telesa (*tan_uvaḥ pāpīḥ*) nepropustna za (napad s) puščicami

(*an-iṣavyá-*), **naj* bo (*astu*) > četudi je pot (*pánthāḥ*), (ki vodi) k vam (*vas*), (taka, da si po njej nihče) ne drzne (*á-dhṛṣṭa-*) iti (*étavái*)”. Prvi verz *a-sen.yā vaḥ paṇayo vácaṁsi* bi bilo bolje kot zaporedje z eliptičnim *santu* v smislu “**naj* bodo > četudi so vaše besede nepremagljive” (tj. če privzamemo sicer manj verjetno interpretacijo *a-sen.yá-* v smislu ‘tak, ki mu vojska ne more do živega’) treba razumeti v kontekstu 5.4č *utá_ asmākam ā-yudhā santi tigmā* “poleg tega je naše orožje ostro”, torej kot Sarámin odgovor na golo bahanje: “Vaše besede (*vas ... vácaṁsi*), Paníji, so nemočne/(še) niso (nobena) vojska < **so* take, ki (za seboj) nimajo (moči) vojske (*a-sen.yās*)!”. S tako interpretacijo postaneta jasni tudi nanosnici dualnega (!) prislova *ubhayā* ‘v obeh slučajih; na oba načina’ v 6.4č: ‘tako ali drugače (*ubhayā*)’, torej najsi bo, da so neprebojnih teles (VIb), ali da je pot, ki vodi k njim, prestrašna, da bi si kdo sploh drznil stopiti nanjo (IVc), jim “Indra Brhaspati ne bo prizanesel (*ná mṛlāt*)”.

VIIb *góbhir áśvebhir vásubhir n.y-ṛṣṭaḥ*

Glede rabe in pomena preteklega trpnega deležnika h glagolu *ní-arṣ-/ṛṣ-*, ki dobesedno pomeni ‘teči navzdol, teči/stekati se v’, od koder ‘napolniti’, prim. IV.18.5ab ... *gúhākar / índram mātā vīryeṇa n.y-ṛṣṭam* “mati je skrila Indro, napolnjenega (*n.y-ṛṣṭam*) z junaštvom (*vīryeṇa*)”. Da gre resnično za glagol *arṣ-/ṛṣ-* ‘teči’ in ne *arṣ-/ṛṣ-* ‘potiskati’, jasno dokazuje IV.20.6cč *ā-dartā vájraṁ^{vrājam} sthāviraṁ ná bhīmá / udnéva kóśam vásunā n.y-ṛṣṭam* “Strašen (sc. Indra) (je prebil ogrado /**vrājam*/, tj. Valo), kakor da preklal je (svoje) čvrsto (*sthāviraṁ*) kladivo (*vājraṁ*) – zakladnico (*kóśam*, sc. Valo), (pre)polno (*n.y-ṛṣṭam*) bogastev (*vásunā*) kakor (*iva*) vedro (*kóśam*), (prepolno) vode (*udnā*)”.

VIIč *réku padám álakam ā jagantha*

Manjšalniška oblika *álakam* k prislovu *álam* = *áram* ‘prikladno, skladno’ ima nedvomno pejorativno funkcijo, torej ‘komaj, da je prikladno’. Pojavi se le še v X.71.6c, kjer pa se tak pomen tudi eksplicitno potrjuje: *ná tásya vāc.y_ápi bhāgó asti / yád tīm śṛṇóty álakam śṛṇoti / nahí pra-véda su-kṛtásya pánthām* “Temu ne pripade noben delež Govora – kar sliši, je malo primerno, da sliši, kajti ta ne razume poti, (ki bi vodila k) pravilnemu (obredju)”. ‘Neskladnost’ < *‘mala skladnost’ Saráminega prihoda po zapuščenih, za ukradenimi kravami puščenih (*réku-*) sledeh (*padám*) je namreč v tem, da so te po besedah Paníjev, ki se celo proglasijo za njihove ‘dobre pastirje’ (*su-gopās*), povsem dobro varovane (VIIc).

VIIIab *éhá gamann ṛṣayah sóma-śitā a-yās.yo ángiraso náva-gvāḥ*

Epitet *a-yās.ya-* se v tem in vseh ostalih kontekstih nanaša na Indro in pomeni ‘brez pasu’ (v slučaju izsamostalniške pripadnostne tvorbe) oz. (če gre za izglagolsko izpeljanko, v tem primeru gerundiv) ‘ki se ga ne da opasati’; v obeh

slučajih je implikacija podobna, namreč dejstvo, da se Indre ne da ukrotiti oz. podjarmiti, k čemur kot zlasti povedno mesto prim. VIII.62.2ab *a-yujó á-samo nṛbhir / ékaḥ ... a-yās.yaḥ* “brez para v jarmu (*a-yujá-*), brez sebi podobnega med možmi, on sam ... (vselej) nepodjarmljen”. Druga možnost formalne analize je zaradi nanjo vezanega gerundivnega pomena sicer mnogo verjetnejša, saj sorodni pridevnik *a-yās-*, ki preprosto pomeni ‘ki je brez pasu/jarma’ > ‘ne(o)brzdan, divji’, nikdar ne nastopa v zvezi z Indro, pač pa se nanaša na Marute, vetrove bogov (prim. VI.66.5c *ná yé staunā a-yāso mahnā* “ti, ki niso /kakor/ stebri, /temveč/ neobrzdani v svoji veličini”), Agnijeve plamene (prim. IV.6.10a-c *yé ha tyé te sáhamānā a-yāsas / tveṣāso agne arcáyaś cāranti / śyenāso ná duvasanāso ártham* “ti tvoji plameni, Agni, zmagoviti, divji, hitri, švigajo kakor sokoli, uperjeni proti cilju”) ali divje živali (npr. IX.89.3a *siṁhām ... a-yāsam* ‘divjega leva’) ipd., torej na sicer nepodjarmljene entitete, ki pa se jih za razliko od Indre vsaj teoretično *da* obrzdati. Glede te bistvene razlike med pridevnikoma prim. IX.89.4ab *mádhu-prṣṭham ghorām a-yāsam áśvaṁ / ráthe yuñjant.y uru-cakrá ṛṣvām* “medenohrbtega, strašnega, neobrzdanega konja, silovitega vpregajo v kočijo širokih koles”.

Dvodelni epitet *nava-gvá-* ‘ki ima/je osvojil devet krav’ pritiče Ángirasom, pravečenikom pevcem in Indrovim zvestim pomagačem pri osvoboditvi krav iz ujetništva. Pridevek *ṛṣayaḥ sóma-śitāḥ* ‘modreci pesniki zaradi (zaužitja) some izostren(ega uma)’, ki se nanaša na Indro in Ángirase hkrati, prezrcali v svet metafizičnega in mitološkega običaj vedskih ršijev (modrecev oz. vidcev pesnikov), ki so si pri odkrivanju metafizičnih resnic, ubesedenih v obliki himen, tj. bráhmāna, pomagali z ekstazo, doseženo z uživanjem soka, iztisnjenega iz some.

VIIIc–IXa *áthaitád vácaḥ paṇáyo vámann ít || evā ca tvām sarama ā-jagántha*

Glagol *vamⁱ*- pomeni ‘bruhati, bljuvati, izpljuniti’, torej “tedaj (*átha*; sc. ko bo prišel Indra z Ángirasi in uničil Valo) bodo Paníji te (pravkar slišane) (*etád*) besede (*vácas*) še kako (*íd*) izpljunili (*váman*)”. V prenesenem pomenu bi se tako moral frazem **vácas-* *vámⁱ*- (lahko gre sicer tudi za povsem priložnostno tvorjeno besedno zvezo, okazionalizem) nanašati na obžalovanje za izrečeno oz. naknadno privzeto distanco do izrečenega. To se utegne implicitno potrjevati z verzom IXa, kjer Paníji odgovarjajo: “In (*ca*) ti (*tvām*), Saráma, prav tako (*evā*)!”. Glede na glagolsko obliko *ví bhajanta* ‘razdelili si bodo’ v VIIIc je namreč eksplicitno povedano, da si bodo krave med seboj podelili njihovi osvoboditelji, torej Indra in Ángirasi, pri čemer bi z repliko “In tudi ti, Saráma, (jih, sc. besede) (boš) prav tako (obžalovala)!” Paníji opozarjali Sarámo, da bo sama pri

tem ostala praznih rok. Na tem mestu se odvije še zadnji poizkus predstavnika Paníjev, da bi Sarámo pridobil na svojo stran, češ da so jo še vedno pripravljeni vzeti za svojo sestro (*svásāraṃ tvā kṛṇavai*), saj je bila k njim navsezadnje vendarle prisiljena (*prá-bādhitā*) priti (*ā-jagántha*) vsled božje (*dāivya-*) premoči (*sáhas-*) in volje. Pod pogojem, da se ne vrne in bogovom ne izda njihovega skri-vališča (*mā púnar gāh* "Ne vrni se nazaj!"), so ji pripravljeni dati celo del črede (*āpa te gávāṃ ... bhajāma* "oddelili ti bomo (del naših) krav"). Glede na to, da je frazem **vācas-* *vāmⁱ*- na tem mestu edinstveno izpričan in da je njegov močno preneseni pomen 'obžalovati izrečeno' ali podobno le kontekstualno sorazmerno logičen, a dejansko ni preverljiv, se ob pravkar podani ponuja tudi druga, celo manj prisiljena možnost interpretacije, ki bi besedno zvezo **vācas-* *vāmⁱ*- tol-mačila precej bolj dobesedno v smislu 'izpljuniti besede', tj. 'izdati skrivnost', obenem pa v primeru IXa ne bi zahtevala verzne razreza in prestopa kadence k IXb (*evā ca tvāṃ sarama // ā-jagántha prá-bādhitā sáhasā dāiv.yena*), kot je to neobhodno v primeru prve interpretacijske variante (Prestop z IXa na IXb /*ā-jagántha*/ ima sicer popolno strukturno vzporednico v prestopu z IXc na IXč /*mā púnar gāh*/, zato sicer ni povsem neprepričljiv!). Zlasti z ozirom na zgoraj podano epizodo iz Džaiminijabrahmane *tasya hendro galam pīḍayann uvāca: goṣv_ evāhaṃ kila tavoṣuṣo mukham iti. sa ha dadhi-drapsaṃ vāmikṣāṃ vod āsa* "(Indra) ga je stisnil za vrat in dejal: »Jáz (sedaj govorim) s tvojimi usti (ki pravi-jo, da) si noč prebil v družbi (naših) krav.« (Orel) je izpljunil nekaj kapljic mleka ali morda skuto", se za problematična verza torej več kot očitno ponuja para-frazirani prevod: "Tedaj (sc. ko pride Indra s svojo vojsko) boste že (*id*) izdali (< izpljunili), kam ste skrili krave", pri čemer je z odgovorom Sarámi v IXa ("In prav tako si prišla sedaj ti, Saráma") implicirano, da se Paníji Indre niti najmanj ne bojijo: kot nameravajo na svojo stran pridobiti Sarámo, tako naj bi zvito ob-računali tudi z bogovi.

Tretja interpretacijska možnost je kompromis med obema predlaganima: "Tedaj boste že izdali (kam ste skrili krave)!" / "Kot (nas boš v vsakem primeru izdala) tudi ti, Saráma, (ki) si prišla sem, gnana od božje sile (tj. ker so te sem poslali bogovi). (A glej) vzeli te bomo za našo sestro ...". V tem primeru seveda veljajo enake verzne razmere kot pri prvi varianti. Po dodatnem, četrtem interpretacij-skem pristopu pa bi se izjavo Paníjev v IXa lahko razumelo tudi v sklopu njihove absolutne zaverovanosti v dejstvo, da bodo Sarámo tako ali tako še pred priho-dom bogov uspeli pridobiti na svojo stran (kot se je to dogodilo orlu v epizodi iz Džaiminijabrahmane), torej: "Kot (boš prisiljena izpljuniti skrivnost o tem, kaj si storila) tudi ti, Saráma (tj. ko te bogovi zgrabijo za vrat, saj jim boš nedvomno tajila resnico, da smo te uspeli premamiti)".

Xab *nā́hām veda bhrā́ṛtvām nó svasṛtvām índro vidur ā́ngirasah*

Skladenjsko dvoumno z dvema možnima interpretacijama: a) “Sama (*ahám*) na poznam (*ná veda*) ne (koncepta) bratstva (*bhrā́ṛtvām*) niti (*ná_u*) sestrstva (*svasṛtvām*), Indra in Ángirasi (to) vedó (*vidur*) o meni” ali b) “Sama ne poznam ne bratstva niti sestrstva, poznajo (ga) (le) Indra in Ángirasi”. Prva interpretacija je privlačnejša, saj Saráma Paníjem s tem implicitno sporoča, da so njeni lastniki trdno prepričani, da se ne bo pod nikakršnimi pogoji izneverila svoji zvestobi (kar je, mimogrede, tudi dejanska inherentna značilnost psov).

XIa *dūrám ita — paṇayo várīyah*

Verzu pred pirihijskim dvozložnim premorom umanjka en zlog, kar bi utegnilo predstavljati dramaturški premor, rezerviran za gesto, ki Paníje podi proč: “Daleč pojdite — Paníji, širom (tj. zelo daleč stran)!”. Za primerljivi prijem prim. X.95.13c.

XIb *úd gāvo yantu minatīr ṛténa*

Deležnik *minánt-* lahko glede na svoje formalne danosti spada le h glagolu *mayⁱ-/mī-* ‘okrniti, zmanjšati’ > ‘poškodovati, uničiti’, torej “Naj pridejo (*yantu*) (sc. krave) ven (*úd*, dobesedno ‘gor’), z Resnico (*ṛténa*) uničujoče (*minatīṣ*) (svojo ječo, torej Valo)”. Resnica (*ṛtá-*, kot pridevnik dobesedno ‘kar je skladno /z dejansko naravo stvari/’ in kot posamostaljeni pridevnik v funkciji abstraktnega samostalnika ‘skladnost’), tj. uvid v dejansko in s tem metafizično naravo stvari in ultimativne povezanosti med njimi, je tu in tudi sicer ekvivalent pesmi, ki jo ubeseduje (torej *bráhman-*), in prav ta je tista, ki je s svojo močjo razrušila stene Vale. Glede na dejstvo, da so krave v odgovor pesmi svojih osvoboditeljev (Indre Brhaspatija in Ángirasov) pričele na ves glas mukati, se utegne za obliko *minatīṣ* skrivati besedna igra, saj bi deležnik *mímatīṣ* (h glagolu *mā-*), torej z *m* namesto *n* (a z drugačnim, baritoniranim akcentskim mestom) pomenil ravno ‘mukajoče’.

XIc *bṛhas-pátir yá ávindan ní-gūlhāḥ sómo grāvāṇa ṣṣayaś ca víprāḥ*

Indri je tu kot svečeniku v vlogi popolnega gospodarja (*páti-*) poetične ubeseditve Resnice oz. Spoznanja (*bṛh-*) podeljen epitet *bṛhas-páti-*. Soma (*sóma-*), žrmlje (*grāvāṇas*) in ‘tresoč se (kot posledica ekstatičnega stanja po zaužitju soka ožete some kot fizičnega odraza prisotnosti božjega navdiha) vidci pesniki’ (*ṣṣayo víprāḥ*) so med seboj v vzročno-posledičnem razmerju in zato po konotaciji soudeleženi v dejanju ritualnih razsežnosti, ki je pripeljal do uničenja Vale in tako nastanka novega sveta, kakršen je v neposrednem izkustvenem svetu človeka. Verza XIb in XIc skladenjsko gledano sodita skupaj, kar je za štiriverzno pesniško obliko trištubh iregularno in s tem nenavadno; med

drugim in tretjim verzom poteka celo verzni šiv, ki se navzven odraža kot prekinitev logično zaokrožene minimalne besedilne celote, kar ima za posledico prekinitev fonetičnih pojavov, vezanih na sandhi (vpliv vzglasja besede na izglasje predhodne). Skladenjska celota, ki zaobsega verza XIb-c, je torej dovolj anomalna, da bi utegnila biti namerna. Glede na upovedano, torej "Naj ven pridejo krave, z Resnico uničujoče (Valo), ki jih je skrite našel Indra Brhaspati", bi utegnila osredinjena pozicija verzov ikonično odražati tako njihovo 'ujetost' (na ikonični ravni med verza XIa in XIč) kot, in morda je namen pravzaprav le slednji, *preboj sten* svoje ječe, kar je na ikonični ravni doseženo s prebojem načeloma sicer strogega verznega šiva.

RV III.33

viśvāmitra

I. prá párvatānām uśatī upá-sthād
 áśve iva ví-ṣite hāsamāne /
 gāveva⁷³ śubhré mātārā rihāṇé
 ví-pāṭ chutudrī páyasā javete

II. índreṣite⁷⁴ pra-savám bhíkṣamāṇe
 áchā samudráṁ rath_iyeva yāthaḥ /
 sam-ārāṇé ūrmíbhiḥ pínvamane
 anyā vām anyām áp_iy_{et}i śubhre

III. áchā síndhum mātṛtamām ayāsaṁ
 ví-pāśam urvīm_ā su-bhágām aganma /
 vatsám iva mātārā saṁ-rihāṇé
 samānām yónim ánu saṁ-cárantī

nad_iyā

IV. enā vayám páyasā pínvamānā
 ánu yónim devá-kṛtaṁ cárantīḥ /
 ná vártave pra-savāḥ sárga-taktaḥ
 kiṁyúr vípro nad_iyo johavīti

73 *gāvā_iva*

74 *indra-iṣite*

Višvámitra in reki

Višvámitra

I. Iz gorá naročja željni hitita,
kot kobili dirjata brez uzd v cilj,
jezika matere, ki tele umiva,
Vípaš in Šutudrí, z mlečnimi vodámi.

II. Od Indre, ki ju žene, izproseč zalet,
k sotočju gresta kakor vprežna konja,
združeni naraščata v valovih,
druga v drugo zlivata se obe bleščeči.

III. Prispel do materinskega sem toka,
prišli do srečne Vípaš smo široke;
kot materi, ki umivata telička,
se zdita mi, ko tečeta vzdolž iste struge.

Reki

IV. Nabrekle, polne nama so vodé,
v strugi, ki je od boga stesana,
v zaletu naju zadržati ni –
kaj hočeš, pesnik, da k nama vztrajno kličeš?

viśvāmitra

V. rāmadhvam me vácase som_iyāya
 ṛtāvarīr úpa muhūrtám évaiḥ /
 prá síndhum áchā bṛhatī manīṣ[ā
 a]vasyúr ahve kuśikásya sūnúḥ

nad_{yā}

VI. índro asmāñ aradad vājra-bāhur
 ápāhan vṛtrám pari-dhīm nadīnām /
 devó_a 'nayat savitā su-pāñís
 tāsya vayám pra-savé yāma urvīḥ

viśvāmitra

VII. pra-vāc_{yam} śaśvadhā vīr_{yam} tād
 índrasya kārma yád áhiṃ vi-vṛścāt /
 ví vājreṇa pari-śádo jaghān[a
 ā]yann āpo_a 'yanam ichámānāḥ

nad_{yā}

VIII. etád váco jaritar māpi mṛṣṭhā
 ā yát te ghóṣān úttarā yugāni /
 ukthéṣu kāro prāti no juṣasva
 mā no ní kaḥ puruṣatrā námas te

viśvāmitra

IX. ó⁷⁵ śú svasāraḥ kārāve śṛṇota
 yayáu vo dūrād ánasā ráthena /
 ní śú namadvham bhávatā su-pārā
 adho-akṣāḥ sindhavaḥ srot_{yā}bhiḥ

Višvámitra

V. Počijta! In naj navdihnjene besede
za trenutek vama ustavijo tokove!
K vama kličem z mislijo letečo,
izproseč si pomoči, ki sin sem Kúšikov.

Reki

VI. Indra nas je izgrebel z vadžro v roki,
razbil oviro, ki je reke obdala,
vodil bog nas je, ki daje nam zalet,
široke pred njegovim vzgibom gremo.

Višvámitra

VII. Za vedno pôje naj se o junaštvu
Indrovem, ki zmajsko kačo je razsekal,
s svojim kládívom raztreščil je pregrade
in šle so reke, svojo pot iskaje.

Reki

VIII. Besed teh, pesnik, níkdar ne pozabi,
da slišal jih od tebe bo prihodnji rod,
bodi v svojih pesmih nam naklonjen,
podobo dobro med ljudi razširi – slava ti!

Višvámitra

IX. A vedve dobro mi prisluhnita, sestrici,
od daleč spel do vaju sem z vozovi,
ukloníta se in prečkati pustita,
tokove umirita pod ojési!

nadyā

X. ā te kāro śṛṇavāmā vácāṁsi
yayātha dūrād ānasā rāthena /
ní te naṁsai pīp.yānéva yóṣā
máryāyeva⁷⁶ kaṇ.yā śaśvacái te

viśvāmitra

XI. yád aṅgá tvā bharatāḥ sam-táreyur
gavyán grāma iṣitá índra-jūtaḥ /
árṣād áha pra-savāḥ sárga-takta
ā vo vṛṇe su-matīm yajñíyānām

XII. átāriṣur bharatā gavyávaḥ sám
ābhakta vípraḥ su-matīm nadínām /
prá pinvadhvam iṣáyantīḥ su-rādhā
ā vakṣaṇāḥ pṛṇādhvam yātá śíbham

XIII. úd va ūrmíḥ sámyā hant_u v_
āpo yókrāṇi muñcata /
māduṣkṛtau⁷⁷ v_iy-enas[ā
a]-ghn_iyáu súnam áratām

76 *máryāya_iva*

77 *mā_á-duṣ-kṛtau*

Reki

X. Poslušni tvojim, pesnik, sva besedam,
ki od daleč si pripotoval z vozovi.
Težkih dojk se k tebi bom sklonila!
Kot deklica se ti bom uklonila!

Višvámitra

XI. Ko Bháratovci vsi bi varno prečkali,
vojska, ki govedo pleni, pa v tek
se spet vrníta, ki ga Indra je vzpodbodel!
Od vaju prosim si z daritvijo usluge.

XII. Prečkali so v mrzlici plenilski,
pesnik si izprosil je od rek uslugo.
Narastita sedaj in se okrepčajta,
si trebuhe napolníta in pojditá!

XIII. Valovi, dvignite zatič,
vodé, zrahljajte jarma vrv,
da neskrunljiva vola dva
v pogubo ne zaideta!

LUKA REPANŠEK

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *triṣṭubh*, *anuṣṭubh* (XIII)

Zgodovinsko ozadje dialoške himne III.33 predstavlja pohod plemena Bharata (*bharatās*) pod vodstvom poglavarja Sudāse (*sudāsas*) proti vzhodu, tj. proti Kurukṣētri (*kurukṣetrā-*) in Kurupanjčāli (*kurupañcāla-*), ki je kmalu zatem postalo središče moči srednjevedskega obdobja, najverjetneje (tj. sodeč po geografski legi rek, ki ležijo na poti njihovega osvajalskega pohoda) po zmagi nad zvezo nasprotnikov ideje o njihovi plemenski prevladi v Bitki desetih kraljev (*dāśarājñā-*) pri reki Paruṣni (*páruṣñī-*), ki jo v največ (tudi zgodovinskih) detajlih opisuje himna VII.18. Dialog med Viśvāmitro (*viśvāmitra-*), ki je deloval pod pokroviteljstvom in zaščito vladarja Sudāse, in rekama Vīpaś (*vīpāś-*, danes reka Beas) in Šutudrí (*śutudrī-*, danes Satledž), pritok reke Ind, ki izvirata v Himalaji (III.33.1a *prá párvatānām uśatī upá-sthāt* 'želeči si naprej iz naročja gora') in skupaj tvorita skrajno vzhodno mejo Peterorečja (Pandžaba), navidezno upoveduje krajšo epizodo tega proti vzhodu usmerjenega pohoda, namreč prečkanje sotočja obeh rek, a dejansko po eni strani služi učinkovitemu opevanju veličastja nove vodilne moči v podobi Bharatovcev, po drugi pa spretno slavi čudodelno moč vidcev pesnikov, ki so s pesmijo sposobni svoji volji prilagoditi fizični in metafizični svet (gl. dalje komentar pod Va,c), na kar implicitno namiguje tudi III.53.9, dejanski povzetek dialoške himne III.33: *mahāñ śīśir deva-jā devā-jūto / śstabhnāt síndhum arṇavāñ nṛ-cákṣāḥ / viśvā-mitro yád ávahat su-dāsam / ápriyāyata kuśikébhir indrah* "Božjega rodu in gnan od božje sile zaustavil je pesnik reko gromozansko, (četudi le) človeških je oči (*nṛ-cákṣāḥ*) – Viśvāmitra; ko prečkati pomagal je Sudāsi, Indra s Kušike sinovi se je spoprijateljil".

Ic *gāveva śubhré mātārā rihāṇé*

Medialni particip *rihāṇé* je dvoumen. Lahko gre za recipročni medij, kar bi narokovalo prevod "kot kravi (*gāveva*), materi (*mātārā*), ki ližeta druga drugo", oz. za indirektni povratni medij s svojilnim pomenom, torej "kot kravi, materi, ki ližeta (vsaka) svoje (sc. tele)", pri čemer je 'lizanje teleta' prispodoba za mlečno-beli (*páyas-*) tok rečnih voda kot dolgega rožnato-belkastega kravjega jezika in je dejansko tudi v skladu z (interpretacijsko sicer večznačnim!) IIIc *vatsām iva mātārā sañ-rihāṇe* "kakor dve materi, ki popolnoma *obližeta > umijeta (*sám*) svoje tele" oz. "kot materi, ki skupaj (*sám*) ližeta svoje tele (tj. skupno strugo)" oz. "druga drugo *obližeta > umijeta (tj. pri srečanju in stekanju njunih tokov – jezikov) kot (bi) materi(nski kravi) tele". Glede na opisano situacijo v III, kjer je govor o sotočju (*samudrá-*) obeh rek, in torej kot kontrast k Ic, kjer sta reki jasno opisani kot samostojna tokova, sta druga in tretja interpretacija sicer verjetnejši; pri prevodu je bila dana prednost zadnji.

IIc *sam-ārāṇé ūrmibhiḥ pínvamane*

Formalno gledano medialni particip perfekta *sam-ārāṇé* dopušča dve interpretaciji: a) 'ko sta se spojili', če gre za *ar-/r-* 'prilegati se, skladati se' ali 'ko sta prispeli skupaj' v primeru *ar-/r-* 'doseči (kaj), prispeti do'. Glede na IIc "(in sedaj, tj. kot posledica srečanja) se druga v drugo stekata, nabrekajoč (v svojih vodah) z valovi" je druga od naštetih možnosti verjetnejša, saj v IIc načeloma njuni tokovi še niso trčili.

IIIa *áchā síndhum mātṛtamām ayāsam*

Z epitetom *síndhu-* *mātṛtamā-* (*síndhu-* 'tok' je tu izjemoma ženskega slovničnega spola, in sicer skladno z naravnim spolom, v katerem je v predstavnostnem svetu vedske Indije koncipiran referent) je označena daljša od obeh rek, torej Šutudri. Pridevek *mātṛtamā-* 'najbolj materinska' je v vedskem korpusu uporabljen še na dveh mestih, kjer je njegov denotat vedno voda oz. reka: I.158.5a *nā mā garan nadṇyo mātṛtamāḥ* "Ne bodo me požrle (*garan*) te najbolj materinske reke (*nadṇyas*)!", VI.50.7c *yūyám hí śthā bhiṣájo mātṛtamāḥ* "kajti (*hí*) ve (*yūyám*, sc. vode) ste (*sthā*) najbolj materinske zdravilke (*bhiṣájas*)".

IVbc *ánu yónim devá-kṛtaṃ cárantīḥ / ná vártave pra-saváh sárga-taktaḥ*

Z besedno zvezo *yóni-* *devá-kṛta-* 'od bogov narejena struga' reki Višvámित्रo opomnita na svoj ultimativni izvor v Indrovem uboju Vrtre (gl. komentar k I.32) – dejanju, ki je vode osvobodil ujetništva. Ker jim je s tem svojim v principu kozmogoničnim dejanjem, torej z z njihovim nastankom inherentno zvezano odstranitvijo 'ovire' (*vṛtrá-*), prvikrat omogočil zalet nihče drug kot sam Indra, s čimer jih je, gledano z druge strani, sam potisnil naprej (*pra-savá-*), da so zdrvele v svojem izlivu (*sárga-takta-*), njihovega teka ne gre zaustavljati oz. ovirati (*ná vártave*). Kot je eksplicitno povedano v VIa, je poleg tega sam bog (*devá-*) tisti, ki jim je tudi izkopal struge, po katerih so se lahko razlile v porečje Inda (meje izkustvenega sveta rgvedskega človeka). V tem primeru je seveda mišljen Váruna, katerega inherentna naloga je (sicer v končno Dobro usmerjeni) kaos, ki ga Indra povzroči s svojimi impulzivnimi podvigi, spravljati v red (če Indra osvobodi sonce, je Váruna tisti, ki ga fiksira na nebo in mu začrta pot; če Indra podre jez, je Váruna tisti, ki sproščeno vodo usmeri v struge itd.), prim. VII.87.1 *rádat pathó váruṇaḥ sūryāya / pr[á á]rñāṃsi samudrīyā nadīnām // sárgo ná sṛṣṭó árvatīr ṛtāyāñ / cakāra mahīr avānīr áhabhyaḥ* "Váruna je soncu izkopal (tj. utrl) poti (in) obilni tokovi rek, namenjeni v (nebeški) ocean, (so šli) naprej (po novih strugah) kakor kobile, kakor izlitje, ki mu je dana prosta pot – napravil je velikanske struge (zanje) za vse (prihodnje) dni".

Va,c *rámadhvam me vácase som.yāya ... prá síndhum áchā bṛhatī manīṣā*
 Besedne zveze *vácas-* *som.yā-* ‘s somo (navdahnjene) besede’ in *bṛhatī manīṣā* ‘globok (*bṛhánt-*, dobesedno ‘povzdignjen’) uvid/inspiracija (*manīṣā-*)’ se nanašajo na pesem samo, ki jo Višvámitra usmerja proti rekama, da bi vplival na njuno voljo oz. si podredil njune fizične lastnosti (prim. zlasti Va-b *rámadhvam me vácase som.yāya ... úpa muhūrtám évaiḥ* “Ustavita za trenutek svoje hitenje v navzočnosti moje s somo navdahnjene Besede!”). Vera v čarobno moč poetičnega ubesedenja je kar najboljše razvidna iz III.53.12, ki je hkrati dejanski odmev na dogajanje v obravnavani himni:

yá imé ródasī ubhé
ahám índram átuṣṭavam /
viśvā-mitrasya rakṣati
bráhmedām bhāratam jánam

Jaz, ki sem obe lici sveta (sc. Nebo in Zemljo)
 in Indro častil,
 Višvámitre čuva
 Bharatov rod ta pesnitev (*bráhman-*).

VIc *devó 'nayat savitā su-pāñīḥ*

Bog Savitr (*savitár-*), tu z epitetom ‘Dobroroki’ oz. ‘Spretnoroki’ (*su-pāñī-*), saj svoja dejanja u(s)merja s kretnjami rok in prstov, je personificirano božanstvo vzpodbude, potiska oz. pogona (in hkrati njegove antiteze, torej ponovne umiritve) in tako skrbi tudi za stalno gibanje vode in rek. V tem smislu je treba zloženko *pra-savá-* ‘pogon’ v VIč *tásya vayám prasavé yāma* razumeti (in prevesti) drugače kot v kontekstu IVc, kjer je omenjen v zvezi z Indro. Slednji je rekam dal zalet in jih pognal v tek, medtem ko jih Savitr v stalnem teku *vzdržuje*: “Spretnoroki Savitr nas je vodil (sc. po novo od Várunove roke stesanih strugah), (tako sedaj) široke (*urvīṣ-*) potujemo (*yāma*) pod (močjo) njegovega gibala (*tásya prasavé*)”.

VII *pra-vāc yaṁ śaśvadhā vīryaṁ tād índrasya kárma yád áhiṁ vi-vṛścát / ví vājreṇa pari-śádo jaghān[a ā]yann āpo 'yanam ichámānāḥ*

Nanosnica korelativnega oziralnega zaimka *yád* je *vīryaṁ tād*, torej “ta junaskost – Indrovo dejanje (*índrasya kárma*), da/ko (*yád*) je razsekal zmaja”. Uporaba časovno-vidskih glagolskih osnov je v tej kitici zapletena. Splošen priklic Indrovega boja z Vrtro v spomin je pričakovano izražen z injunktivom sedanjiške osnove (*vi-vṛścát* ‘razkosal je’). Za verznim šivom sledi posledica tega dejanja, torej odstranitev ovire, ki je v ujetništvu držala reke; ta je izražena s perfektom (*jaghāna* ‘razbil je’), ki ima v odnosu do VIIč funkcijo izraza preddobnosti dejanja, čigar (za razliko od pluskvamperfekta) direktna posledica je aktualna in tudi edina bistvena za vse dogodke, ki se odvijajo v referenčnem času (tj. času, ki je v fokusu pripovedi). Ta v odnosu do časa upovedovanja (*nunc*) nastopa v imperfektu *āyan* ‘šle so’, in sicer v funkciji narativnega preteklika za časovno odmaknjena, pogosto v mitični preteklosti zakoreninjena

dejanja (takšno funkcijsko obloženo sosledje perfekta in imperfekta je npr. primerljivo s situacijo v III.34.10cč *bibhédā*^{perfekt} *valām* *nunudé*^{perfekt} *ví-vāco* / *’thābhavad*^{imperfekt} *damitābhíkratūnām* “Razbil je Valo in tekmece izrinil, nato postal je gospodar (vsem), ki so (mu) sovražni v mislih”). Vse to sledi kot Višvámitrov odgovor rekama, ki mu o svojem nastanku v VIa-c poročata zgolj v imperfektu (*aradat* ‘izkopal je’, *ápāhan* ‘pokončal je’, *anayat* ‘vodil je’), torej z implicirano predpostavko, da Višvámitra teh (para)zgodovinskih dogodkov še ne pozna.

VIIIb *ā yát te ghóṣān úttarā yugāni*

Formalna distinkcija med končajema obeh imenovalnikov množine srednjega spola, torej *°ā* proti *°āni*, ki sta svoji različni starosti navkljub (*°āni* je, diahrono gledano, mlajša varianta izvirnega in iz prajezika podedovanega *°ā*) že v okviru rgvedske stare indijščine konkurentna, je stvar jezikovne stilizacije. Dvema zaporednima oblikama s končajem *°āni* oz. *°ā* se namreč v okviru zgodnjevedske himnike načeloma izogiba.

Implicirani pomen samostalnika *yugā(ni)* ‘skupina jarmov’ v tej besedni zvezi je ‘skupina ljudi, v kateri sta si (kakor v jarem vprežena vola) po dva in dva enaka (po starosti)’, kar je toliko kot ‘generacija’.

VIIIc *mā no ní kaḥ puruṣatrā*

Frazni glagol *ní-kar-/kṛ-* tu nastopa s prenesenim pomenom ‘dati v nič’, ‘ponižati’, ‘osramotiti’, ki je v okviru rgvedskega korpusa zagotovo prisoten le še v I.72.1a *ní kāvya vedhásah śásvatas kar* “s (svojimi) pesniškimi veščinami spravlja v zadrego (*ní kar*) generacije in generacije (*śásvant-*, dobesedno ‘ki se znova in znova ponavlja’) svečenikov”.

IXa *ā_u śú svasāraḥ kāravé śṛṇota*

S protivnim členkom *u* se Višvámitra z odgovorom navezuje na prošnjo oz. pogoj, ki mu ga v predhodni kitici dajeta reki, namreč *etád váco ... māpi mṛṣṭhāḥ* “Nikdar ne pozabi teh besed (sc. predhodnih verzov o Indrovem podvigu in ubesedeni spoznani Resnici o izvoru rek)!”, in jima torej odgovarja “(Prav) nasprotno (*u*)! (Ne bom pozabil, a pod pogojem, da mi) pevcu (*kāravé*) dobro (*śú*) prisluhneta (*ā ... śṛṇota*)”.

XIa ~ XIIa *yád aṅgá tvā bharatāḥ sam-táreyur ~ átāriṣur bharatā gavyávaḥ sám*

V razmerju med sopostavljenim optativom *yád aṅgá sam-taréyur* “ko (*yád*) bi zares (*aṅgá*) čisto vsi (*sam*) prečkali (*taréyur*)” v XIa in aoristom *átāriṣur sám* ‘(pravkar) so vsi/v celoti prečkali’ v paralelnem verzu XIIa se implicitno zrcali

potek dogodkov: v XIa-č pesnik namreč reki šele prosi, da spustita Bharatovce preko svojih tokov (zato hipotetični optativ *taréyur*), medtem ko se v naslednji kitici o prehodu že poroča (zato aorist *átāriṣur*). Vzporedno s tem pesnik o (povratni) uslugi rek (*su-matī-*, dobesedno ‘dobra misel’, torej ‘prijaznost /do koga/’) v XIč poroča kot o izbrani (*vṛṇe* ‘izbiram /jo/’), v XIIb pa jo je že bil deležen (*ābhakta*).

XIb *gavyām grāma iṣitā indra-jūtaḥ*

Verz izstopa po zaporedju štirih kratkih zlogov, ki je v tej metrični poziciji dovolj nenavadno, da je opazno. Ker obenem zadnji trije zlogi ustrezajo ravno besedi *iṣitā* ‘pognana v tek (sc. karavana)’, je še toliko bolj verjetno, da na simbolični ravni tetrabrah ponazarja ravno to, kar mu ustreza na ravni leksikalne vsebine; verz torej metrično pohiti, kot čez mesto, kjer sta se jim umaknili reki, pohiti jo Bharatovci, ki jih na njihovem pohodu, prav kakor reki, ‘žene (sam) Indra’ (*indra-jūta-*).

XIc *ārṣād āha pra-savāḥ sārṅga-taktaḥ*

Samostalni *pra-savā-* ‘potisk naprej, pogon’ in njegov desni prilastek *sārṅga-takta-* ‘spravljen v tek s (svojim) izlivom’ sta dobesedno težko prenosljiva v slovenščino, zato se predlaga prevod po smislu, torej “Zagotovo/zanesljivo (*āha*) bo (zopet) stekel (*ārṣāt*) (vajin) vzgonski tok (*pra-savās*), (saj bil) pognan (je že) ob svojem izlivu (sc. pod Indrovo roko)”. Konjunktiv *ārṣāt* v odnosu do optativa *sam-taréyur* v isti kitici je skladen z dejstvom, da je prehod Bharatovcev čez reko le želja (kupitivni oz. potencialni optativ), medtem ko je večni tok obeh rek zanesljivo dejstvo in kot tako celo ob morebitni prekinitvi napovedljivo tudi za prihodnost (prospektivni konjunktiv).

XIIc *prá pinvadhvam iṣáyantīḥ su-rādhāḥ*

Glede na skladenjsko funkcijo lahko sedanji tvorni deležnik *iṣáyant-* pripada le neprehodnemu glagolu *iṣáya-* ‘okrepiti, okrepčati se’ > ‘biti močan, uspevati’ (sicer homofonemu s tranzitivnim *iṣáya-* ‘pognati v tek’, sinonimnim z *iṣāyá-* kot sinhroni varianti k *iṣṇā/iṣṇī-* z istim pomenom). Glede pomena prim. V.49.4a-c *tán no an-arvā savitā vārūthaṃ / tát síndhava iṣáyanto ánu gman // úpa yád vóce adhvaryásya hótā* “Nato (postane) Savitī, ki se mu (v bitki) ni mogoče približati, naša zaščita, nato za (njim) pridejo (poprej) okrepčajoče se reke, ko (jih) pokličem kot glavni svečenik daritvenega obreda”; VI.18.5bc *itthā vādadbhir valám āngirobhiḥ // hánn acyuta-cyud dasm[a i]ṣáyantam* “Z Ángirasi, ki so prav tako govorili, si razbil imovito (< *dobro uspevajočo) Valo, ki si, čudodelec, zatresel, kar je (bilo poprej) nepremično”; VIII.26.3a-c *tā vām adyā havāmahe / havyébhir vājini-vasū / pūrvīr iṣā iṣáyantāv_āti kṣapāḥ* “Sedaj vaju kličemo (k obredju)

z daritvami, vidva (sc. Ašvína), ki nam kot dobrine prinašata (kobile), ki (nam bodo v dirki) osvojile zmago, ko se preko noči okrepčata z mnogimi krepčili”; X.91.1ab *sám jāgrvadbhir járamāṇa idhyate / dáme dāmūnā iśáyann iḷás padé* “Ko se prebuja (sc. Agni), ga v poln plamen spravijo tisti, ki ga delajo budnega – domá se ta, ki uživa gostoljubje dóma, okrepča v stopinji (polni) krepčila”.

XIII *úd va ūrmīḥ śámyā hant_u v ápo yókrāṇi muñcata / máduṣkṛtau vyenas[ā a]-ghn_{yáu} śúnam áratām*

Zadnja kitica je od preostale himne ločena z drastično spremembo v metrični shemi in žanrsko gledano deluje kot čarovni izrek z dejansko dvojno vlogo. Po eni strani se zagotovo nanaša na reki Vipaš in Študri, ki se jima s to kratko molitvijo želi (in glede na nadnaravno moč vsakršne poetične formulacije, da vpliva na fizični svet, hkrati dejansko tudi zagotavlja), da bodo njune vode po zaustavitvi zopet stekle, in tako na simbolični ravni jamči za ponovno vzpostavitev reda: reki, ki sta bili za trenutek podjarmljeni, kakor dva vola (izraženo le implicitno preko pridevnika v imenovalniku dvojine moškega (!) spola *a-ghn_{yáu}* ‘ki naj ne bosta poškodovana/ubita’) torej vpeti v jarem, naj s ponovno dvigajočimi se valovi izbijeta (*úd hantu*) zatiče (*śámyās*) na jarmu, vode (*ápas*) pa naj zrahljajo in posledično razvežejo (*muñcata*) jermene (*yókrāṇi*). Hkrati je utegnil biti zaključni anuštubh koncipiran kot splošni magični obrazec zoper utopitev volov, ki so vpreženi zatavali v globoko vodo, pri čemer so reke naprošene, da jih osvobodijo toge vprege (kakor so bile osvobojene tudi same), ki bi jim sicer ne dovoljevala rešitve.

RV X.10

yamī

I. ó⁷⁸ cit sákhāyaṁ sakḥ_iyá vavṛtyāṁ
tirāḥ purú cid arṇavāṁ jaganvān /
pitúr nāpātam ā dadhīta vedhá
ádhi kṣāmi pratarāṁ dīdh_iyānaḥ

yama

II. ná te sákhā sakḥ_iyāṁ vaṣṭ_iy_ietát
sá-lakṣmā yád víṣu-rūpā bhávāti /
mahás putráso ásurasya vīrá
divó dhartāra urviyā pári khyan

yamī

III. uśānti ghā té a-mṛtāsa etád
ékasya cit tyajásam márt_iyasya /
ní te mánō mánasi dhāy_iy_iasmé
jányuḥ pátis tan_uvam ā viviśyāḥ

yama

IV. ná yát purá cakṛmā kád dha nūnám
ṛtá vādanto án-ṛtaṁ rapema /
gandharvó aps_uv_iap_iyā ca yósā
sá no nábhiḥ paramāṁ jāmí tán nau

Jama in Jami

Jami

I. Drugá bi rada k društvu obrnila,
a šel je že premnogo milj onstran morjá;
vnuka očetu dati moral najbolj bi želeti,
če mar mu je prihodnji čas na zemlji.

Jama

II. Prijatelj tvoj ljubezni take noče,
ko to, kar istega je znamenja, različno bi postalo.
Sinov junaških Ásure velíkega,
ki nosijo nebo, oko na vse strani opreza.

Jami

III. Od tebe to gotovo hočejo nesmrtni –
zanimca smrtnika edinega.
Tvoja misel že ujela se je z mojo,
kot mož v telo si svoje žene moraš le želeti.

Jama

IV. Česar prej počela nisva, zdaj da narediva?!
Oznanjajoč resnico, naj z lažjó slepiva?!
Gandharvá v vodáh in žena vodna vila
izvor sta najin – to prastaro nama krvno je sorodstvo.

yamī

V. gárbhe nú nau janitā dām-patī kar
 devás tvásṭā savitā viśvá-rūpaḥ /
 nákir asya prá minanti vratāni
 véda nāv_asyá pṛthiví utá dyáuḥ

yama

VI. kó asyá veda prathamasy[a á]hnaḥ
 ká īṃ dadarśa ká ihá prá vocat /
 bṛhán mitrásya váruṇasya dhāma
 kád u brava āhano víc_yā nṛ̥n

yamī

VII. yamásya mā yaṃ_yaṃ kāma āgan
 samāné yónau saha-śéy_yāya /
 jāyéva pátye taṇ_uvañ riricyāṃ
 ví cid vṛheva ráth_yeva⁷⁹ cakrá

yama

VIII. ná tiṣṭhanti ná ní miṣant_y_eté
 devānāṃ spása ihá yé cáranti /
 anyéna mād āhano yāhi túyaṃ
 téna ví vṛha ráth_yeva cakrá

79 ráth_yā_iva

Jami

V. Že v maternici naju stvarnik je naredil za moža in ženo,
 bog Tváštr, Savitrí, ki vlada vsem oblikam –
 njegovih se zakonov ne prekrši –
 Nebo in Zemlja to o naju vesta.

Jama

VI. Kdo res kaj ve o prvem dnevu?
 Kdo ga videl je in kdo, da tukaj to razglaša?
 Visoka je postava Mitre, Várune
 in njej, razvratnica, oporekati si drzneš?

Jami

VII. Želja me Jamí dosegla je po Jami,
 da v isti postelji bi z njim ležala,
 kot žena možu bi telo mu odprla,
 da sem ter tja bi vlekla kakor voza dve kolesi.

Jama

VIII. Mirujejo nikdár in ne mižijo
 bogov ti ogleduhi, ki na zemlji se mudijo.
 Z drugim hitro pojdi, razuzdanka,
 s tistim vleci sem ter tja kakor voza dve kolesi.

yamī

IX. rátrībhir asmā áhabhir daśasyet
sūryasya cákṣur múhur ún mimīyāt /
divā pr̥thivyā mithunā sá-bandhū
yamír yamása bibhryād á-jāmi

yama

X. á ghā tá gachān úttarā yugāni
yātra jāmayah kṛṇāvann á-jāmi /
úpa barbṛhi vṛṣabhāya bāhúm
anyám ichasva su-bhage pátim mát

yamī

XI. kím bhrātāsad yád a-nāthám bhávāti
kím u svāsā yán nír-ṛtir ni-gáchāt /
káma-mūtā bah_uv_uetád rapāmi
tan_uvā me tan_uvañ sám pipṛgdhi

yama

XII. ná vā u te tan_uvā tan_uvañ sám papṛcyām
pāpām āhur yáh svāsāraṃ ni-gáchāt /
anyéna mát pra-múdaḥ kalpayasva
ná te bhrātā su-bhage vaṣṭ_iy_uetát

Jami

IX. Noči in dneve bi mu stregla,
za trenutek rada soncu oko bi zatemnila,
oba enake tesne zveze kakor Zemlja in Nebo sva,
Jamí tako bi bratov krvoskrunski greh nosila.

Jama

X. Nemara bodo res prišli rodovi drugi,
ko krvni se sorodniki skrunljivo bodo vedli.
Naj možak ti leže na podprto rôko,
drugega poišči si, ne mene, in boš srečna.

Jami

XI. Kaj brat mi bo, ko več ne bo zavetja?
In kaj bo sestra sploh, ko konec pride?
Gnana od strasti, ti prigovarjam spet in spet:
"S telesom mojim združi svoje!"

Jama

XII. S telesom tvojim svojega ne žêlel bi združiti –
slab, pravijo, da je, kdor sestro poželi si.
Z drugim si poskrbi za tovrstne vse užitke
in srečna boš, tvoj brat pa tega noče.

yamī

XIII. bató batāsi yama — — — —
 náivá⁸⁰ te máno hṛdayam cāvidāma /
 anyá kīla tvám kakṣyeva⁸¹ yuktām
 pári śvajāte líbujeva⁸² vṛkṣām

yama

XIV. anyám ū śú tvám yam_y_ anyá u tvám
 pári śvajāte líbujeva vṛkṣām /
 tāsya vā tvám mána ichā́ sá vā táv[a
 á]dhā kṛṇuṣva sam-vídaṁ sú-bhadrām

80 *ná_evá*

81 *kakṣyā_iva*

82 *líbuḍā_iva*

Jami

XIII. Obup! Obupen si, Jama!

Našla nisem ne srca ti, ne razuma.

Pa druga kakor vpreženega konja
naj te opasa, in kakor drevce ovijalka!

Jama

XIV. In ti drugega, Jamí, in drugi tebe

bo objel kot drevce objame ovijalka.

Poišči ti srce njegovo oziroma on tvoje,
napravi si nato ugodno skupno zvezo.

LUKA REPANŠEK

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *triṣṭubh*

Iab *ó cit sákhāyaṁ sakhyā vavr̥tyāṁ tirāḥ purū cid arṇavāṁ jaganvān*

Pomen optativa perfekta *ā vavr̥tyāṁ* je "rada bi (ga) bila obrnila (okrog) (a /u/ je že odšel /*jaganvān*/)" oz. "obrnila bi (ga) bila okrog (tj. če ne bi bil že odšel)", kar je v skladu z njegovo splošnejšo funkcijo irealnega naklona, torej v slučaju kupitivnega optativa za izražanje neuresničljive želje in ko gre za potencialni optativ, dejanja pod neuresničljivimi pogoji (tj. kadar ne gre za perfekte s prezentovim stativnim pomenom, ki se v tem oziru funkcijsko in pomensko seveda obnašajo kot prezent). V skladu z vsebino dialoške himne X.10, kjer se o sestrine strani favoriziranem spolnem aktu govori zgolj strogo hipotetično, je tovrstnih naklonskih oblik precej: *ā viviśyāḥ* 'moral bi vstopiti (tj. če bi vedel, kako se prav ravna)' (IIIč) proti optativu prezenta, ki bi pomenil '(daj) vstopi; bi (prosim) vstopil', *riricyāṁ* 'prepustila bi (ti telo) (če bi ti to hotel, a nočeš)' (VIIč), *úd_mimīyāt* 'želi si, da bi lahko zatemnila (sc. Sončevo oko)' (neuresničljiva želja) oz. '(če bi bilo mogoče) bi zatemnila (sc. Sončevo oko)' (IXb) (irealis), *nā sām pap̥rcyāṁ* 'ne bi želel združiti/ne bi bil združil (sc. svojega telesa s tabo; tj. če bi dejansko obveljala situacija, v kateri bi do te možnosti sploh prišlo)' (XIIa). Kadar jim sledijo oblike optativa prezenta, je v ospredju rezultativna funkcija perfekta, torej *riricyāṁ* 'prepustila bi (ti svoje telo)' (opt. pf.) in posledično 'bi vlekla' (*v̥rheva*) v VIIč in *úd_mimīyāt* 'zatemnila bi (Sončevo oko)' ter kot posledica dejanja, ki bi se pod temi razmerami realiziralo, 'bi nosila' (*bibh̥ryāt*) v IXč. V tem oziru prim. VIII.45.18 *yác chuśrūyā imāṁ hávaṁ / dur-mārṣaṁ cakriyā utá / bháver āpír no ántamaḥ* "Ko bi slišal (opt. pf.) ta (naš) klic, / bi moral napraviti (opt. pf.) nekaj nepozabnega in postal bi nam (opt. prez.) najozžji prijatelj".

Ic *pitúr nápātam ā dadhīta vedhā*

Dobesedno: "(Kdor je) posvečen v opravljalca obredja (*vedhás-*), bi moral spočeti (*ā dadhīta*) vnuka (svojega) očeta", tj. bi moral zaploditi sina.

IIab *nā te sákhā sakhyāṁ vaṣṭy etát sá-lakṣmā yád víṣu-rūpā bhávāti*

Verz je interpretacijsko zahteven (kot citat se pojavi še v X.12.6b), saj ga je glede na njegove formalne lastnosti mogoče razumeti na več načinov. Posesivna zloženka (*bahuvrihi*) z nosniško osnovo v drugem členu (v tem primeru *lákṣmaṇ-* 'znamenje') formalno v moškem in ženskem spolu ni enaka (kot to npr. velja pri sigmatskih osnovah), zato se lahko *bahuvrihi sá-lakṣmā* nanaša le na denotat moškega slovničnega spola ali eventualno srednjega (če za *sá-lakṣma* tipa *nāmā* = *nāma* 'ime'); v primeru torej, da je v zloženki *víṣu-rūpā* upravičeno prepoznati imenovalnik ednine ženskega

spola, med obema zloženkami ni slovničnega ujemanja. Kongruenca po slovničnem spolu je dejansko mogoča le, če gre v obeh primerih za množino srednjega spola (ob upoštevanju množinske, kolektivne funkcije edninskega glagola), torej *sá-lakṣmā* 'reči, ki so istega znamenja' in *vīṣu-rūpā* 'reči, ki so po svoji obliki drugačne' ali (vendar je to popolnoma nepreverljivo) če imamo v obliki *sá-lakṣmā* pred sabo dejansko mlado in v tem primeru priložnostno kreirano ajevsko osnovo. Iz naštetega logično sledijo interpretacije: a) "Tvoj sopotnik tega partnerstva (ki ga predlagaš) ne želi, (namreč), da (*yád*) bo (tista), ki je istega znamenja (kot sem sam) (*sá-lakṣmā*; torej sorodnica), postala (*bhāvāti*) različna po obliki (*vīṣu-rūpā*)", tj. se bo v razmerju do mene vedla, kot da z mano ni v krvnem sorodstvu, b) "Tvoj sopotnik tega partnerstva (ki ga predlagaš), pri katerem (*yád*) bodo stvari, ki so istega znamenja, postale raznolične, ne želi", c) "Tvoj sopotnik takega partnerstva ne želi, kjer bo to, kar je (sicer) istega znamenja (*sá-lakṣmā* = *sá-lakṣma*), postalo različne (tj. po izvoru raznorodne) stvari (*vīṣu-rūpā*)" ali, eventualno, četudi najmanj verjetno, č) "Tvoj sopotnik tega partnerstva (ki ga predlagaš), pri katerem (*yád*) bi nosila isto znamenje (*sá-lakṣmā*; tj. bi bila pripadnica iste družine) (tista), ki je (sicer) drugačne oblike (*vīṣu-rūpā*) (kot sem sam, torej ženska)", če je izjava mišljena v generičnem smislu.

Kazalni zaimsek za drugo deikso (*etád*) kaže v sfero sogovornika (najsí bo prostorsko ali neprostorsko – opominjevalno), s čimer je v konkretnem primeru efektivno privzeta distanca Jame do sestrinega predloga. Prim. XIIč *ná te bhrátā ... vaṣṭy etát* "tvoj brat tega (kar predlagaš) ne želi".

IIč mahás putráso ásurasya vīrá divó dhartára urvyā pári khyan

Epitet 'junaški sinovi (*putrásas ... vīrás*) vélikega Ásure (*mahás ... ásurasya*, pri čemer je mišljen *d_ováuṣ* 'oče Nebo')' se glede na ostala mesta v korpusu, kjer je skupaj z njim eksplicitno omenjen tudi denotat, zagotovo nanaša na Ángirase (*áṅgirasas*): prim. X.67.2bc *diváh putráso ásurasya vīráḥ / ... áṅgirasas* "sinovi neba, junaki (vélikega) Ásure, Ángirasi", sinove Djáuša (očeta Neba). Epitet *divó dhartár-* 'podpornik neba' je generičen (nanaša se lahko na Indro, Somo, Savitra ali Adžo Ekapada – podpornika sonca in neba) in ne pripada izrecno le Ángirasom. Njihovo oprežanje (*khyan* 'gledajo, motrijo') za grehi in prekrški daleč (*urvyā*, dobesedno 'širok') naokrog (*pári*), ki je parafrazirano izpostavljeno še v VIIIab *ná ní miṣant_y eté / devānāṃ spása* "ti (že poprej omenjeni) ogleduhi (*spás-*) bogov (nikdar) ne zamižijo (*ná ní miṣanti*)", je po eni strani povezano z globoko občutljivostjo Ángirasov ravno na incest, za katerega (z Indro ob strani) z ultimativnim uničenjem kaznujejo lastnega očeta, ki je oskrnil svojo hčer, torej Zoro, njihovo mater, po drugi pa prikličje v spomin podobo vélikega Ásure neo-panteona, tj. Várune, ki sam preži nad grehi in zločini življa s svojim sončevim očesom, pri čemer ponoči zanj vohunijo zvezde, prim. IX.73.4cč *áśya spáśo ná ní*

miṣanti bhūrṇayaḥ “njegovi vneti vohuni (nikdar) ne zamižijo”, VII.87.3ab *pári spáso váruṇasya smád-iṣṭā / ubhé paśyanti ródasī su-méke* “združeni v istem cilju, Várunovi ogleduhi pregledujejo obe dobro utrjeni lici (tj. polovici) sveta (sc. nebo in zemljo)”. Glede na to, da je po svojih funkcijah Váruna (sinhrono slednji namreč tudi *sodī* v stari red bogov, tj. Ásur) dedič Djaušove vloge, prekrivnost interpretacij seveda ni naključna.

IIIab *uśánti ghā té a-mṛtāsa etád ékasya cit tyajásam mártṛasya*

Emfatični členek *gha (ha) ~ ghā* izraža epistemično negotovost do upovedanega ‘že (čemur *ha* tudi dejansko etimološko ustreza), nemara’. IIIa v parafrazi torej pomeni “prepričana sem, da bogovi to želijo od tebe (zagotovo sicer ne morem vedeti, a kako bi lahko bilo drugače, sploh ob dejstvu, da si edini, ki ga lahko daš)”. Prim. IVa *ná yát purá cakṛmā kád dha nūnám* “Česar (*yád*) nisva naredila (*ná cakṛmā*) (nikdar) poprej (*purá*), naj (*kád*) nemara (*ha*) (narediva) sedaj (*nūnám*)?!” in Xa *ā ghā tá gachān úttarā yugāni* “nemara (*ghā*) bodo (kdaj res) prišli ti (*tās*) prihodnji rodovi (*úttarā yugāni*)”.

Zaimek za drugo deikso *etád* ima tu svojo tipično anamnestično (opominjevalno) funkcijo, s katero tvorec besedila kaže v kognitivno sfero prejemnika: ‘to (saj veš kaj, ker je bilo o tem govora)’, v tem primeru, da bi Jama z njo spočel potomca (*tyajás-*).

Posesivna (svojstvena) zloženska (bahuvrihi) *a-mṛta-* ‘nesmrten’ dobesedno pomeni ‘tak, ki nima smrti’, tj. božanstvo, torej s sekundarno baritoniranim *mṛta-* ‘smrt’ (proti *mṛta-* ‘mrtev’) v drugem členu, in stoji v opoziciji do posamostaljenega posesivnega pridevnika *mártṛa-* ‘smrtnik’ < *‘ki ima smrt’.

IIIc *ní te máno mánasi dhāy asmé*

Dobesedno: “Tvoja (*te*) želja (*mána-*, etimološko ‘miselna vznburjenost’ in tudi tu v funkciji, skoraj prekrivni s *kāma-* ‘poželenje’) je bila vsajena v (*ní dhāyi*) nas (*asmé*), v željo (*mánasi*)”, tj. v našo (= mojo) željo (kot hendiadioin). Množinski zaimek pri edninskem samonanosniku je pogosta skladenjska figura.

IVab *ná yát purá cakṛmā kád dha nūnám rtá vādanto án-rtam rapema*

Adverb *purá* ‘(po)prej’, ki v prvem verzu stoji v opoziciji do *nūnám* ‘sedaj’, se verjetno nanaša na čas, ko si Jama še ni izbral smrtnosti (lastnost, ki jo poseduje že njegov oče Vivasvant) v prid možnosti, da bi lahko priskrbel potomstvo: X.13.4ab *devébhyaḥ kām avṛṇīta mṛtyúm / pra-jāyai kām a-mṛtam nāvṛṇīta* “Zavoljo bogov je izbral smrt (*mṛtyúm*), za voljo potomstva (*pra-jāyai kām*) ni izbral nesmrtnosti (*a-mṛtam*)”. Ta izbira (in tudi dejanska smrt, ki ga kot prvega doleti) ga seveda še ni počlovečila (dejanski prvi človek je njegov brat Manu), pač pa mu je kot božanstvu vdihnili inherentno *človeško* lastnost. V drugem delu prvega verza *kád*

dha nūnām “Ali res sedaj?!” je treba predpostaviti elipso glagola *kṛnavāma* oz. *kṛṇuyāma* ‘naj narediva’. Če je IVb odgovor na retorično vprašanje v prvem verzu, verz dobesedno pomeni: “(Če to narediva, namreč spiva skupaj), (bi), čeprav govoriva (*vādantas* ‘oglašajoča se (z)’) Resnico (*ṛtā-*), (dejansko) na tihem/na skrivaj govorila Neresnico (*án-ṛta-*)”; če IVb predstavlja drugi del retoričnega vprašanja, kar je sicer manj verjetno, a teoretično možno, pa “Ali naj (resnično), medtem ko/čeprav pričava Resnico, vstran (dejansko) govoriva Neresnico?!”. Točni pomen glagola *rap-* ~ *lap-* je ‘govoriti vstran’, in sicer primarno v kontekstu zasebne oz. intimne izmenjave besed med dvema udeležencema. Drugotni pomenski premiki so ‘klepetati (s kom)’ < *‘s kom si (intenzivno) izmenjevati besede’ in s stališča tretjega, ki v pogovoru ni soudeležen, ‘govoriti nerazločno, momljati, brbrati’. Prim. V.61.9ab *utā me ’rapad yuvatīr mamandúṣī / prāti śyāvāya vartanīm* “In zaupala šepé (*arapat*) mladenka, ki opijanila me (s svojimi) je (čari), Šjavi Temnopoltemu, mi na uho (*prāti* ‘proti’) je progo”; VI.3.6ab *sā īm rebhó ná prāti vasta usrāḥ / śocīṣā rārapīti mitrá-mahāḥ* “Kakor pevec, (ko) rdečino nadene si jutranje zore, neutrudno žubori (*rārapīti*) s plameni (tj. se nerazločno oglašā), ta ki Mitrove moči je (sc. Agni, božanstvo ognja)”. Glagol se v okviru obravnavane himne pojavi še v XIc *kāma-mūtā bah_uv etád rapāmi ...* “pognana od sle (s preteklim trpnim deležnikom *mūta-* h glagolu *mīv-* ‘premikati, potiskati’) ti neštetokrat (*bah_u*) prigovarjam (*rapami*) tole (– saj že veš, kaj) (*etád*): ...”.

IVcē *gandharvó aps_uv āp_{yā} ca yóṣā śā no nābhīḥ paramām jāmi tán nau*
Z besedno zvezo ‘vodna mladenka’ (*āp_{yā} yóṣā*) se misli na apsaro (*apsarás-*) oz. Gandharvi (*gandharvī-* ‘Gandharvova družica’), nimfo, ki po Jamovih besedah skupaj z “Gandharvo (ki je) v vodah” (ni nujno mišljen Gandharva v svojem prvotnem pomenu kot ime individualističnega bitja božanskih lastnosti, ki naseljuje nebeške vode in čuva somo, pač pa utegne biti termin uporabljen generično, torej ‘nekdo, ki je podobnih lastnosti kot Gandharva’) predstavlja njun skupni izvor (*nābhī-*, dobesedno ‘popok’) in ultimativno (*paramā-*) povezanost (po krvni liniji), torej sorodstvo (*jāmi-*). Na katero predstavo o njunem v mit zavitem izvoru je tu nakazano, ni popolnoma očitno, vsekakor pa se na splošno izrazito hiperseksualna narava apsar – indijskih realizacij polbožanskih nimf – popolnoma sklada z vedanjem Jami same. Za Jamovega očeta (in po implikaciji tudi Jamijinega, čeprav se Jamova sestra dvojčica izven konteksta te himne eksplicitno ne omenja) po tradiciji sicer velja Vivasvant (*vī-vasvant-* ‘na vse strani sijoč’ in dejansko torej avatar Sonca samega) in za njegovo mater Saranju (*saranyū-* ‘hiteča’), Tvaštrova hči, čeprav bi bila brat in sestra dvojčka teoretično lahko tudi produkt incesta med Saranju in Tvaštrom samim – na to bi celo utegnil eksplicitno kazati verz 10.5ab (*gārbhe nū nau janitā dām-patī kar / devás tvāṣṭā savitā viśvá-rūpaḥ*), namig pa je mogoče uzreti tudi v X.17.1-2, ki v obrisih, četudi hermetično, upoveduje

zgodbo o zvezi med Vivasvantom in Tvaštrovo hčerjo. Ta je v svojih elementih sicer izjemno podobna ravno zgodbi o zvezi med Pururávasom (potomcem Jamovega brata Mánuja, dejanskega prvega človeka, in njegove hčerke Ide), ter nimfe Urváši, ki je – nesmrtna – Pururávasa oropa, kot je videti, preprosto njena božja narava, po postrgvedski tradiciji pa gandharve sami (gl. komentar k X.95):

I. *tváṣṭā duhitré vahatūṃ kṛṇot[i]*
i]tīdāṃ víśvam bhūvanaṃ sám eti /
yamásya mātā par-y-uhyámānā
mahó jāyā vīvasvato nanāśa

Tvaštr za hčer je napravil poroko
in tako se vse stvarstvo zgrnilo je tja,
ko Jamova mati, peljana naokrog –
ženā Vivasvanta vélikega – je izginila.

II. *ápāgūhann a-mṛtām mártṣebhyaḥ*
kṛtvī sá-varṇām adadur vīvasvate /

utāśvínāv_ abharad yát tát āśīd
ájahād u dvā mithunā saraṇyūḥ

Skrili so nesmrtno pred (očmi) umrljivih,
napravili so nje podobo in jo dali
Vivasvantu,
in Ašvína je nosila, kot je takrat bilo,
zapustila pa je Saranjú le dva, (ki) v paru
(sta bila).

Pridevnik *paramá-* ‘ki je (od vseh/vsega) najbolj stran’ lahko implicira, da je njuno sorodstvo ali ‘najvišje’, v smislu ‘božansko’ (sekundarni pomen tega superlativa), ali, kar se zdi verjetneje, ‘(po časovni komponenti) najbolj oddaljeno’, torej ‘primarno’. Verz IVč je formalno večznačen in dopušča tri interpretacije: a) “Ta (*sā*) naš (*nas*) izvor (*nābhi-*) je to (*tād*) najino (*nau*) najvišje/najgloblje (*paramám*) sorodstvo (*jāmi-*)”, b) “Ta naš izvor nama (*nau*) je (torej) to najvišje/najgloblje sorodstvo” ali c) “Onadva sta naš izvor (in torej) to najino najvišje/najgloblje sorodstvo”, slednje ob upoštevanju, da se anaforični zaimek *sā* lahko le sekundarno slovnično ujema tudi s povedkovim določilom za globinsko skladenjski dejanski *táu* ‘onadva’.

Vab *gárbhe nú nau janitā dām-patī kar devás tváṣṭā savitā víśvá-rūpaḥ*

Dobesedno: “Že (*nú*) v maternici (*gárbhe*) naju je tisti, ki (naju) je spočel (*janitár-*), napravil (kakor je pač dejstvo) (*kar*; injunktiv aorista z opominjevalno funkcijo) za moža in ženo (*dām-patī*) – bog Tvaštr (‘rokodelec’), (ki vse stvari) vzdržuje v teku (*savitár-*), ki poseduje vse oblike (*víśvá-rūpa-*; tj. ki je gospodar vseh oblik, prim. X.184.1ab *viṣṇur yónim kalpayatu / tváṣṭā rūpāṇi piṁṣatu* “Víšnu naj pripravi maternico, Tvaštr naj izrežlja oblike!”). V primeru *dām-patī*, ki temelji na determinativni zloženki (tatpuruši) *dām-pati-* ‘hišni gospodar’, gre za eliptično parno zloženko (dvandvo) s pomenom ‘hišni gospodar (in gospodari-ca)’. Jamijin protiargument Jamovemu očitku, ki temelji na izpostavitvi dejstva, da sta si med seboj v krvnem sorodstvu (IVcč), je namreč ta, da sta bila v intimnem odnosu tako ali tako že pred samim rojstvom. S tem pravzaprav izpostavi

dejstvo, ki iz Jamove argumentacije ni razvidno: da namreč nista zgolj brat in sestra, temveč dvojček in dvojčica in tako inherentno povezana drug z drugim kot celota (ki je bila po rojstvu razdrta). Drugi del distiha je mogoče interpretirati generično v smislu “Tvaštar, najin stvaritelj (*janitár-*), naju je izoblikoval (kakor izoblikuje tudi vsa druga bitja)” ali pa ga je treba brati povsem dobesedno, torej z izpostavljeno enačbo Tvaštar = *janitár-* ‘(najin *dejanski*) zaploditelj’, kar bi seveda impliciralo, da sta tudi sama produkt incestoidnega razmerja (gl. zgoraj).

Vč véda nāv asyá prthiví utá dyáuḥ

Dobesedno: “tako Zemlja kot Nebo o tem (*asyá*) o naju (*nau*) vesta”, pri čemer se anaforični zaimsek nanaša na ključno *dejstvo* (‘to’) o njunem spočetju, torej najsi bo, da sta dejansko dvojčka in tako eno drug z drugim ali da je njun oče Tvaštr sam. Vsaj verz IXc (dalje gl. spodaj) bi sicer govoril v prid prvi interpretaciji, v parafrazi torej nekako “Zemlja in Nebo vesta, o čem govorim, saj sta prav takšna kot midva (*divá prthivyā mithunā sā-bandhū*)”. V dvojski obliki *prthiví*, ki je tako kot *dāmpatī* v Va funkcijsko gledano eliptična dvandva, je pomensko že vsebovan tudi *dyáuḥ*, tako da besedna zveza *prthiví utá dyáuḥ* dejansko pomeni ‘Zemlja in Nebo (*prthiví*) in tudi (*utá*) Nebo (*dyáuḥ*)’, pri čemer ta prastari par praočeta in pramatere tudi slovnično učinkuje kot celota in se zato ne veže z glagolom z dvojskim pač pa po pričakovanju z edninskim osebilom pripadajoče glagolske oblike (*véda*).

VIc kád u brava āhano vīcyā nṛ̥ṇ

Ne glede na formalno dvoznačnost *kád* (vprašalni zaimsek oz. vprašalna členica) in oblike *vīcyā* (orodnik ednine ženskega spola pridevnika *vyañc-* ‘obrnjen vstran, nasprotujoč’ oz. adverbializacija te oblike s pomenom ‘nasprotujoče, neskladno, drugače’) je edina logično sprejemljiva interpretacija “Ti pa (*kád u*) boš mozem govorila (*bravas*) drugače (*vīcyā*) v svoji pohoti (*āhanas*)?!”. Pridevnik *āhanás-* ‘naraščajoč, nabrekajoč’, od tod tudi ‘bujnih oblin’ in ‘hotljiv, pohoten’, tu nastopa v vokativu s predikativno funkcijo, torej “o, pohotna” = “ti, (ki) si pohotna”, parafrazirano “v svoji pohoti/zaradi svoje pohote”. Tožilnik množine *nṛ̥ṇ* se lahko logično nanaša le na v predhodnem verzu omenjena Mitro in Váruno in ostale Áditje, skupino vrhovnih božanstev, ki skrbi za kozmični red in ravnovesje. Besedna zveza *vīcyā brav-/brū-* pomeni toliko kot ‘oporekati’ < *‘govoriti drugače, v nasprotju’, s čimer je implicirano “oporekati temu, kar sicer narekuje visoka postava Mitre in Várune (VIc *bṛhán mitrásya váruṇasya dhāma*)”, tj. v tem primeru konkretno, da incest ni dejanje, ki bi bilo v skladu z vesoljnim redom.

VIIb samāné yónau saha-śeyyāya

Izsamostalniška tvorba *saha-śeyyāya* ‘da bi (tam) skupaj ležala’ k (neizpričanemu) *saha-śeyā-* ‘skupno ležanje’ (tipa *nāma-dhéya-* ‘podelitev imena,

poimenovanje'), deverbativu k *śay-/śi-* 'ležati (tam)', je redka oblika dajalniškega nedoločnika s finalnim (namernim) pomenom, tvorjenega s pripono *-ya-*; za tvorbo prim. *gopīthya* (X.95.11a) h *gopīthá-* 'čuvanje, varovanje'. Samostalnik *yóni-* 'maternica' je tu uporabljen v svojem običajnem prenesenem pomenu 'udoben kraj namestitve', od koder po asociaciji 'postelja'.

VIIIč *téna ví vr̥ha ráthyeva cakrá*

Figura 'vleči (*varh-/vr̥h-* 'trgati, parati, vleči na dva konca') (s kom) sem ter tja (*ví*) kakor (*iva*) kolesi (*cakrá*), ki sta pričvrščeni na voz (*ráthyā*) (sc. preko osi)' je tu evfemistično rabljena za spolno občevanje. Enako v VIIIč *téna ví vr̥ha ráthyeva cakrá*, kjer izrazito nepravilna metrična shema verza s šestimi zaporednimi kračinami, ki potekajo preko cezure (— — — — —, ' — —, — — — ×), ritmično oponaša gibanje kolesja in ima nedvomno pejorativno vlogo, saj z repliko, ki je skoraj popolnoma identična sestrinemu izbruhu, Jama karikira njeno seksualno neobzdanost. Da je samostalnik *cakrá-* primarno (in tudi etimološko upravičeno) moškega slovničnega spola (v nasprotnem primeru bi oblika *cakrá* lahko pomenila le 'kolesa', kar pa v danem kontekstu ni smiselno) in da je srednji spol pri tem samostalniku sekundarnega, retrogradnega nastanka, je jasno razvidno iz zgledov tipa VIII.5.29 *hiraṇyáyī v ām̐ rábhīr / īśá ákṣo hiraṇyáyah / ubhá cakrá hiraṇyáyā* "Zlata vama je gredelj, zlato je oje, zlati kolesi obe".

IXb *sūryasya cákṣur múhur ún mimīyāt*

Zveza glagola *mayⁱ-/mī-* 'zmanjšati, okrniti' s preverbom *úd* '(navz)gor' je edinstvena; običajno se glagol pojavi kot *prá mayⁱ-/mī-* 'okrniti; zmanjšati (čemu pomen); poškodovati, uničiti; prekršiti'. Iz konteksta je sicer jasno, da je nameravani pomen 'zatemniti oko/pogled (*cákṣuṣ-*)', zato je *úd* morda najboljše razumeti v vlogi adverbna s polnim lokativnim pomenom, torej dobesedno *úd mimīyāt* '(tam) gor/zgoraj bi rada okrnila (sc. sončev pogled)'. Z adverbom *muhúr* 'za trenutek' je mišljen čas, ki bi ga spodaj na zemlji par potreboval za »od zgoraj prepovedano« konzumacijo. 'Sončevo oko' (*sūryasya cákṣur*) je prispodoba za za grehi in prekrški kozmičnega reda oprezajočega Váruno.

IXč *divā prthivā mithunā sá-bandhū yamīr yamásya bibhryād á-jāmi*

Dobesedno: "Dva v paru (*mithunā*) sva primerljive povezave (*sá-bandhu-*) z Zemljo (*prthivā*) (in) Nebom (*divā*) (tj. iste zveze, kot je tista, ki povezuje Zemljo in Nebo)". Zemlja in nebo (kot elementa in deificirano kot božanstvi) sta namreč nastala iz iste materije (razbite brezoblične skalnate gmote Vale), a hkrati veljata za pramater in praočeta, prav kakor bi iz ene celote zrasla brat in sestra dvojčka postala prastarša človeškemu rodu. Posamostaljeni pridevnik *á-jāmi* 'nesoroden (po krvni liniji)' v korpusu le na treh mestih nastopa kot antonim k

jāmi- ‘sorodnost, sorodstvo’, kjer glede na kontekst (najbolj očitno v X.10.10b v besedni zvezi *á-jāmi kar-/kṛ-*) kot sociološki terminus technicus očitno pomeni ‘krvoskrunstvo, incest’. Prim. še V.19.4ab *priyām dugdhām ná kām.yam / á-jāmi jāmyóḥ sácā* “Kakor drago, poželenja vredno mleko (tj. *semen virile*) – krvoskrunsko dejanje z dvema, ki sta (mu) sorodni”, kjer gre za podobo ognja, ki se kot seme preliva čez paličici, ki sta ga zanetili. Razen če je treba optativ *bibhryāt* brati kupitivno v smislu ‘rada bi nosila’, sc. *yāmaśya á-jāmi* ‘Jamovo incestoidno dejanje’, kar bi bila tako rekoč parafraza za “rada bi spala z njim”, je glede na nadaljevanje verza impliciran že tudi njegov rezultat, ki bi ga bila Jami pripravljena nositi (sama), najsi bo to krivda ali, kar je verjetneje, pri tem spočeti potomec; v tem primeru bi bilo verz treba razumeti celo v smislu “(tako ali tako) bi (posledice) Jamovega krvoskrunskega dejanja nosila (sama)”.

Xc *úpa barbhṛhi vṛṣabhāya bāhúm*

Besedna zveza *úpa barh-/bṛh-* (‘okrepiti, utrditi, podpreti’, s sinhronim sovpadom dveh diahrono različnih korenov z izvornima pomenoma ‘dvigniti (se)’ in ‘napih-niti (se)’)⁸³ *bāhúm* (‘laket’) ima eno samo vzporednico, in sicer v kontekstualno primerljivem verzu V.61.5 *śyāvāś_u va-stutāya yā / dór* (‘nadlaket’) *vīrāyopabárbrhat* ‘ki junaku, ki časti ga Šjavášva, (glavo) z roko podpira’. Glagol se obakrat pojavi kot intenziv in glede na izglagolski samostalni *upa-bárhaṇa-* ‘blazina’ pomeni toliko kot ‘dobro podpreti’, pri čemer bi frazem dobesedno pomenil (komu) podpreti (glavo) z roko (kakor z blazino), preneseno torej ‘spati s kom’. Samostalni *vṛṣabhā-* ‘bik’ se po konotaciji nanaša na virilnega, v danem kontekstu predvsem v seksualnem smislu rodovitnega partnerja, prim. III.56.3č *sá reto-dhā vṛṣabhāḥ śásvatīnām* “Bik je osemenjevalec vseh, ki se znova in znova pojavljajo (sc. zor ali preprosto generacij in generacij žensk)”.

XIIa *ná vā u te tan_uvā tan_uvañ sám paṛcyām*

Verz je hipermetričen, pri čemer je odstopanje od regularne sheme preveliko (v okviru trištubha je metrični vzorec zamenljiv le z dvanajstzložnim verzom), da bi ne bilo namerno. Ker stilistično očitno polnofunkcijsko hipermetričnost ustvarja ravno instrumental ednine *tan_uvā* ‘s (tvojim) telesom’, na simbolični ravni verz hkratno slika spoj teles (*tan_uvā tan_uvañ* ‘/moje/ telo s /tvojim/ telesom’), ki ju je treba obravnavati kot en sam anapest,⁸³ hkrati pa ikonično odraža Jamovo neželjo po tovrstni združitvi, kakršno upoveduje verz, s tem ko je odvečni *tan_uvā* tako rekoč treba iz verza odstraniti, če naj bo ta metrično regularen.

83 Prim. Knobl 2007: 132-135 = 2009: 72-75.

XIIIa *bató batāsi yama* — — — —

Manjkajoča koda je ritmični odraz premora, ki sledi očitno frustriranemu vzkliku Jami ob končnem spoznanju, da brata niti z argumenti niti s svojimi ženskimi čari ne bo prepričala v spolno združitev.⁸⁴ Interjekcija *bata* in samostalniška oblika *batás* (gre za okazionalizem) sta zgrajena iz istega materiala, slednja na podlagi prve, zato tudi poskus podobno učinkujoče paronomazije v prevodu “*Groza (bata), grozen (batás)* si (*asi*), Jama!”. Medmet *bata* je v okviru vedske himnike na tem mestu sicer edinstveno izpričan, vendar je njegovo funkcijo mogoče zajeti iz sorazmerno velikega števila medsebojno neodvisnih kontekstov v srednjevedski prozi, prim. ŠBM I.1.4.14 *pāpām bata no ’yām ṛṣabhāḥ sacate* “Zlo! Gorje! Ta bik nas bo ugonobil!”; XI.5.1.3 *a-vīrá iva bata me ’-janá iva putráṃ harantīti* “Gorje! Proč mi jemljejo sina, kakor da tu ne bi bilo nobenega moškega in junaka!”; XI.6.1.3 *bhīṣmām bata bhoḥ pūruṣān vā etāt pūruṣāḥ párvāny eṣāṃ sam-vrāscam parva-só vy ābhakṣatēti* “Groza! Gorje, glej – tam ljudje razčetrvejajo ljudi in jim trgajo ud za udom!”. Iz ritmičnih razlogov pričakovana razrešitev za končne štiri zloge okrnjenega prvega verza je dosežena z dvanajstzložnostjo metričnega vzorca (*jagatī*) sledečega verza: — — — — , ’ — — — , — — — x.

XIVab *anyám ū sú tvám yam y anyá u tvám*

Dobesedno: “(In tudi) (*u*; z metrično podaljšavo) ti (*tvám*) ga dobro (*sú*) (sc. objemi), Jami, (in) drugi (*anyás*) te (*tvám*) (sc. bo objel)”. Elipsa glagola *pári ṣvaj-* ‘objeti’ je pričakovana, saj gre v repliki za implicirano ponovitev XIIIc *pári ṣvajāte líbujeva vṛkṣám* “tesno naj (te, Jama) objame (sc. druga ženska) kakor drevo ovijalka” (za eventualni zgled podobne strukture gl. X.108.8č-9a). Frazem ima popolno paralelo v Atharvavedi VI.8.1 *yáthā vṛkṣám líbujā / sam-antám pari-ṣasvaje / evā pári ṣvajasva mām* “Kakor ovijalka je drevo tesno (*sam-antám*) objela (*sasvaje*) krog in krog (*pári*), tako me (tudi ti) objemi!”. XIIIc sicer nakazuje, da je Jamijino prognozo bratu treba razumeti povsem dobesedno in kot skrajno sarkastično pripombo: motiv ovijalke, ki drevo objame tako tesno, da ga slej ko prej zaduši, je prispodoba za oklepajočo se ga žensko, za katero mu v škodoželju, rojenem iz frustracije, močno (*kíla*) želi, da bi ga (objela), kakor (okrog trebuha objame) pas (*kakṣyā-*) vpreženega (*yuktám*) (sc. konja). Emfatična členica *kíla*, ne glede na to, da funkcijsko sicer poudarja predhodni zaimkovni pridevnik *anyá-*, glagolu v konjunktivu dodaja hortativni pomen, torej “naj te (kaka) druga (ženska) tesno objame” (brez te členice bi bil pomen preprosto “druga te bo tesno objela”).

RV X.95

purūravas

I. hayé jáyē mánasā tīṣṭha ghore
vácāṁsi miśrá kṛṇavāvahai nú /
ná nau mántrā án-uditāsa eté
máyas karan páratāre canāhan⁸⁵

urvaśī

II. kím etā vācā kṛṇavā távāhám
prākramiṣam uśāsām agriyéva⁸⁶ /
púrūravaḥ púnar ástam párehi
dur-āpanā vāta ivāhám⁸⁷ asmi

purūravas

III. iṣur ná śriyá iṣu-dhér
asanā go-śāḥ śata-sá ná ráṁhiḥ /
a-víre krátau ví davidyutan n[á
ú]rā ná māyūṁ citayanta dhúnayaḥ

85 *canā_áhan*

86 *ā_iva*

87 *iva_ahám*

Pururávas in Urváši

Pururávas

I. Hej, žena, z mislijo postoj; kako si huda!
Dajva, zdaj si izmenjajva besede,
saj misli te, če jih pustiva neizrečene,
ne bodo nama jutri dobro dele.

Urváši

II. Kaj počela jaz naj bi s tem tvojim govorjenjem?!
Odšla sem dalje že, kot prva izmed zarij.
Kar vrni, Pururávas, se domov –
težko sem ulovljiva – kakor veter!

Pururávas

III. Kot púščica za slavo iz tulca –
strelíca zmagovalna, ki sto krav bo osvojila,
pobliskala z odločnostjo je strahopetno,
kot jágnjeta si mislijo, da z blejanjem strašijo.

IV. śá vásu dádhatī śváśurāya
 váya úṣo yádi váṣṭy_ánti-grhāt /
 ástaṃ nanakṣe — — yásmiñ cākán
 dívā náktaṃ śnathitā vaitaséna

urvaśī

V. tríḥ sma máhnaḥ śnathayo vaitasén[a
 u]tá sma me _á-v_iyatyai pṛṇāsi /
 púrūravo _á'nu te kétam āyaṃ
 rájā me vīra tan_uvas tát āsīḥ

purūravas

VI. yá su-jūrṇīḥ śrēṇīḥ sumná-āpir
 hradé-cakṣur ná granthínī caraṇyúḥ /
 tá añjáy_ao _a'ruṇáy_ao ná sasruḥ
 śriyé gāvo ná dhenávo _a'navanta

urvaśī

VII. sám asmiñ jáyamāna āsata gná
 utém⁸⁸ avardhan nad_yaḥ svá-gūrtāḥ /
 mahé yát tvā purūravo ráṇāy[a
 á]vardhayan dasyu-hátyāya devāḥ

IV. Postregla tastu z dobrim je krepčilom
ob zori, ko želél je, iz sosednje hiše,
dobila dom je, v njem veselje našla ...
Dan in noč sem zbadal jo s svojim trstom.

Urváši

V. Na dan kar trikrat si nabodel me s svojim trstom,
nevoljno si vsak dan me polnil.
A uklonila sem se tvoji strasti –
tedaj si vladal mojemu telesu.

Pururávas

VI. Ah, plameneče vrste so prijateljic
se v vence lotosove povezale
in na vse strani se razbežale kot rdečica zarje,
kot krave slavo mukale kričaje.

Urváši

VII. Skupaj so v porodu mi sede le žene,
in reke samoopevane so ti ga vzgojile,
kot ti si pod bogov zaščito zrasel
za bitke veličastne z našimi sovragi.

purūravas

VIII. sácā yád āsu jáhatīṣṭu_u v_átkam
 á-mānuṣīṣu mānuṣo ni-śéve /
 ápa sma mát tarásantī ná bhujoyús
 tá atrasan ratha-spṛśo n[á á]śvāḥ

urvaśī

IX. yád āsu márto a-mṛtāsu ni-spṛk
 sám kṣoṇībhiḥ — krátubhir ná pṛñkté /
 tá ātáyo ná tanvāḥ śumbhata svá
 áśvāso ná krīlāyo dāndaśānāḥ

purūravas

X. vi-dyún ná — yá⁸⁹ pátantī dávidyod
 bhárantī me ápyā kām.yāni /
 jániṣto apó nár.yaḥ sú-jātaḥ
 pr[á u]rváśī tirata dīrghám āyuh

urvaśī

XI. jajñīṣá itthá gopíth.yāya hí
 dadhātha tát purūravo ma ójaḥ /
 áśāsam tvā vidúṣī sāsmin áhan
 ná ma áśṛṇoḥ⁹⁰ kím a-bhúg vadāsi

89 yá_á

90 á_áśṛṇoḥ

Pururávas

VIII. A ko so svoje plaščke slekle
in mednje je nesmrtni človek planil,
tresoč se razbežale kot gazele
in kot kobile, če kočija jih oplazi.

Urváši

IX. Ko smrtnik se nesmrtnih jih dotakne –
ta misli si, da jih podi v kričanje –,
kot račke si kožuške trebijo
in grizejo skakljaje kot konjiči.

Pururávas

X. Kot strela je pobliskala, ko mi je odletela,
vila, ki ukradla mi ljubezni je sadove.
Zdaj rôjen iz vodá je mladi mož,
Urváši rodu je podaljšala življenje.

Urváši

XI. In ti rojèn si bil, da bi zaščito nudil svetu,
pa moč si svojo usmeril vame.
Kaj nisem podučila te na tisti dan?
Poslušal nisi. Kaj zdaj brez haska govoričiš?!

purūravas

XII. kadā sūnūḥ pitāraṃ jātā ichāc
 cakrān n[á á]śru vartayad vi-jānān /
 kó dām-patī sá-manasā ví yūyod
 ádha yád agníḥ śváśureṣu dīdayat

urvaśī

XIII. prāti bravāṇi vartáyate áśru
 cakrān ná krandaḍ adhṛye śiváyai /
 prá tát te – hinavā yát te asmé
 párehṛy_ ⁹¹ ástaṃ nahí mūra māpaḥ ⁹²

purūravas

XIV. su-devó adyá pra-páted án-ā-vṛt
 parāvátam paramāṃ gántavá u /
 ádhā śáyīta nír-ṛter upástth[e
 á]dhainaṃ ⁹³ vṛkā rabhasāso adyúḥ

urvaśī

XV. púrūravo má mṛthā má prá paptó
 má tvā vṛkāso á-śivāsa u kṣan /
 ná vái stráñāni sakhṛyāni santi
 sālā-vṛkāñāṃ hṛdayānṛy_etā

91 *pārā_īhi*

92 *mā_āpas*

93 *ádha_enam*

Pururávas

XII. A kdaj bo sinek za očetom iskal,
točoč debele solze, ko ga prepoznal bo?
Kdo bi kdaj popoln par si upal razdružiti,
ko ogenj jima še gori v domači hiši?

Urváši

XIII. Povedala mu bom, ko solze bo debele točil
in kričal za skrbjo ljubečo ...
Na! Poslala ti ga bom iz naše družbe.
Pojdi zdaj domov, neumnež, saj mene ne ujameš.

Pururávas

XIV. Če danes mi bo božji ljubljeneč odlêtel,
odšel v kraje nepovratka,
v naročje legel bridkega bom konca,
pa naj volkovi me požrejo!

Urváši

XV. Nikar ne umri mi, Pururávas, ne odidi,
naj kruti te volkovi ne požró!
Družabništva resnično iskati ni pri ženskah,
saj njih srca so hijenska.

XVI. yád ví-rūp[ā á]caram márt_iyeṣu
 ávasaṁ rátrīḥ śarádaś cátasraḥ /
 ghṛtásya stokáṁ sa-kṛd áhna āśnāṁ
 tād evédám⁹⁴ tātṛpānā carāmi

purūravas

XVII. antarikṣa-prāṁ rájaso vi-mānīm
 úpa śikṣāṁ_y_urvásīm vásiṣṭhaḥ /
 úpa tvā rātrīḥ su-kṛtásya tīṣṭhān
 ní vartasva hṛdayaṁ tapyate me

urvaśī

XVIII. íti tvā devā imá āhur aiḷa
 yáthem⁹⁵ etád bhávasi mr̥tyú-bandhuḥ /
 pra-já te devān havíṣā yajāti
 s_uvar-gá u tvám ápi mādayāse

94 *evá_idám*

95 *yáthā_īm*

XVI. Ko tavalala med smrtniki sem v podobi drugi –
 prebila tu sem komaj celo leto –,
 na dan zaužila kapljico stopljenega sem masla,
 od česar sem še zdaj presita.

Pururávas

XVII. Oh, njo, ki zdaj nebesa polni in ki izmerila nebesni svod je,
 najboljši med možmi jo zase hočem.
 Poplačana ti stokrat bo dobrota tvoja,
 če vrneš se! Oh, daj, srce boli me!

Urváši

XVIII. Tako ti tí bogovi tule govoré, potomec Ídin,
 da kakor to na zemlji gre, boš ti ostal pač zvezan s smrtjo –
 potomstvo tvoje bo bogovom darovalo,
 a ti se veselil boš v nebesih.

LUKA REPANŠEK

KOMENTAR IN OPOMBE

Metrum: *triṣṭubh*

Iab *hayé jāye mánasā tiṣṭha ghore vácāṃsi miśrā kṛṇavāvahai nú*

S prvim verzom dialoške himne med smrtnikom Pururávasom (*purūrāvas-*), sinom pračloveka Manuja in njegove hčerke Ide (*iḍā-*), in nimfo (*apsarás-*) Urváši (*urváṣī-*) je dosežen nenaden vstop v sredino že nekaj časa poprej trajajočega dramatičnega dogajanja, ki eksplicitno sicer ni upovedano. Jasno je, da nesmrtna nimfa zapušča Pururávasa, s katerim sta spočela sina Ajúja (*āyú-*), a točen razlog za njeno zamero in jezo ni prezenten niti njemu. Himna je strukturirana kot dialog, ki pa je v osrednjem delu neusklajen, saj na novico o rojstvu sina (VII) Pururávas, izgubljen v blodečih reminiscencah, zapoznelo reagira šele v X. kitici. Če sprva njen izbruh jeze jemlje lahkodušno in s kar nekaj zbadljivega humorja (III), se v XII., XIV. in XVII. kitici stopnjuje njegov obup, ko postane očitna Urvášijina neusmiljena odločenost, da odide in se vrne k sestram, ki naseljujejo nebeške vode. V okviru vedske tradicije se zgodba pojavi še v Šatapathabrahmani (ŚBM XI.5.1: 1–17). Ta poskuša na podlagi rgvedske himne, ki je bila v 6. stoletju pr. n. št. mestoma očitno že zelo slabo razumljiva, vzpostaviti mitsko pripoved s smiselnim vzročno-posledičnim potekom dogodkov, ki pa zagotovo niso dejansko ozadje prepira med Pururávasom in Urváši, ki daje narativni okvir rgvedski himni X.95.

urváṣī hāpsarāḥ purūrāvasam aiḍāṃ cakame. táṃ ha vindāmānovāca. triḥ sma máhno vaitaséna daṇḍéna hatād. a-kāmāṃ sma mā ní padyāsaí mò sma tvā nagnāṃ darśam. eṣā vai na strīṇāṃ upa-cārā iti. sá hāsmiṇ jyóg uvāsa. āpi hāsmād garbhīṇy_āsa távay jyog ghāsminn uvāsa. táto ha gandharvāḥ sám ūdire. jyóg vā iyám urváṣī manuṣyēṣv_āvātsīd. úpa jānīta yátheyám púnar ā-gāched iti. tásyai hāvir dvy-úraṇā śáyana úpabaddhāsa táto ha gandharvā anyatarām úraṇam prá methuḥ. sá hovāca: a-vīrá iva bata me '-janā iva putráṃ harantīti. dvitīyam prá methuḥ. sá ha táthaivòvāca. átha hāyám īkṣāṃ cakre: kathāṃ nú tād a-vīráṃ kathāṃ a-janáṃ syād yātrāhāṃ syām iti. sá nagnā evānūt papāta. cirāṃ tán mene yád vāsaḥ pary-ādhāsyata. táto ha gandharvā vi-dyútaṃ janayāṃ cakrus táṃ yáthā dívaivāṃ nagnāṃ dadarśa. táto haivēyāṃ tiró-babhūva. púnar áimīty ét tiró-bhūtāṃ. sá ādhyā jālpan kurukṣetrāṃ samáyā cacāra. anyātaḥplakṣéti bīsavatī. tásyai hādhy_ántena vavrāja tād dha tá āpsarāsa átāyo bhūtvā pári puplúvire. táṃ heyám jñātvòvāca: ayám vai sá manuṣyò yāsminn ahám ávātsam iti. tá hocus: tásmāi vā āvir asāméti. tathéti. tásmāi hāvir āsus. táṃ hāyám jñātvābhī párovāda: [X.95.1] ity. úpa nú rama. sám nú vadāvahā iti haivāināṃ tād uvāca: táṃ hétarā prāty_uvāca: [X.95.2] iti. ná vai tvāṃ tād akaror yád ahám ábravaṃ. dur-āpā vā ahá.

tváyaitárhya_smi. púnar gr̥hān ihīti haivāinaṃ tād uvāca. átha hāyám pári-dyūna uvāca: [X.95.14] íti. su-devò 'dyód vā badhnīta prá vā patet tād enaṃ vṛkā vā śvāno vādyur íti. haivá tād uvāca. táñ hētarā prāty_uvāca: [X.95.15] íti. maitād á dṛthā. ná vái stráinaṃ sakhyám asti. púnar gr̥hān ihīti. haivāinaṃ tād uvāca. [X.95.16] íti. tād etád ukta-praty-uktám pañca-daśa-rcám bahv-ṛcāḥ prāhus. tásyai ha hīdayam ā-vy-ayāṃ cakāra. sá hovāca: samvatsaratamīm rātrim á gachatāt. tán ma ékām rātrim ánte śayitāse jātá u te 'yām tárhi pu-tró bhavitēti. sá ha samvatsaratamīm rātrim á jagāma. éd dhiranya-vi-mitāni. táto hainam ékam ūcur: etát prá padyasvéti. tād dhāsmāi tām upá prá jighyuh. sá hovāca: gandharvā vái te prātár váraṃ dātāras. tám vṛñāsā íti. tám vái me tvám evá vṛñīṣvéti. yuṣmākam eváiko 'sānīti brūtād íti. tásmāi ha prātár gandharvā váraṃ daduḥ. sá hovāca: yuṣmākam eváiko 'sānīti. té hocur: ná vái sá manuṣyēṣv_agnér yajñīyā tanūr asti yāyeṣṭvāsmākam ékaḥ syād íti. tásmāi ha sthālyām ōpyāgnīm prá dadur. anéneṣṭvāsmākam éko bhaviṣyasīti. tám ca ha kumārāṃ cādāyā vavrāja. só 'raṇya evāgnīm ni-dhāya kumārēṇaivá grāmam éyāya. púnar aimīty. ét tiró-bhūtaṃ. yò 'gnír aśvatthām tám yā sthālī samīm. táñ sá ha púnar gandharvān éyāya. té hocuḥ: samvatsarām cātuṣ-prāśyām odanám paca. sá etāsyaivāśvatthāsya tistrás-tisraḥ sam-ídho ghṛtēnānvájya samídvatībhir ghṛtávatībhir rgbhír ábhy_á dhattāt. sá yás táto 'gnír janitā sá evá sá bhavitēti. té hocuḥ: parókṣam iva vā etád. áśvatthīm evōttarāraṇīm kuruṣva samī-máyīm adharāraṇīm. sá yás táto 'gnír janitā sá evá sá bhavitēti. té hocuḥ: parókṣam iva vā etád. áśvatthīm evōttarāraṇīm kuruṣvāśvatthīm adharāraṇīm. sá yás táto 'gnír janitā sá evá sá bhavitēti. sá áśvatthīm evōttarāraṇīm cakré áśvatthīm adharāraṇīm. sá yás táto 'gnír jajñē sá evá sá āsa. téneṣṭvā gandharvāñām éka āsa.

Nimfa Urvāši je ljubila Pururávasa, Ídinega sina. Ko se je poročila z njim, mu je rekla: "Trikrat na dan me boš lahko nabodel s trstom, a ne leži z mano proti moji volji in naj te ne vidim golega. Tako se moramo (pač) ženske vesti." Dolgo je živel pri njem – očitno tako dolgo, da je naposled tudi zanosila. Gandharve pa so si rekli: "Nekam veliko časa je že prebila Urvāši med smrtniki. Domislite se, kako bi se nam vrnila!" Za posteljo je imela zavezani dve jagnjeti. Gandharve so odnesli eno jagnje in ona je vzkliknila: "Gorje! Kradejo mi mojega sinčka, kakor da tu (ob meni) ni nobenega junaškega moškega!" Vnovič so ji odnesli (jagnje). Ona pa je vzkliknila enako kot poprej. On (sc. Pururávas) pa si je rekel: "Kako je lahko temu tako, da tam, kjer sem jaz, ne bi bilo nobenega junaškega moškega?!" Gol se je pogнал v tek za njimi. Da bi si nadeval oblačila, se mu je zdelo predolgo. Takrat pa so gandharve napravili, da se je zabliskalo, in zagledala ga je golega, kakor v dnevni svetlobi. Izginila je. "Nazaj grem," (je rekla) in meni nič tebi nič izginila. Jadikujoč od skrbi je (Pururávas) zataval vse do Kurukṣetre. (Tam je bilo) (jezero)

z imenom Anjatahplakša, prepolno lotosov. Blodil je po njegovem bregu, po njem pa so v podobi rac vse naokrog plavale nimfe. Ko ga je (Urvāši) prepoznala, je rekla: "To je smrtnik, s katerim sem prebivala." (Ostale apsare) so dejale: "Pokažimo se mu." "Naj bo," (je odvrnila) in prikazale so se mu. Ko jo je prepoznal, ji je roteče rekel takole: [X.95.1]. Rekel ji je torej: "Postani malo! Pogovoriva se." Ona pa mu je odvrnila: [X.95.2]. Rekla mu je torej: "Nisi ravnal, kot sem ti naročila, in tako me sedaj zares ne moreš več ujeti. Vrni se domov!" Užaloščen je odvrnil takole: [X.95.14]. Rekel ji je torej: "Ljubljenec bogov se bo ali obesil ali pa odšel proč, da ga bodo požrli volkovi, če ne psi." Takole mu je odgovorila: [X.95.15]. Rekla mu je torej: "Ne ženi si preveč k srcu. (Resničnega) družabništva z ženskami (pač) ni. Vrni se domov." (In tole mu je še dejala:) [X.95.16]. Ta pogovor v petnajstih kiticah nam predajajo poznavalci verzov. A njeno srce se ga je usmili. Rekla mu je: "Vrni se sem na zadnjo noč leta. Tedaj boš eno samo noč ležal z mano in rojen ti bo sin." Vrnil se je zadnjo noč v letu in glej, (tam je bila) zlata palača. (Gandharve) so mu rekli le eno, namreč "Vstopi!", njej pa so naročili, naj gre k njemu. Rekla (mu) je: "Gandharve ti bodo zjutraj ponudili nekaj v dar. Izberi si ga." "Ti izberi zame!" (je odvrnil). (Urvāši mu je nasvetovala:) "Reci, da bi bil rad eden izmed nas." Zjutraj so mu gandharve res ponudili dar, on pa je rekel: "Rad bi bil eden izmed vas." Odvrnili so: "Med ljudmi zagotovo ni takega ognja, s pomočjo katerega bi si človek pri daritvi lahko pridobil našo podobo." V loncu so mu zato prinesli ogenj. "S tem (ognjem) daruj in postal boš eden izmed nas." Vzel je nato svojega sina in odšel. Ogenj je odložil v gozdu in s sinom odšel v vas. "Nazaj grem," je rekel in glej, (ogenj) je izginil. Kar je bil (poprej) ogenj, je postalo sedaj drevo aśvattha (sveti figovec), in kjer je bil poprej lonec, je bilo drevo šami. Vrnil se je h gandharvam. Rekli so mu: "Celo leto kuhaj kašo za štiri ljudi. Od tega figovca vsakokrat vzemi po štiri polena, jih natri s stopljenim maslom in podkuri z njimi z verzoma, ki vsebujta besedi "stopljeno maslo" in "poleno". Ogenj, ki bo tako nastal, bo tisti pravi ogenj." Rekli so mu: "To se sicer zdi nekoliko težko razumljivo. Naredi (raje) kresilno paličico iz lesa figovca in ploščico za netenje iz lesa drevesa šami. Tisti ogenj, ki bo tako nastal, bo pravi." Rekli so: "Tudi to je nekoliko težko razumljivo. Naredi (raje) takó paličico kot ploščico iz lesa figovca. Ogenj, ki bo tako nastal, bo tisti pravi ogenj." Napravil si je torej takó kresilno paličico kot ploščico za netenje ognja iz lesa figovca. Ogenj, ki je tako nastal, je bil dejansko tisti pravi ogenj. Daroval je z njim in tudi sam postal gandharva.

Besedna zveza *mānasā sthā-/sthi-* dobesečno pomeni 'postati z mislimi', torej 'umiriti misli', *vācāṃsi miśrā kar-/kṛ-* pa 'napraviti mešane besede', tj. 'izmenjati (si s kom) besede'. Kot frazema sta v korpusu obe zvezi edinstveni. Vokativ *ghore* k pridevniku *ghorā-* 'strašen, strah/strahospoštovanje/čudenje zbujajoč' je rabljen v predikativni funkciji, parafrazirano torej "plašiš me (s svojim vedênjem)".

Icč ná nau mántrā án-uditāsa eté máyas karan páratatare canāhan

Dobesedno: “Te misli (*mántrā* ... *eté*) nama (*nau*), (če ostanejo) neizrečene (*án-udita-*), ne bodo naredile (*ná karan*) veselja (*máyas-*) niti (*caná*) na najbolj oddaljen (*páratara-*) dan (*áhan*)”, torej “še tudi po preteku vsega časa (ki mi je dan kot umrljivemu človeku) jih bova obžalovala”. Zaimek za drugo deikso tu nastopa v opominjevalni vlogi in kaže na stično točko védenja tvorca besedila in njegovega nanosnika: ‘te misli (– saj veš, katere)’. V sledečem retoričnem vprašanju (IIa) zaimek nosi funkcijo demonstrativa in kaže v sfero prejemnika besedila: *kím etā vācā kṛṇavā tāvāhám* (IIa) “Kaj naj jáz (tj. nekdo, kot sem jaz) naredim (*kím kṛṇavā*) (z vsemi) temi (namreč) tvojimi besedami?”.

IIb prákramiṣam uṣásām agriyéva

Slovniciha vsebina aorista *akramiṣam* ‘odkorakala sem’ s preverbom *prá* ‘naprej’ je puntualnost in s tem finalnost dejanja, ki v skladu s splošno funkcijo aorista sega v neposredno preteklost, torej nekako “odšla sem že naprej”. Popolno nepreklicnost Urvāšijinega dejanja dodatno krepí prispodoba z nepovratnim odhodom najsi bo prvega jutranjega svita najsi bo prazore, torej prve zore, ki je po osvoboditvi svetlobe vzplamtela na nebu: *uṣásām agriyā_iva* “(tako dokončno) kakor (odide/je odšla tudi) *prva izmed jutranjih zor/*(čisto) prva (od vseh nadaljnjih) zor”.

IIIab iṣur ná śrīyá iṣu-dhēr asanā go-śāḥ śata-sā ná ráṁhiḥ

Manjkajoče metrične enote v kodi verza so ikonični odraz bliskovite hitrosti, s katero je Urvāši nenadoma odšla. Ker je logična manjkajoča glagolska oblika *asānā* ‘izstreljena’ skoraj homofona s sledečim samostalnikom *asanā*, gre za besedno haplologijo,⁹⁶ ki je uporabljena kot stilistično sredstvo, saj ritmično učinkuje kot prehitjevanje – verz se namreč tako rekoč spotakne preko samega sebe v sledečo polovico distiha. Dobesedno torej: “Kakor (*ná*) puščica (*iṣu-*) iz tulca (*iṣu-dhī-*) *iz-streljena* / (je ta njen) izstrellek (*asanā-*), ki je (strelcu) osvojil krave (*go-śāḥ-*) (tj. prvo in najprestižnejšo nagrado pri lokostrelskem tekmovanju, s katerim je nagrajen prav najuspešnejši izstrellek), kakor (*ná*) bliskovita (strelca) (*ráṁhi-*), ki (jih, sc. krav) osvoji sto (*śata-sāḥ-*)”. Oblika *śrīyá* (k samostalniku *śrī-* ‘odličnost, sijajnost’, od tod ‘slava; lepota; blišč’) je formalno večznačna: če gre za roditeljsko ednino *śrīyás*, je treba besedno zvezo *śrīyá iṣudhēs* razumeti v smislu ‘iz tulca (njene) lepote’, a se glede na kontekst zdi verjetnejša dajalniška oblika *śrīyé* z namenilnim (finalnim) pomenom, ki kot dopolnilo sodi k povedku, torej ‘kakor puščica (izstreljena) za (dosego) slave (< *za odličnost)’, kar je tudi samostalnikova splošnejša in razširjena funkcija (dalje gl. komentar k X.86.3č); prim. VIč *śrīyé gāvo ná dhenávo navanta* “kot za stavo so (gogotale), kakor na ves glas mukajo molzne krave”.

96 Tako že Pischel 1889: 17, prim. Knobl 2007: 128-130 = 2009: 68-70.

IIIcč *a-vīre krátau ví dāvidyutan n[á ú]rā ná māyūṃ citayanta dhūnayah*
 Zloženka *a-vīra-* s svojim nepričakovanim akcentskim mestom (pričakovali bi namreč **a-vīrá-* proti teoretično predvidljivi opisni zloženki **á-vīra-* 'nejunak') lahko opozarja, da v drugem členu dejansko ni vsebovan samostalni *vīrá-* 'junak, mož' < **junaški*, pač pa formalno posamostaljeni **vīra-* 'junaštvo' (prim. **mṛta-* 'smrt', dobesedno 'mrtvost' k *mṛtá-* 'mrtev'). Pomen posesivne zloženke bi torej bil 'nejunaški, šibek, strahopeten' (dalje gl. komentar k II.42.3č, II.43.3č) in *avīre krátau* 'v boječni/(le) šibki odločnosti' ali 'v odločnosti, ki ne izvira iz junaštva' > **'iz strahu'* (prim. komentar k X.95.9b). Vendar vsaj X.86.9a opozarja, da je kljub presenetljivemu akcentskemu mestu morda ustrežnejša interpretacija 'ki nima moškega/junaka': *a-vīram iva mām ayám / śarārur abhī manyate / utāhām asmi vīrīṇī / indra-patnī marūt-sakhā / víśvasmād indra úttarah* "Ta ogabnež tule si misli, da sem brez moškega, a jaz imam moža – Indrova soproga sem in Marútov družica. Indra je nad vsemi!". Paralelno z bahuvihijem *a-vīra-* se akcentsko obnaša še pridevnik *a-mitra-* (ob simpleksu *mitrá-* 'pogodba, pakt; partner, prijatelj'), medtem ko med po strukturi prav tako vzporednima *su-vīra-* in *su-mitrá-* 'prijatelj' (enako *dur-mitrá-* 'sovražnik') ne veljajo primerljive akcentske razmere; to je seveda nemudoma razložljivo ob predpostavki, da sta *su-mitrá-* in *dur-mitrá-* dejansko opisni zloženki 'dober/slab partner, prijatelj' in ne posesivni 'ki ima (s kom) dober pakt/ki ima s kom (sklenjen) slab pakt'. Razlog za baritonirano (na koren besede umaknjeno) akcentsko mesto v posesivni zloženki *su-vīra-* 'ki ima/ki prinaša moč-ne sinove' (prim. II.42/43.3č) je verjetno opozicijske narave, tj. sekundarno formalno opozarjajoč na pomensko razliko med *su-vīra-* in teoretično predvidljivim **su-vīrá-*, kar bi v sinhronem sistemu kot opisna zloženka (karmadharaja) pomenilo 'dober junak/dober mož'; od tod bi se po analogiji utegnil novemu vzorcu prilagoditi tudi podedovani **a-vīrá-* (razlog za odstopajoče akcentsko mesto v *a-mitra-* je prav tako treba iskati v procesu bega homonimov, saj bi **a-mitrá-* v sinhronem sistemu pomenilo 'ki nima prijatelja/prijatelj' in ne dejansko 'ki nima /z nekom sklenjenega/ prijateljskega pakta' > 'neprijateljski, sovražen, nasprotujoč'). Če je torej pravilna interpretacija zloženke *a-vīra-* tista, ki jo narekuje antonim *vīrīṇī-*, bi bilo problematično zvezo *a-vīre krátau* mogoče razumeti kot 'v odločitvi, ki (za prihodnost) ne predvideva (več) moškega (ki bi bil ob njej kot njen partner)'. Pridevnik *vīr-īṇ-* sicer načeloma ne pomeni isto kot splošno **vīra-vánt-*, pač pa nosilca lastnosti po tej lastnosti sami izdvaja iz množice, prim. *hásta-vant-* 'ki ima (pač) roke' proti *hast-ín-* 'slon' < **(med živalmi tisti edinstveni)*, ki ima roko (tj. rilec). V kontekstu X.86.9a bi bil torej morda ustrežnejši prevod "jaz imam junaka za moža" < **(ne samo, da) imam moža, (ampak v njem/z njim tudi) junaka*", glede na druge kontekste pa splošneje 'ki ima junaka za moškega (moža)/sina', pri čemer bi bilo torej tudi pridevnik *a-vīra-* ustrezno natančneje interpretirati kot 'ki

nima junaka kot moškega (moža)/sina' ali 'ki nima junaškega moškega (moža)/sina', prav kot bi tudi *su-vīra*- dejansko pomenilo 'čigar možje/sinovi so juna(š)ki' (prim. izpeljanko *suvīrya*- 'mnoštvo junaških mož/sinov'), prim. VII.4.6 ~ 8 *īše hy agnir amṛtasya bhūrer / īše rāyāḥ suvīryasya dātoḥ // mā tvā vayāṁ sahasāvann a-vīrā ... nahī grābhāy[a ā]raṇaḥ su-sēvo / anyódaryo mānasā mántavā u // ádhā cid ókaḥ púnar ít sá et y / ā no vāj y abhīṣāḥ etu návyah* "Saj Agni vlada nad nesmrtnostjo in obiljem, (saj) vlada nad podelitvijo obilja junaških sinov. Naj ne sedimo okrog tebe (v daritvi), o presilni, brez (nam rojenih) junaških sinov ... Kajti tuj (sin) ni dovolj ljub, da bi ga vzeli, (in) tisti, rojen iz maternice druge (ženske), da bi se (nanj) mislilo s srcem/da bi bil vreden (naše) pozornosti – tak se potem celo vrne nazaj domov! Naj k nam (raje) pride nov (in nam lasten) (sin), ki bo (za nas) zmagoval in imel premoč nad (vsemi)". Če je torej najnatančnejše tolmačenje pridevnika *a-vīra*- 'ki nima mož/sinov, ki bi bili junaki' oz. 'ki nima junaških mož/sinov', bi *a-vīre krátau* v X.95.3c morali razumeti v smislu: "v intenci, ki ji jo je dovolilo dejstvo, da njen mož ni(sem) junak" ali "v intenci, ki jo je sprožilo njeno prepričanje/očitek, da njen mož ni junak".

Tudi interpretacija zadnjega verza je izrazito težavna in prav njegovo napačno razumevanje je, kot je razvidno iz parafraze te legende v Šatapathabrahmani, podane zgoraj, ponudilo sicer težko opredeljivi razlog za Urvāšijin odhod. Obliko *úrā* k osnovi *úraṇ*- 'jagnje' je formalno možno interpretirati kot imenovalnik ednine ali imenovalnik množine srednjega spola, eventualno celo kot imenovalnik ednine ali množine ženskega spola, ob privzeti možnosti, da je prišlo do sekundarnega prehoda nosniške osnove *úraṇ*- v dolgo ajevsko (preko imenovalnika, ki sta si v obeh sklanjatvenih vzorcih formalno identična). Glede na glagolsko obliko *citayanta* je seveda verjetnejša množinska interpretacija. Po svoji obliki sicer kot iterativ opredeljiva glagolska osnova *citáya*-^{ti}te 'biti zaznan (kot), zdeti se, pojaviti se' (k *cet-/cit*- 'zaznati') se v korpusu pojavlja tudi v sekundarno pridobljenih pomenih 'zaznavati' (kot posledica asociacije od diateze izvorno neodvisnega stativnega pomena z medialno sprego) in v popolni sinonimiji z aktivno kavzativno osnovo *cetáya*-ⁱ tudi 'dati (komu kaj) zaznati, predočiti' oz. 'narediti (komu kaj) prezenčno/vidno', k čemur prim. I.131.2e *índram ná yajñāś citáyanta āyávaḥ* "kakor so se Indri Ajúji razkrili (*citáyanta*; < *so se dali zaznati) preko (svojih) darovanj"; VII.60.6ab *imé mitró váruṇo dūlābhāso / a-cetásam cic citayanti dākṣaiḥ* "Mitra in Váruna, težko prevarljiva, s svojimi veščinami celo (*cid*) tistemu, ki ne premore uvida (*á-cetas*-), dasta videti (*citayanti*)" ali IV.51.3ab *uchántīr adyá citayanta bhojān / rādhó-déyāya[a u]śáso maghónīḥ* "Ko so se danes zasvitale, darežljive zore opozorijo (*citayanta*; < *jim dajo razumeti) darovalce, da je (čas) za prinos daritve (*rādhó-déyāya*)". Možne interpretacije problematičnega četrtega verza so torej: a) "kakor (*ná*) jagnjeta (*úrās*) dajo zaznati (*citayanta*) (svoje) blejanje

(*māyúm*), (kot da so) hrupna (*dhúni*- ‘bučen, rohneč; vihrav’), b) “kakor jagnjeta pokažejo (< *dajo zaznati) svoje blejanje, (tako ona svoje) glasne (zvoke)” ali c) “svoje glasne (zvoke) (mi) da slišati, kakor jagnje svoje blejanje”. Prispodoba v vsakem primeru služi kot pejorativna opazka k Urvášiinemu izbruhu jeze. Injunktivni naklon glagolske oblike *ví davidyutat* ima funkcijo okarakterizacije in torej upoveduje dejanje, ki izhaja iz splošne lastnosti jagnjet. Prevod ‘pobliškavati’ je na tem mestu ustreznik za iterativno funkcijo konjunktiva intenziva *ví davidyutan* (h glagolu *vi-dyot-/dyut-* ‘bliskati se preko celotnega neba /ví/’).

IVabc *sā vásu dádhatī śváśurāya váya úṣo yádi vāṣṭy ánti-grhāt / ástaṃ nanakṣe yásmiñ cākān*

Dobesedno: “Ta (*sā*), oskrbujoča (*dádhatī*) tasta (*śváśurāya*) z dobrim (*vásu*) krepčilom (*váyas*)/s krepčilom (*váyas*) (kot) dobrino (*vásu*), vsako jutro (*úṣas*), če (si slednji le) želi (*yádi vāṣṭi*), iz hiše nasproti (*ánti-grhād*), si je našla (*nanakṣe* < *je prispela v) dom, v katerem (*yásmiñ*) je vesela/uživa (*cākān*)”. Prvi in tretji verz sta katalektična, in sicer IVa z desetimi in IVc z devetimi zlogi. Poleg tega se kljub prekinjenemu sandhiju skladenjsko zajedata čez verzni šiv v tretji verz, tj. razen v primeru, da je pravilna interpretacija sledeča: “Ona oskrbuje (*sā dádhatī*; tj. kot nominalni stavek *je oskrbujoča) tasta z dobrim krepčilom/s krepčilom (kot) dobrino vsako jutro, če (le) želi (*yádi vāṣṭi*), iz hiše nasproti (*ánti-grhād*). Našla si je dom, v katerem uživa”. Kar se tiče IVa, bi bilo tudi zaradi neobičajne cezure, ki sicer pade takoj za reduplikacijski zlog neosebne glagolske oblike *dádhatī*, mogoče predvideti (v tem primeru seveda stilistično pogojeno) haplogologijo *sā vásudā́dhatī śváśurāya*, torej *sā vásu-dā́ dádhatī* ... “dobrotljiva (*vásu-dā́*-, dobesedno ‘prinašalka dobrin’), oskrbujoč (svojega) tasta ...”. Zdi se sicer verjetno, da bi bilo treba vendarle vsaj del desetzložnih verzov, ki se občasno pojavljajo v okviru trištubhskega vzorca, obravnavati zgolj kot metrično očitno sprejemljive hipometrične verzne variante s premorom pred glavno cezuro; v to kategorijo seveda teoretično utegne soditi tudi X.95.4a. Absolutno neobičajen pa je devetzložni hipometrični vzorec prvega verza drugega polstišja. Ta se sicer ne zdi zvezan z opazno počasnim ritmičnim vzorcem za cezuro: --~--"----. Izhodni dispondej je z injunktivom perfekta *cākān* s predhodnim zaimkom vred namreč dovolj pogosta kadenca. Zamolčana sta torej zloga, ki tvorita prehod/predkadenca: --~--"“(—)’----, kar bi utegnilo v smislu metrične pavze ustrezati Pururávasovemu krajšemu premisleku pred samopotrditvijo, da je (vsaj po njegovem prepričanju) Urváši pri njem vendarle našla srečo. Če je zgolj premor nameravan tudi v IVa, pa je metrično izrazito nestabilna celota morda odraz Pururávasovega epizodično raztrganega opominjanja (samega sebe, saj je o Urváši tu poročano v tretji osebi) na z njegovega zornega kota sicer srečne razmere, iz katerih je nenadoma vzniknil (kot se zdi, njemu po vzroku popolnoma nedoumljivi) prepir.

úṣas je s pomočjo akcentskega premika adverbializirani tožilnik množine ‘vse zore’ > ‘vsa jutra’ ali, manj verjetno, roditeljski ednine ‘ob zori’ (za to strategijo prim. *dívā* ‘podnevi’ proti *divā* ‘z dnevom’). Zloženka *ánti-grha-* je glede na njeno akcentno mesto mogoče interpretirati kot posesivno (bahuvrihi), torej s pomenom ‘ki ima hišo nasproti/v bližini’ (prim. *ánti-yūti-* ‘ki ima pomoč pri roki’, *ánti-deva-* ‘ki ima v bližini bogove’), ali kot opisno (karmadharaja) ‘hiša, (ki stoji) v bližini/nasproti’, pri čemer kontekst sam jasno narekuje izbiro druge formalne in s tem pomenske interpretacije.

Vab *trīḥ sma māhnaḥ śnathayo vaitaséna utá sma me ā-vṛatyai prṇāsi*

Členica *sma* (z etimološkim pomenom ‘enkrat’) v kombinaciji z indikativom (in obrobno injunktivom) prezenta izraža iterativno in s tem habitualno dogajanje v preteklosti (ponavljalni preteklik): *sma śnathayas* ‘imel si me navado prebadati/znova in znova si me (rad) prebadał’, *sma prṇāsi* ‘imel si me navado polniti/znova in znova si me (rad) polnil’. Da je to za Urvāši sicer v celoti stvar preteklosti, je jasno poudarjeno z zaimenskim prislovom *tād* ‘takrat, tedaj’ v sledečem dvostiščju: *ānu te kētam āyaṁ / rāja me vīra tanvāś tād āsīḥ* ‘Takrat sem (pač še) sledila tvoji volji (in ti pustila, da) si bil vladar mojega telesa, junak (moj)’.

Vlab *yā su-jūrñiḥ śrēṇiḥ sumná-āpir hradé-caṣṣur ná granthínī caranyūḥ*

Dobesedno: “(te = *tās*, gl. VIc), ki (*yā*) (so) lepo plameneči red/sprevod (*śrēṇiḥ*, z distrahiranim branjem [*śráyaṇiḥ*] po razvezu kontrakta *ē* za prvotno **aya*) družic v (medsebojni) naklonjenosti (*sumná-āpi-*; *su-mná-* ‘naklonjenost’), (ki se) kakor oko sredi jezera (*hradé-caṣṣuḥ*, tj. lotosov cvet) tesno zavozlan (*granthín-* ‘vsebujoč vozle’) (tj. kakor v obliki koral) premika sem ter tja (*caranyūḥ* ‘premikajoč se’ kot s sufiksom *-ú-* popriredeljeni denominativ k izglagolskemu samostalniku *cáraṇa-* ‘premikanje, vrtenje’). Edninskost korelativa *yā* v VIa za množinsko nannosnico *tās* je posledica sekundarnega slovničnega ujemanja s predikatoma *śrēṇi-* ‘vrsta, red’. Pridevek ‘lepo plameneč’ (*su-jūrñi-*) se hkrati nanaša na temnordečkasto barvo račjega perja (kot postane eksplicitno razvidno iz IXc in o čemer priča tudi zgornji odlomek iz Šatapathabrahmane, Pururávas apsare namreč prvič uzre v podobi račje jate) ter barvo in *obliko* sestavnih delov (lotosovi suličasti listi kot podoba plamena) lotosovega cveta, na katerega spominja račja formacija.

VIČ *śriyé gāvo ná dhenávo ʷnavanta*

Formalno je glagolska oblika *navanta* lahko injunktiv prezenta (*navanta*) ali imperfekt (*anavanta*). Glede na predhodno perfektovo obliko *sasrur* ‘razbežale so se’ sta obe interpretacijski možnosti enako verjetni, pri čemer perfekt v obeh slučajih izraža preddobno dejanje, torej “(Potem ko) so se razbežale kakor rdečkasta ličila/rdečkaste ličilke (*añjāyas aruṇāyas*) (tj. kakor zore), so kakor za

stavo (*śriyé*; tj. na ves glas) gagljale (*anavanta*), kakor (*ná*) krave (*gávas*) (glasno mukajo), ko se jih molze (*dhenávas*)". V slučaju, da v verzu nastopa injunktiv, je s to glagolsko obliko implicirano, da gre ali za Pururávasov *spomin* na dogajanje ob njegovem prvem srečanju z apsarami ali za splošno *okarakterizacijo* nimf (z injunktivom tu v habitualni funkciji), vsekakor pa ne zgolj za naracijo.

VIIa *sám asmiñ jáyamāna āsata gnāḥ*

Izjavo je treba razumeti kot Urvášijin očitek predhodni Pururávasovi karikaturizaciji: *sám āsata gnāḥ* "(Ob porodu tvojega sina pa) so (vendarle/še kako) sedele skupaj (te) božanske ženske (o katerih praviš, da so polne kapric in da se razbežijo že ob prvem znaku morebitne nevarnosti)". Vse glagolske oblike v sedmi kitici so avgmentirane in torej kot narativni imperfekti upovedujejo dejstva, ki jih po implikaciji Pururávas dejansko še ne pozna, z informacijo vred, da se mu je rodil sin. Cezura v prvem verzu pade na morfemski šiv med glagolsko osnovo *jáyā-* in pripono za medialni particip *-māna-*, kar je iregularno in s tem seveda dovolj neobičajno, da zahteva dodatno pozornost. Po eni strani bi lahko metrična razcepitev sicer celostne neosebne glagolske oblike na simbolični ravni odražala prerez vezi med materjo in sinom, a to ni zelo verjetno, saj besedna zveza *asmiñ jáyamāna* natančno pomeni 'medtem ko se je rojeval', razen če je s cezuro implicirano 'medtem ko se je rojeval (in se tudi rodil)'. Druga, morda celo verjetnejša možnost je, da je s kratko pavzo, ki preseče besedo, dosežen suspenz – Urváši sredi ključnega momenta v svoji repliki takoj za pomenonosnim segmentom glagolske oblike za hip postane, da bi videla Pururávasovo reakcijo na ta zanj očitno popolnoma nov podatek.

VIIc *mahé yát tvā purūravo ráñāy[a á]vardhayan dasyu-hátyāya devāḥ*

Skladenjska zveza samostalnikov *ráñāya-* ('bitka') in *dasyu-hátya-* 'poboj Dásjujev' je (ob upoštevanju hiperbatona, ki pa je v rgvedski himniki dovolj pogosta stilistična figura) treba razumeti kot hendiadioin, torej "za véliko (*mahé*) bitko, v kateri boš pokončal Dásjuje". Funkcija zaimkovnega prislova *yád* 'če; (potem) ko; ker; (tako) da' je v tem primeru kontekstualno 'kakor' (formalno 'če') ali eventualno vzročna ('ker').

VIIIc *ápa sma mát tarásantī ná bhujyús tā atrasan ratha-spṛśo n[á á]śvāḥ*

Verz vsebuje hapaks *tarásant-*, poleg tega pa je elidirana tudi osebna glagolska oblika. Ker je iz konteksta mogoče predvideti, da je z neobičajnim deležnikom *tarásant-* verjetno mišljen dejanski *trásant-* 'tresoč se', logična glagolska oblika pa bi bila na tem mestu ravno 'uteči, zbežati' oz. podobno, se ponuja možnost, da je zaporedje *tarása-* palindrom in bi ga bilo torej od leve proti desni treba razumeti kot *trásantī-* 'tresoča se (sc. gazela)', v obrnjeno smer pa v njem

videti manjkajočo osebno glagolsko obliko *asarat* ‘stekla je’, torej “Kakor plašna (*trásantī-*) činkara (*bhujyúṣ*, vrsta gazele, etimološko ‘bežeča’), (ki) je vsakokrat (*sma*; sc. kadarkoli sem jo bil srečal) stekla (**asarat*) stran (*ápa*) od mene (*mád*), so se te (*tás*, sc. nimfe s privzeto podobo rac) splašile (*atrasan*) (pred mojim dotikom) kakor (*ná*) (se splašijo) kobile (*ásvās*), ko/če jih oplazi (< *se jih dotakne) voz (*ratha-spṛś-*)”. Rekcijsko zloženko *ratha-spṛś-* se da interpretirati aktivno ‘ki se dotakne voza’ ali pasivno ‘ki se ga dotakne voz’, pri čemer izbira druge interpretacije boljše ustreza dejanskemu eksternemu vzgibu za preplah (vendar prim. še komentar k naslednji kitici).

IXab *yád āsu mārto a-mṛtāsu ni-spṛk sám kṣoṇībhiḥ — krátubhir ná pṛikté*

Interpretacijsko gre za daleč najtežavnejše dvostišje. Samostalnik *kṣoṇī-* je etimološko sicer povezan s pomenom ‘čreda (drobnice)’ (avestijsko *fšaoni-*), vendar tega pomena nima nikjer v Rgvedi; v vseh kontekstih, kjer se pojavi (najsi bo v ednini ali v množini), pomeni ‘(bojni) krik(i)’, zato je upravičeno sklepati, da se kot tak ohranja tudi v danem primeru – pod negotovo predpostavko sicer, da je bila sinhrona etimološka povezava s *kṣu-* ‘drobnica’ še živa, bi si prevod lahko eventualno privoščil ‘(protestni) kriki (čredice)’. To zlasti zaradi možnosti, da Urváši s to repliko morda aludira na III(c)č: “kakor kažejo jagnjeta svoje blejanje, (kot da z njim) rohnijo” (gl. zgoraj). Besedna zveza *krátubhir ná* ‘kakor (da) s (svojimi) namerami/nameni’ bi namreč utegnila ironizirati Pururávasov *a-vīre krátau* ‘v strahopetni nameri’ (IIIc), s katerimi poprej sam karikira njena dejanja (vendar gl. zgoraj glede problematike v zvezi z interpretacijo pridevniške zloženske *a-vīra-*). Ta njen nenaden (!) uvid, kako ga učinkovito zbosti, bi bil tudi odgovoren za manjkajoči zlog in metrično pavzo pred cezuro, ki stoji točno pred dotično besedno zvezo. Glede na vse omenjeno, se ponuja sledeča interpretacija: “Ko (*yád*) se (nekdo, ki je *zgolj*) smrtnik (*mártas*) dotakne (*ni-spṛk*) nesmrtnih (*āsu ... a-mṛtāsu*), družji z (*sám pṛikté*) (njihovimi) kriki (*kṣoṇībhiḥ*) (tj. z njimi, medtem ko pri tem kričijo) po ... tako zvanih (*ná*) (svojih junaških) namerah/namenih (*krátubhiḥ*), (IXcč) si té (dejansko le) kakor račke umivajo (*śumbhata*; injunktiv tu s habitualno funkcijo) svoja telesca (in ni res, da se preplašene tresejo) ter poskakujejo sem ter tja (*krīlāyas*) grizljajo (*tebe*) kakor (igrivi) konjiči (ne pa da bežijo od tebe v preplahu ob tvojem dotiku, kot to vidiš ti)”. Implicirano je s tem, da si nekdo, ki je le navaden smrtnik, *zgolj* namišlja, da se po svoji lastni volji, če mu tako zadiši, igra z nesmrtnimi nimfami, ko pa mu v resnici to same pustijo, igrive in spogledljive kot so – njihova navidezna plašnost in kričanje, pa če si še tako misli, da je sam njun vir, sta zanje tako rekoč le del zabave. Kitici VIII in IX sta torej popolnoma paralelni: vsaki opazki, ki jo poda Pururávas o svoji izkušnji z apsarami, ustreza Urvášijina oči odpirajoča replika v IX. S tem izkoristi priliko, da mu posredno da jasno vedeti tudi naslednje: kot smrtnik nad

njo nima nikakršne moči (o čemer ga je tudi poučila ob pričetku njune kratkotrajne zveze, gl. XIcč), pač pa le toliko, kot mu je to sama pustila (gl. Vcč).

Xab *vi-dyún ná — yā pátantī dávidyod bhárantī me ápyā kām.yāni*

Ritmična tišina pred cezuro tvori dramaturško pavzo (za enako stilistično sredstvo v identični vlogi gl. XIIIc), ki simbolično ponazarja gesto nenadnega bliska (*vi-dyút*), s katerim je primerjana Urváši ob svojem za Pururávasa povsem nepričakovanem odhodu. Injunktiv intenziva *dávidyot* ima tu okarakterizirajočo funkcijo, oba aktivna participa prezenta pa sta v vzročno-posledičnem razmerju, pri čemer je nameravani pomen deležnika *bhárant-* 'nesoč (s seboj, stran od koga)', torej "Kakor strela (!) (je ta) vodna vila (*ápyā*), ki (*yā*) švigajoča (*pántantī-*) bliska čez celo nebo (*dávidyot*), odnašajoč (*bhárantī-*) (vse) stvari, ki so mi ljube (*me ... kām.yāni*)". Glede preslikave apokaliptičnega vremena, značilnega za deževno obdobje, na dramatičnost dogajanja in Pururávasovo notranjo razrvanost gl. komentar k XVIIb.

Xč *prá_urváṣī tirata dīrghám áyuh*

Za frazem *prá tarⁱ-/tṛ- áyus* *'iti naprej preko (trenutnega) življenja' > 'zagotoviti nadaljnji obstoj' gl. komentar k VII.103.10č. Glede na to, da je ime njunega skupnega potomca *áyú-* (dobesedno 'kdor je poln življenja'), se za samostalnikom *áyus* 'življenje' (v smislu celotne življenjske dobe) utegne dodatno skrivati ravno ta implikacija.

XIab *jajñiṣá itthá gopīth.yāya hí dadhātha tát purūravo ma ójah*

Funkcija členice *hí* (prestavljene iz Wackernaglovega položaja zaradi skladienske aktualizacije glagolske oblike *jajñiṣé* z njenim dopolnilom) tu nikakor ne more biti kavzalna, kakršna se v korpusu praktično izključno pojavlja. Njen pomen je na tem mestu preprosto 'ja' s funkcijo poudarjenja samoumnosti upovedanega, kar je dejansko tudi njena etimološka vsebina: kavzalna funkcija pri predpostavljenem vzročnem odvisniku se pri členici namreč razvije v odnosu do vsebine sledečega glavnega stavka, ki je v vseh poznanih primerih logično izpeljana iz predhodne trditve, medtem ko je v danem primeru razmerje med stavkoma dejansko protivno: "Saj si se ja (*hí*) prav zato (in za nič drugega) (*itthá*) rodil (*jajñiṣé*), da bi nudil zaščito (*gopīth.yāya*), (a) si (kljub temu) vame (*me*) usmeril (*dadhātha*, dobesedno 'položil') (vso) to (*tát*) (svojo) moč (*ójas-*)". Finalni dativ *gopīth.yāya* je z redko nedoločniško pripono *-ya-* tvorjen iz samostalnika *gopīthá-* 'zaščita, varovanje' (etimološko *go=pī-thá-* 'čuvanje goveda' h *go-pá-* 'ki čuva govedo' kot *ud=gī-thá-* 'petje' k *ud-gá-* itd.) in je po obliki in funkciji primerljiv s *sahaséy.yāya* 'da bi ležala skupaj (z njim)' (gl. komentar k X.10.7b).

XIc *ásāsam tvā vidúṣī sásmin áhan*

sásmin je haplologizirana *pronominalna* oblika lokativa singularja pridevnika *samá-* ‘enak, isti’, ki se sicer ne obnaša kot zaimkovni pridevnik. Na to opozarja tudi njen akcent (*sásmin* < **samásmin*). Diahronojezиковno je sicer možno, da bi se v tovrstnem lokativu reliktno ohranjala periferna oblika anaforičnega zaimka *sá-*, a bi v tem primeru ne pričakovali tako izrecno deiktičnega pomena. Da je pomen besedne zveze *sásmin áhan* dejansko ‘na isti dan’ se potrjuje s kontekstualno nedvoumnim IV.12.1b *yás tvám agna inád hate yatá-sruk / trís te ánnam kṛṇávāt sásmin áhan* “kdor te bo zanetil, Agni, in ti s ponujeno daritveno žlico trikrat v istem dnevu pripravil jedilo ...”.

XIIb *cakrán ná_ásru vartayad vi-jānán*

Morda bi bil ‘tóči debele solze’ najustreznejši podomačitveni prevod za dobesedno ‘obrača/vali (*vartayat*) solze (*ásru*) kakor (*ná*) kolo (*cakrám*)’, najverjetneje v smislu ‘nenehno joče’. Samostalniško obliko *ásru* je treba slovnično razumeti kot tožilnik množine, ki je pri nosniških, ijevskih in ujevskih osnovah srednjega spola formalno lahko enak tožilniku ednine. Injunktiv prezenta *vartayat* je razumljiv in tudi pričakovan ob predpostavki eliptičnega vprašalnega zaimka *kadā́* – v nizu več retoričnih vprašanj, kjer vsaj eno vsebuje glagolsko obliko v konjunktivu (s prihodnjiškim pomenom), je injunktiv s slednjim funkcijsko izenačljiv, torej *kadā́ sūnūḥ pitāram jātā ichāt / (kadā́) cakrán ná_ásru vartayad vi-jānán* “Kdaj bo (meni) rojeni sin iskal za očetom? (Kdaj) bo točil debele solze, ko (ga, sc. svojega očeta) bo prepoznal (*vi-jānant-*)?”.

XIIc *kó dām-patī sá-manasā ví yūyod ádha yád agniḥ śváśureṣu dīdayat*

Glede eliptične dvandve (parne zloženke) *dām-patī* *‘gospodar (in gospodarica) hiše’ > ‘mož in žena’ gl. komentar k X.10.5a. V glavnem in odvisnem stavku podredne zveze, ki tvori retorično vprašanje, je injunktiv rabljen glede na naklon impliciranega odgovora, tj. v injunktivu izražene splošnoveljavne trditve: “Kdo (pri zdravi pameti) drži stran (drugega od drugega, tj. ločuje) (*ví yūyot*) (taka) zakonca (*dām-patī*), ki sta se ujela (*sá-manasā*, dobesedno ‘ki sta istih misli’), (sploh) takrat (*ádha*), ko (*yád*) (še) sveti (*dīdayat*) ogenj (*agniḥ*) pri starših (*śváśureṣu*, dobesedno ‘pri tastovih’) (tj. ko sta še mlada in njuna ljubezen še sveža)?”, pri čemer je v vprašanju vsebovan odgovor **ná kás cid ví dāmpatyur yūyot pānīm* “(Na splošno je mogoče reči, da) ni nikogar, ki bi kaj takega storil”. Perfektova osnova ima pri obeh glagolih prezentov pomen (v primeru korena *dayⁱ-/dī-* je sekundarni prehod v prezentovo osnovo že tudi formalno izpeljan s prestavitvijo akcenta na reduplikacijski zlog): *ví yūyav-* ‘držati stran, ločevati (koga/kaj od koga/česa)’, *dīday-/dīdiy-* ‘žareti, svetiti’.

XIIIc *prá tát te — hinavā yát te asmé*

Manjkajoča metrična enota pred cezuro je ritmični odraz zamolka, pogojenega z deiktičnim *tád te ... yát te asmé* “to(le) tvoje (tukaj), kar je pri nas (sc. pri meni in mojih sestrah apsarah)”, pri čemer se *tád* nanaša na Urvášiino dete oz. Pururávasovega sina. Premor služi kot časovna enota rezervirana za nimfino kretnjo, ki simbolizira odposlanje nezaželenega in neljubljenega sina k očetu (za primerljivo stilistično figuro prim. Xa in X.10.13a). Da Urváši do Pururávasovega potomca nima ne materinskega niti kakršnegakoli odnosa, implicira slovnična vsebina anaforičnega zaimka, s katerim se naveže nanj – ta je namreč v srednjem spolu!

XIV *su-devó adyá pra-pátet án-ā-vṛt parāvátam paramāṃ gántavā u / ádhā śáyīta nír-ṛter upást[h]e á]dhainam vṛkā rabhasāso adyúr*

Dobesedno: “(Če) bi (mu) božji miljenček (*su-devá*- ‘ki so mu bogovi dobri/naklonjeni’, sc. Urváši) danes odletel proč (*pra-pátet*), tako da (mu) ne bo povratka (*án-ā-vṛt* ‘neobračajoč se nazaj’, tj. za vedno), da bi, nasprotno (*u*), odšel (*gántavāi*) v skrajno/najbolj oddaljeno (*paramá*-) daljavo (*parāvát*-), potem (*ádhā*; z metrično podaljšavo izglasja) naj leži onkraj (*śáyīta*, 3. oseba ednine je rabljena brezosebno, a mišljen je seveda lirski subjekt sam) v naročju (*upásthe*) smrti (podomačitveni prevod za *nír-ṛti*- ‘razkroj, razpadanje, propadanje’), potem (*ádha*) naj ga (*enam*; tj. ‘me’) požrejo (*adyúr*) divji (*rabhasá*- *‘ki (močno) zgrabi’ > ‘močan, silen, divji; osupljiv) volkovi (*vṛkās*)”. Vse tri osebne glagolske oblike so v optativnem naklonu (v prvem dvostišju v potencialni funkciji, v drugem kot hortativ), pri čemer vse hkrati nosijo tudi akcent, celo optativ prezenta *adyúr*, čeprav stoji na samem koncu stavka. Naglas na *pra-pátet* (IVa) je skladenjsko pričakovan, saj glagol stoji v podrednem stavku, medtem ko je akcentuacijo obeh optativov v nadredju mogoče razumeti le kot odraz stavčnega poudarka. Ta je seveda zvezan z obupanim tonom, ki zaznamuje Pururávasov govor vse od spoznanja, da ga Urváši zapušča navkljub poskusu, da bi jo ob sebi obdržal vsaj kot mater njunega otroka (XII). Enako stilistično sredstvo je morda uporabljeno tudi v XVIIc: *úpa tvā rātīḥ su-kṛtāsya tīṣṭhāt* “Za tvoje dobro delo (tj. če se me boš usmilila in se vrnila, kakor te prosim) ti bo poplačano (*úpa tvā rātīḥ tīṣṭhāt*, dobesedno ‘do tebe bo postavljen dar’!)”, vendar bi v tem primeru bolj prepričala alternativna interpretacija, da gre za z akcentom na osebni glagolski obliki pogojeno *vzročno* podredno zvezo, torej v smislu “Za tvojo dobroto ti bo poplačano, (zato) se (mi) vrni!”.

XVcč *ná vái stráināni sakh'yáni santi sālā-vṛkāṇāṃ hṛdayān y etā*

Izpeljanka *stráinā*- iz samostalnika *strī*- ‘ženska’ (za besedotvorje prim. *pauṃsna*- ‘kar je značilno za moškega’ k *púmāṃs*-/puṃs- ‘moški’), se zdi tu rabljena v svoji izvorni pridevniški vlogi ‘ženski; ki je tipičen za žensko’. Besedna zveza

stráināni sakhyāni bi dobesedno pomenila ‘prijateljstvo/družabništvo, kakršno je tipično za ženske’, torej *nā vāi stráināni sakhyāni santi* “Prijateljstvo/družabništvo nikakor (*vāi*) ni (*nā ... santi*) (nekaj), kar bi bilo tipično za ženske”. Samostalnik *sālā-vrkā-* ‘hijena’ je sicer moškega slovničnega spola, vendar v tem primeru s samico hijene (*sālā-vrkī-*) kot primarnim referentom.

XVIIb *ávasam̐ rátrīḥ śarādaś cátasraḥ*

śarād- ‘jesen’ v ciklu petih letnih časov nastopa med monsunskim obdobjem (*prāvyś-* oz. *varṣā-*) in zimo (*hīmā-* oz. *hemantā-*) in tako kot sopomenka za poletje (*sāmā-*) lahko označuje celotno leto, prim. VII.66.11a *vī yé dadhūḥ śarādam māsam ād āhaḥ* “ti, ki so razdelili leto, mesec in nato (še) dan ...”; VI.24.7ab *nā yām járanti śarādo nā māsā / nā dyāva índram ava-karśáyanti* “Ne postarajo ga niti leta niti meseci, niti dnevi Indre ne izstradajo”, torej “(s tabo) sem noči (*rátrīḥ*) preživljala (*ávasam*) štiri leta”. Druga možnost je besedno zvezo *śarādaś cátasraḥ* razumeti kot ‘eno jesen in štiri (letne čase, ki sledijo)’,⁹⁷ k čemur prim. I.72.3ab *tisró yád agne śarādas t_uvām íc / chūcim̐ ghṛtēna śúcayaḥ saparyān* “ko so le tebe, Agni, žarečega častili s stopljenim maslom tri jeseni (tj. eno jesen in sledeče tri letne čase, v smislu “skoraj polno leto”) ali ‘eno jesen in sledeče tri letne čase’, torej še zimo (*hemantā-*), pomlad (*vasantā-*) in poletje (*grīsmā-*), kar bi se skladalo z vtisom, ki ga krepijo večkratne omembe nevihte (v odslikavanju tako dramatičnosti dogajanja na metaforični ravni kot nemirnosti dejanske naravne kulise), da Urváši dejansko odhaja ob izteku deževnega obdobja (*varṣā-*), tj. še pred ponovnim nastopom jeseni.

XVIIIab *íti tvā devā imá āhur aīḷa yáthem etád bhávasi mṛtyú-bandhuḥ*

Sopostavitve kazalnih zaimkov za prvo in drugo deikso *idám* (tukaj pri meni) in *etád* (tam pri tebi) je smiselno le, če se v zadnji kitici Urváši Pururávasu oglašajo že z nebeških voda, torej “Takole (*íti*) ti (*tvā*) ti bogovi, (ki so) tu ob meni (*imé devās*), pravijo (*āhur*) ..., (da) kakor (*yáthā*) je pač to (*īm*; gre za neakuzativno enklitiko *īm* z emfatično adverbialno funkcijo) tam pri tebi (*etád*), si (*bhávasi*) zvezan s smrtjo (*mṛtyú-bandhu-*)”. Zaključni verz vključuje edinstveno pojavitev samostalnika *s_uvar-gá-* ‘nebesa’ (dobesedno ‘/pot/, ki gre proti sončni svetlobi’) v okviru rgvedskega korpusa.

97 Enak predlog že pri Knobl 2009: 190-192.

Viri in literatura

- Böhtlingk, Otto & Roth, Rudolph, 1855–1875: *Sanskrit-Wörterbuch I–VII*. Sankt Petersburg: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- Ehlers, Gerhard, 1988: *Emendationen zum Jaiminīya-Brāhmaṇa (zweites Buch)*. Bonn: Indica et Tibetica Verlag.
- Falk, Harry, 1987: *Bruderschaft und Würfelspiel: Untersuchungen zur Entwicklungsgeschichte des vedischen Opfers*. Freiburg: Hedwig Falk.
- Grassmann, Hermann, 1873: *Wörterbuch zum Rig-veda*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Knobl, Werner, 2007: Mind-Reading the Poet. *Studien zur Indologie und Iranistik* 24. 105–139.
- Knobl, Werner, 2009: *A Surplus of Meaning: The Intent of Irregularity in Vedic Poetry*. Disertacija (Leiden).
- Krisch, Thomas, 2012a: *RIVELEX. Rigveda-Lexikon. Band 1. Wörter beginnend mit „a“*. Unter Mitarbeit von Christina Katsikadeli, Stefan Niederreiter und Thomas Kaltenbacher. 2., verbesserte Auflage mit Korrekturen und Ergänzungen als E-book. Graz: Leykam Verlag.
- Krisch, Thomas, 2012b: *RIVELEX. Rigveda-Lexikon. Band 2. Wörter beginnend mit anderen Vokalen als „a“*. Unter Mitarbeit von Christina Katsikadeli, Stefan Niederreiter, Konstantinos Sampanis und Sabine Ziegler. Graz: Leykam Verlag.
- Mayrhofer, Manfred, 1986–1996: *Etymologisches Wörterbuch des Altindoirischen I–III*. Heidelberg: Winter Verlag.
- Oertel, Hanns, 1898: “Contributions from the Jaiminīya Brāhmaṇa to the history of the Brāhmaṇa literature. *Journal of the American Oriental Society* 19. 97–125.
- Pischel, Richard & Karl Friedrich Geldner, 1889: *Vedische Studien I*. Stuttgart: Verlag von W. Kohlhammer.
- Raghu Vira & Lokesh Chandra, 1954 (ur.): *Jaiminīya-Brāhmaṇa of the Sāmaveda*. Nagpur: International Academy of Indian culture. 2., popravljena izdaja (Delhi, 1986).
- Renou, Louis, 1925: *Le valeur de parfait dans les hymnes védiques*. Paris: E. Champion.
- Roth, Rudolph & Whitney, William Dwight, 1856 (ur.): *Atharva-Veda Saṁhitā*. Berlin: Ferdinand Dümmler’s Verlagbuchhandlung. (Zweite verbesserte Auflage besorgt von Max Lindenau. Berlin: Dümmler, 1924).

- Thieme, Paul, 1941: Beiträge zur Vedaexegese. *Zeitschrift für Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 95. 338–349.
- Thieme, Paul, 1954: akhkhaliḱṛtya. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* 71. 109. [= Kleine Schriften, s. 138.]
- Thieme, Paul, 1971: Kleine Schriften I-II. Ur. Georg Buddruss. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Thieme, Paul, 1972: Sprachmalerei. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 86/1. 64–81.
- Van Noten, Barend A., Holland, Gary B. (ur.), 1994: *Rig Veda. A metrically restored text with an introduction and notes*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press.
- Wackernagel, Jakob & Debrunner, Alfred, 1896–1954: *Altindische Grammatik* I–III. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Weber, Albrecht, 1849 (ur.): *The Çatapatha-Brâhmaṇa in the Mâdhyandina-Çâkha with extracts from the commentaries of Sâyaṇa, Harisvâmin and Dvivedaganga*. Berlin, London: Dümmler. Ponatis 1964 (Benares/Varanasi).